

Μακεδονικά

Τόμ. 31, Αρ. 1 (1998)

Ιδιωματικοί αρχαϊσμοί και βόρεια νεοελληνικά
ιδιώματα: οι αρχαϊσμοί του ιδιώματος Βελβεντού
δυτικής Μακεδονίας

Α. Ι. Θαβώρης

doi: [10.12681/makedonika.114](https://doi.org/10.12681/makedonika.114)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θαβώρης Α. Ι. (1998). Ιδιωματικοί αρχαϊσμοί και βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα: οι αρχαϊσμοί του ιδιώματος Βελβεντού δυτικής Μακεδονίας. *Μακεδονικά*, 31(1), 31–91. <https://doi.org/10.12681/makedonika.114>

ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΑΡΧΑΪΣΜΟΙ ΚΑΙ ΒΟΡΕΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ
ΟΙ ΑΡΧΑΪΣΜΟΙ ΤΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ ΒΕΛΒΕΝΤΟΥ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Τι ακριβώς είναι ιδιωματικοί αρχαϊσμοί (αρχαιοπινείς λέξεις) αγνοούν ερασιτέχνες κυρίως ερευνητές, όταν επιχειρούν να πραγματευθούν τους αρχαϊσμούς ενός νεοελληνικού ιδιώματος.

Αφορμή για τη διαπίστωση αυτή μου έδωσε μια πρόσφατη σχετική εργασία.

Με τον τίτλο: «Οι αρχαϊσμοί του ιδιώματος Βελβεντού» δημοσιεύτηκε στον ΚΘ' τόμο του περιοδικού *Μακεδονικά* (1994) 238-255 εργασία της τέως συνεργάτριας του Γλωσσολογικού Τμήματος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών Ευανθίας Δουνγά-Παπαδοπούλου (στο εξής: Π.).

Η Π., όταν υπέβαλε την εργασία της αυτή στη Γραμματεία του περιοδικού δεν θέλησε να τη θέσει υπόψη μου, μολονότι από καιρό είχα οριστεί επόπτης του Γλωσσολογικού Τμήματος της Εταιρείας. Ο πρόεδρος όμως της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού, στην οποία δεν υπήρχε τότε κανένας γλωσσολόγος, θεώρησε καλό να μου στείλει την εργασία της για να γνωματεύσω σχετικά.

Με έκπληξη είδα ότι η Π. πραγματευόταν θέμα με το οποίο ασχολούμαι ο ίδιος από χρόνια και για το οποίο είχα ήδη δημοσιεύσει σχετικό άρθρο. Προέκυψε βέβαια θέμα ηθικής τάξεως, αλλά δεν ενδιαφέρει, νομίζω, να το σχολιάσουμε εδώ.

Το σχετικό άρθρο μου για μερικούς αρχαϊσμούς του ιδιώματος, ως ανακοίνωση σε Συμπόσιο Γλωσσολογίας το 1978, δημοσιεύτηκε με τίτλο: «Από τον πλούτο των αρχαϊσμών του ιδιώματος Βελβεντού της Δυτικής Μακεδονίας», πρώτα στο περιοδικό *Δωδώνη*, της Φιλοσοφικής Σχολής Ιωαννίνων, τόμος Θ', Ιωάννινα 1980, σσ. 9-18, και έπειτα στα Πρακτικά του Συμποσίου, Θεσσαλονίκη 1983 (ΙΜΧΑ), σσ. 35-45.

Στην εργασία της η Π., σ. 241, και σε υποσημείωση (αριθμ. 16) αναφέρει «μερικούς ερευνητές που ασχολήθηκαν με το θέμα των λεξιλογικών αρχαϊσμών της Μακεδονίας» και καταχωρεί το άρθρο μου του 1983 προτελευταίο, ύστερα από τρία δημοσιεύματα, μολονότι αυτό και μόνο αναφέρεται ειδικά στους αρχαϊσμούς του ιδιώματος Βελβεντού, που είναι το θέμα της.

Στο άρθρο μου εκείνο, σ. 37, λέγω τα εξής: «...Η εργασία του Ευθ. Μπουντώνα περιέχει αρκετούς, λεξιλογικούς κυρίως, αρχαϊσμούς, αλλά δυστυχώς

ο χρόνος δεν μας επιτρέπει να τους δούμε όλους και να τους σχολιάσουμε εδώ. Αυτό θα γίνει σε μια ολοκληρωμένη μελέτη, στην οποία θα προστεθεί και νέος πλούτος από τη συλλογή μου, το Γλωσσάριο του ιδιώματος Βελβεντού...».

Πάντως η Π.: 1. Έγραψε και έστειλε να δημοσιευθεί η εργασία της στα *Μακεδονικά* βιαστικά και χωρίς σχολιασμό, με αποτέλεσμα, όπως θα δούμε, να έχει «πολλά και σοβαρά λάθη», και 2. Αναφέρει σ' αυτήν συνεχώς ότι είναι κάτοχος του ιδιώματος Βελβεντού και κυρίως ότι έχει δική της συλλογή «για το σύνολο του λεξιλογικού υλικού του Βελβεντού» (σσ. 240, 255), πράγμα που εγώ τουλάχιστον που ασχολούμαι χρόνια με το ιδίωμα δεν μπορώ να το ισχυριστώ. Η Π. μάλιστα ούτε καν αναφέρει, ενώ γνώριζε, τόσο από το άρθρο μου που ανέφερα, όσο και από προσωπική πληροφορία, ότι πολύ πριν από εκείνη συγκεντρώνω τον γλωσσικό πλούτο του Βελβεντού και ότι έχω, όπως έγραψα τότε (Θαβώρης, 1983, 37), έτοιμο το Γλωσσάριο ως το Κ.

Διάβασα πάντως την εργασία της, ευπρόσδεκτη κατά κάποιο τρόπο ως συγκεντρώνει πρωτογενούς γλωσσικού υλικού, ως επιστημονική πραγματεία όμως είδα, όπως είπα, ότι «έχει πολλά και σοβαρά λάθη» και με τη σημείωση αυτή παρέδωσα το χειρόγραφο της στη Γραμματεία του περιοδικού.

Στη συνέχεια όμως η Π. δεν θέλησε ποτέ να μάθει ποια επί τέλους είναι αυτά τα «πολλά και σοβαρά λάθη» για να τα συζητήσει και τυχόν να τα δεχθεί ή να τα απορρίψει.

Σχολιάζοντας εδώ την εργασία της Π. θα δούμε τι ακριβώς είναι οι ιδιοματικοί αρχαϊσμοί και ιδιαίτερα οι αρχαϊσμοί των βορείων νεοελληνικών ιδιωμάτων, σε σχέση με τα ιδιοματικά Γλωσσάρια και την πληρότητά τους, για τα οποία κάνει λόγο στην εισαγωγή, και παράλληλα θα διαπιστώσουμε τη μικρή επιστημονική της αξία, επισημαίνοντας τα «πολλά και σοβαρά λάθη».

*

Στο εισαγωγικό μέρος (σσ. 238-241) η Π. καταπιάνεται με ζητήματα που δεν ενδιαφέρουν ειδικά τους αρχαϊσμούς. Η εισαγωγή αυτή είναι σχόλια στη μελέτη του Ευθυμίου Μπουντώνα (Μπ.) για το ιδίωμα του Βελβεντού: *Μελέτη περί του γλωσσικού ιδιώματος Βελβεντού καί των περιχώρων αυτού*, Έν' Αθήναις 1892. Στην εργασία του αυτή ο Μπ., στο τέλος, επισυνάπτει και ένα μικρό Γλωσσάριο και, επειδή από αυτό αντλεί η Π. ορισμένους αρχαϊσμούς, εκφράζει και μερικές απόψεις για τα ιδιοματικά Γλωσσάρια.

Ο Μπ., ως τελειόφοιτος της Φιλολογίας, έγραψε τη μελέτη του στα τέλη του περασμένου αιώνα, δεν εξελίχτηκε όμως έπειτα σε γλωσσολόγο. Παρ' όλα αυτά η εργασία του βραβεύτηκε σε διαγωνισμό και, εκτός από τον Γ. Χατζιδάκη στην ειδική τελετή, επαινήθηκε έπειτα πολλές φορές και από άλλους επιστήμονες, δικούς μας και ξένους: Kretschmer (1905), Hoffmann (1906), Στ.

Κυριακίδης (1971) κ.ά.

Η Π. στην εισαγωγή της αυτή σημειώνει ότι τάχα έχει επισημάνει «ορισμένες αδυναμίες» στη Γραμματική του (σ. 238), χωρίς να τις κατονομάζει εδώ. Κατακρίνει όμως παράλληλα και το Γλωσσάριο ως ανεπαρκές!

Οι επικρίσεις αυτές αποτελούν, νομίζω, ασέβεια στη μνήμη ενός άξιου τέκνου του Βελβεντού, ακριβώς επειδή είναι άδικες, όχι μόνο γιατί αξιώνει τελειότητα από ένα φοιτητή της φιλολογίας —τέλειες γλωσσολογικές εργασίες ποτέ δεν γράφτηκαν—, αλλά και διότι, αν διάβαζε προσεκτικά τόσο την έκθεση του δασκάλου του Γ. Χατζιδάκη, όσο και την εισαγωγή της ίδιας της εργασίας του Μπουντώρα (δημοσιεύονται μαζί στον ίδιο τόμο: *Αρχαία Κοράη*, Αθήναις 1892, τόμ. Α'), θά έβλεπε ότι ο μεν Χατζιδάκης γράφει (σ. κθ'): «...καί καθόλου τοςαύται είναι αί άρεταί τής διατριβής ταύτης, ώστε εύκόλως παραβλέπει τις τάς όλίγας άτελείας», ο δε Μπουντώρας, σ. 5-6 της μελέτης του: «...Έν τῷ παρόντι δοκιμῳ περιορίζομαι ιδιαιτέρως εις τό ιδίωμα Βελβεντού καί τῶν περιχώρων ... μέ τήν έλπίδα νά επανέλθω σύν θεῷ ὡς τάχιστα, συμπληρών τήν περί Βελβεντού καί τῶν περιχώρων παροῦσαν πραγματείαν, τήν ὁποίαν οὔτε τό θάρρος οὔτε τήν εύχαρίστησιν έχω νά θεωρῶ καθ' έαυτήν άρκετήν».

Η Π. πιθανόν να περίμενε από τον Μπ. ένα πλουσιότερο λεξιλόγιο, ώστε να μπορούσε να αντλήει από αυτό αβασάνιστα και άλλες ιδιωματικές λέξεις ως *αρχαϊσμούς*. Γιατί ο Μπ., όπως θα δούμε, ετυμολογεί τις περισσότερες ιδιωματικές λέξεις, όσες κυρίως προέρχονται από την αρχαία Ελληνική. Και ενώ δεν είναι όλες *αρχαϊσμοί*, η Π. καταχωρεί πολλές από αυτές ως *αρχαϊσμούς* σε τρεις καταλόγους, ισχυριζόμενη ότι τους έχει επισημάνει τάχα η ίδια (σσ. 243, 246). Άλλωστε ένα μέρος των λέξεων αυτών ανέφερε σ' ένα εκλαΐκευτικό άρθρο ο Ανδριώτης και σχολίασα έπειτα εγώ στο άρθρο που ανέφερα.

Βέβαια ένα πλουσιότερο Γλωσσάριο από τον Μπ. θα ήταν ευπρόσδεκτο και γι' αυτό, αλλά και για άλλους λόγους, τους οποίους εξηγώ στο άρθρο μου (1983, σσ. 36-37). Μολονότι έδωσα εκεί ένα δείγμα για το πώς πρέπει να πραγματεύεται κανείς μεθοδικά τους *αρχαϊσμούς* ενός νεοελληνικού ιδιώματος, η Π. θέλησε να μειώσει την αξία των σχολίων μου εκείνων, παραθέτοντας σε έναν ξεχωριστό κατάλογο (τον τρίτο: σ. 247) ξερά τις λέξεις που σχολίασα, θεωρώντας τις όλες ιδιωματικούς αρχαϊσμούς, ενώ μερικές δεν είναι, και άλλες είναι απαρχαιωμένες. Μια μάλιστα είναι σιατιστινή.

Όταν πραγματεύεται κανείς τους αρχαϊσμούς ενός ιδιώματος, που τονίζει με έμφαση ότι γνωρίζει, δεν είναι δυνατό να κατηγορεί άλλους για ελλιπές λεξιλόγιο, ιδίως όταν ισχυρίζεται ότι έχει πλέον δική του πλήρη συλλογή (σσ. 247, 255).

Η Π. από τη μια αιτιάται τον Μπ. ότι το Γλωσσάριό του είναι ανεπαρκές,

ωσάν εκείνος να ήταν υποχρεωμένος γι' αυτό, αφού πρόκειται για παράρτημα σε μια μελέτη της Γραμματικής του ιδιώματος, και από την άλλη παραθέτει έναν κατάλογο που θεωρεί *αρχαϊσμούς* από μέρος μόνο της δικής της συλλογής, επομένως από ελλιπές λεξιλόγιο, τις συνέπειες του οποίου απαριθμεί στις σσ. 239-240. Πρόκειται για τον τέταρτο κατάλογο «αρχαϊσμών» (σσ. 247-254) για τον οποίο λέγει τα εξής: «παραθέτω τους αρχαϊσμούς που δεν περιέχονται στην πραγματεία του Μπουντιώνα, αλλά τους έχω αντλήσει από την προσωπική μου συλλογή, με βάση μόνο το υλικό που απαντά στα χωριά της Πιερίας, με το οποίο και το αντιπαραβάλλω, και όχι με το σύνολο του λεξιλογικού υλικού του Βελβεντού που έχω συλλέξει η ίδια». Όμως, παρά τη διαβεβαίωση αυτή, σε δυο σημεία της εργασίας της (σσ. 242, 255) λέγει ότι παρουσιάζει «το σύνολο των αρχαϊσμών του ιδιώματος» προσδιορίζοντας μάλιστα και τον αριθμό τους, ότι αυτοί είναι 319 (σ. 242)!

Γενικά όσα λέγει για ένα «πλήρες» ιδιωματοικό Γλωσσάριο άλλα είναι αυτονόητα και άλλα εσφαλμένα. Η προσθήκη και άλλων ακόμα ιδιωματοικών λέξεων είναι φυσικά ευπρόσδεκτη, οι λέξεις αυτές όμως έχουν μόνο την αυτοτελή τους αξία, ιδίως όταν παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες: φωνητικές, μορφολογικές, σημασιολογικές.

Η Π. ωστόσο διατυπώνει και την εσφαλμένη άποψη ότι τάχα η παρουσία πολλών ξένων λέξεων σε ένα νεοελληνικό ιδίωμα, σε σύγκριση με τις ελληνικές «εγκυμονεί ακόμα και τον κίνδυνο λανθασμένων συμπερασμάτων» (σ. 240), επειδή, λέγει, οι συλλογείς παραλείπουν «ένα μεγάλο μέρος του ελληνικού λεξιλογίου που θεωρείται κοινό», ενώ αντίθετα καταχωρούν «με μεγαλύτερη ευχέρεια το λεξιλογικό δυναμικό ξενικής προέλευσης, με αποτέλεσμα να ανατρέπεται πολλές φορές η αριθμητική ισορροπία εις βάρος του ελληνικού λεξιλογίου».

Όπως βλέπουμε η Π. γνωρίζει και η ίδια ότι στα ιδιωματοικά Γλωσσάρια δεν καταχωρείται ολόκληρο το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί ένα ιδίωμα. Στα Γλωσσάρια αυτά οι έμπειροι συλλογείς καταχωρούν συνήθως ένα μέρος μόνο του λεξιλογίου της κοινής Νεοελληνικής και κυρίως αυτό που παρουσιάζει γλωσσικό ενδιαφέρον. Η κοινή Νεοελληνική όμως έχει και αυτή ξενικής αρχής λέξεις, οι οποίες, όπως και οι άλλες, είναι γνωστές ή χρησιμοποιούνται στο ιδίωμα, άλλο αν, σε ένα βόρειο π.χ. ιδίωμα, υπόκεινται στους φωνητικούς και μορφολογικούς νόμους του.

Η Π. εδώ αγνοεί το γλωσσολογικό αξίωμα ότι για τον χαρακτηρισμό μιας γλώσσας, μιας διαλέκτου ή ενός ιδιώματος βασικό κριτήριο για την εξαγωγή συμπερασμάτων είναι η Γραμματική (Ανδριώτης 1952, σ. 17, σημ. 1). «Το λεξιλόγιο, λέγει ο Μ. Τριανταφυλλίδης (*Ιστορ. Εισ.*, 1938, σ. 72) είναι ... το λιγότερο σημαντικό μέρος της Γραμματικής μιας γλώσσας. Πολύ βασικότερα είναι η φωνητική, το τυπικό και η σύνταξη». Επομένως, όσες ξενικής αρχής

λέξεις και αν έχει μια γλώσσα, μια διάλεκτος ή ένα ιδίωμα, όταν αυτές προσαρμόζονται στη Γραμματική, π.χ. της ελληνικής γλώσσας, τότε η γλώσσα, η διάλεκτος ή το ιδίωμα είναι ελληνική γλώσσα.

Το λεγόμενο «σλαβομακεδονικό» ιδίωμα είναι γεμάτο από ελληνικής αρχής λέξεις, η Γραμματική του όμως είναι Γραμματική μιας παλαιάς διαλέκτου της βουλγαρικής γλώσσας, που αναγκάστηκαν να τη μιλήσουν και οι ακριτές Έλληνες της Μακεδονίας, όταν οι Βούλγαροι εισβολείς άρχισαν, κατά τον 9ο κυρίως και 10ο αιώνα, να εγκαθίστανται στα βόρεια σύνορα της Μακεδονίας.

Το κείμενο που δημοσίευσε κάποτε ο Ξ. Ζολώτας, με ελληνικής αρχής μόνο αγγλικές λέξεις, ήταν αγγλική γλώσσα και όχι ελληνική, γιατί η γραμματική τους ήταν αγγλική (βλ. π.χ. *Το Βήμα*, 26 Νοεμβρίου 1989).

Να θυμίσω και το επίτηδες κατασκευασμένο δίστιχο από τον Ι. Τσικόπουλο (1892, σ. 16):

*ἄσπρη γάτα εἰς τὴν σκάλαν τοῦ σπιτιοῦ καθαλικεύει
κάστρα, μαγαζιά καὶ πόρτες μέ τὰ πάσσα μαστορεύνει.*

Καθώς λοιπόν η Π. αντλεί αρχαϊσμούς από ένα ιδιωματικό Γλωσσάριο και μάλιστα μιας παρωχημένης εποχής (1892), μολονότι ισχυρίζεται ότι είναι κάτοχος του ιδιώματος, όπως είδαμε, και επομένως πρέπει να τους γνωρίζει, αντί να ασχοληθεί στην εισαγωγή της εργασίας της γενικότερα με αυτούς και τα προβλήματά τους, καταπιάστηκε με το θέμα της πληρότητας ή όχι των ιδιωματικών Γλωσσαρίων. Δεν είχε συνειδητοποιήσει ότι οι ιδιωματικοί αρχαϊσμοί δεν εξαρτώνται από το αν τα Γλωσσάρια είναι «πλήρη», αλλά κυρίως από το ποιες ιδιωματικές λέξεις πρέπει να μπαίνουν σ' αυτά. Αναγνωρίζει πάντως ότι ένα μεγάλο μέρος λέξεων της κοινής Νεοελληνικής «συνήθως δεν περιλαμβάνεται» σε ένα ιδιωματικό Γλωσσάριο (σσ. 239-240), και αναφέρει ως παραδείγματα τις λέξεις: *νερό, ψωμί, κακός, πίνω*. Όσο για το ποιες πρέπει να μπαίνουν σ' αυτά δέχεται τη σωστή άποψη ότι πρέπει να μπαίνουν αυτές «που η διαφοροποίησή τους από τις αντίστοιχες λέξεις της κοινής είναι μεγαλύτερη και συνθετότερη από τα δυο βασικά χαρακτηριστικά των βορειών ιδιωμάτων, δηλαδή τη στένωση των άτονων ε και ο και την αποβολή των άτονων ι και υ». Και συνεχίζει: «βέβαια ο κανόνας αυτός δεν είναι απόλυτος και πολλές φορές καταστρατηγείται, όταν τέτοιου είδους λέξεις περικλείουν κάποια σημασιολογική απόχρωση, διαφορετική από αυτήν της κοινής...». Αναφέρει ως παράδειγμα τις λέξεις: *μάτ', κακός, και σπίτ'*, οι οποίες στα ιδιώματα έχουν και άλλες σημασίες, εκτός από την κοινή. Φυσικά δεν πρόκειται για καταστρατήγηση κανενός κανόνα, αλλά απλώς για σημασιολογική διαφοροποίηση των κοινών λέξεων στο ιδίωμα.

Τα πράγματα όμως δεν είναι ακριβώς έτσι. Ας τα δούμε αναλυτικότερα, προκειμένου για τα βόρεια ιδιώματα.

Τα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα, όπως έχω ήδη υποστηρίξει (Θαβώρης 1994 II, 297), δεν είναι τίποτε άλλο παρά η γραμματική κυρίως δομή (φωνητική, τυπικό, σύνταξη) και το λεξιλόγιο της εκάστοτε κοινής Νεοελληνικής.

Το λεξιλόγιο όμως αυτό, ως γνήγιος προφορικός λόγος, διατίθεται στα ιδιώματα αυτά ως εξής:

1. Ένα μέρος μένει αλώβητο: π.χ. *αέρας, βαθύς, γάλα, δαδί, έλα, ξαλάδα, καλός, κιμάς, λαός, μακρύς, ξάπλα, παράς, ψείρα* κλπ.

2. Ένα άλλο μέρος υφίσταται δυο φωνητικούς νόμους των βορείων ιδιωμάτων, όταν υπάρχουν οι εξής προϋποθέσεις:

i. Όταν οι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής έχουν τα άτονα φωνήεντα *e* (ε, αι) και *o* (ο, ω), τότε αυτά τρέπονται σε *i* και *u* αντίστοιχα (εκτός από ορισμένα ημιβόρεια). Η τροπή αυτή δεν επιφέρει μεγάλη μεταβολή, ώστε να επισκοπίζεται η ετυμολογική διαφάνεια των λέξεων. Η Π., όπως είδαμε, ανέφερε τις λέξεις: *νερό, ψωμί, κακός* και *πίνω* (σ. 239). Στα βόρεια ιδιώματα η λ. *κακός* παραμένει αλώβητη, ενώ οι υπόλοιπες προφέρονται: *νιρό, ψουμί, πίνου*. Να προσθέσω ακόμα: *άμμιους, ήλιους, δικάρα, ιννιά, πιδί, σκουπός, χουρός* κ.ά. Από αυτές μπαίνουν συνήθως σε ένα ιδιωματικό γλωσσάριο όσες έχουν αποκλίσεις στη σημασία από την κοινή Νεοελληνική (Π. σ. 239: *κακός*, από την περίπτωση 1.).

ii. Όταν οι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής έχουν τα άτονα φωνήεντα *i* (ι, η, υ, ει, οι) και *ου* (υ), τότε αυτά αποβάλλονται. Η αποβολή όμως αυτή δεν γίνεται παντού και πάντοτε, γι' αυτό και χαρακτηρίστηκε «συνηθισμένη» (Γ. Αναγνωστόπουλος, Μ.Ε.Ε., τόμος Ελλάς, Γλώσσα, 99). Γενική είναι η αποβολή τους στο τέλος των λέξεων, ενώ μέσα στη λέξη η αποβολή εξαρτάται από το αν τα σύμφωνα που συναντώνται είναι προφερτά ή και από άλλους λόγους.

Με την αποβολή, άλλοτε οι λέξεις αναγνωρίζονται εύκολα ως κοινές, π.χ. *αμπέλ'* = αμπέλι, *βόδ'* = βόδι, *γουνιάδ'*, *ζ' μώνου* (= ζυμώνω), *τυρόπ' ττα* (= τυρόπιτα) κλπ., και άλλοτε αλλοιώνονται φωνητικά και μορφολογικά, με αποτέλεσμα να επισκοπίζεται η ετυμολογική τους διαφάνεια, π.χ. *φ' κέντρ'* (βουκέντρι), *πουτ' κός* (ποντικός), *έξ' σα* (έξυσα), *π' λώ* (πουλώ), *παπ' χάτ* (από αποκάτω), *πουλτ' του* (πούλησέ το), *g' bi* (κουμπί), *τ' ζ' άδδ'* (τούς άσους), *ρίξ'* (ρίξου) κλπ. (βλ. και Θαβώρης 1994, 299).

Υπάρχουν και περιπτώσεις όπου στην ίδια λέξη ένα βόρειο ιδίωμα αποβάλλει το άτονο *i* ή *ου*, ενώ ένα άλλο όχι, όπως: *πηγάδι: πηγάδ'* στην Κοζάνη, *βγάδ'* στο Βελβεντό, *κουδούν:* *-κουδούν'* στο Βελβεντό, *γδούν'* στην Αρναία, Σιάτιστα (Μπ. 10, 17) κλπ. (Φόρης, 1991, σ. 148). Άλλοτε αποβάλλονται και υστερογενή *i* και *u* (Θαβώρης, 1985, σ. 18).

3. Πολλές λέξεις τέλος της κοινής Νεοελληνικής μεταβάλλουν φθόγγους και μορφή εξαιτίας και άλλων λόγων, ως γνήγιος και βιαστικός προφορι-

κός λόγος. Έτσι έχουμε π.χ. προσθήκη ή αφαίρεση αρχικών φθόγγων, αφομοιώσεις, ανομοιώσεις, παρετυμολογίες, μεταφορές κλπ.

Όλες αυτές οι παθήσεις μπορεί να συνυπάρχουν στην ίδια λέξη. Γενικά όμως, εφόσον είναι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής δε ν είναι ιδιωματατικοί, αυτές που προέρχονται από την αρχαία, μεταγενέστερη ή μεσαιωνική Ελληνική, διότι δεν θεωρούνται έτσι και στην κοινή Νεοελληνική (Τρανταφυλλίδης, 1938, σ. 554). Σ' αυτές μπορούμε να έχουμε μόνο σημασιολογικούς αρχαϊσμούς.

Τα βόρεια ιδιώματα όμως, όπως και κάθε νεοελληνική διάλεκτος ή ιδίωμα, δεν χρησιμοποιούν μόνο το λεξιλόγιο της κοινής Νεοελληνικής, το οποίο θεωρητικά είναι γνωστό σε όλους τους Έλληνες¹ (πρβλ. και Φόρης, 1974, σσ. 289, 290).

Χρησιμοποιούν και άλλες λέξεις που δεν ανήκουν σ' αυτά. Από αυτές άλλες πλάθονται καθημερινά στο ιδίωμα και έχουν τοπική εμφάνιση, άλλες είναι δάνεια από ξένους, γειτονικούς κυρίως, λαούς, όπως συμβαίνει και με την κοινή Νεοελληνική, και τέλος άλλες είναι λέξεις της αρχαίας, μεταγενέστερης ή μεσαιωνικής Ελληνικής, οι οποίες όμως διατηρούνται μόνο σ' αυτό και ίσως και σε άλλα νεοελληνικά ιδιώματα και διαλέκτους.

Και αυτές ακριβώς είναι που ονομάζουμε ιδιωματατικούς αρχαϊσμούς ή απλώς αρχαϊσμούς (βλ. Τρανταφυλλίδης, 1938, σ. 554, An-driotis, *Lex.*, σ. 6, Θαβώρης, 1983, II, σ. 129).

Φυσικά και οι λέξεις αυτές υφίστανται στα ιδιώματα αυτά τις ίδιες μεταβολές, όταν υπάρχουν οι προϋποθέσεις, με εκείνες της κοινής Νεοελληνικής που είδαμε.

Στο σημείο αυτό σωστή είναι η παρατήρηση της Π. ότι δεν υπάρχει πάντοτε σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στις λέξεις της κοινής Νεοελληνικής και στις ιδιωματικές (σ. 239). Δεν γνωρίζει όμως ότι ο Ανδριώτης στον πρόλογο του *Ετυμολογικού Λεξικού της κοινής Νεοελληνικής* δίνει ελαστική ερμηνεία του όρου κοινή Νεοελληνική, περιορίζοντας έτσι άρκετά τις ιδιωματικές λέξεις και επομένως και τους ιδιωματικούς αρχαϊσμούς (ΕΛ, 1983, σσ. ι'-ια', πρβλ. και Λεξικογρ. Δελτίον 5 [1954=1952] 129 και Νέα Εστία 52 [1952] 990 κ.ε.).

Εν τω μεταξύ η επίδραση σήμερα της κοινής Νεοελληνικής στα ιδιώματα και τις διαλέκτους, με τα πολλαπλά μέσα επικοινωνίας που διαθέτει: εφημερίδες, ραδιόφωνο, τηλεόραση, σχολεία, διοίκηση, νοθεύει σημαντικά τον άλ-

1. Την επίδραση των φωνητικών νόμων των βορείων ιδιωμάτων υφίστανται και οι λόγιες λέξεις, εκφράσεις και αρχαϊσμοί της κοινής Νεοελληνικής, όταν χρησιμοποιούνται σ' αυτά: π.χ. *άδικα τουν αδίκων, γινιές (γενεαί) (περιοδ. Αγιάσος, Γεν.-Φλεβ. 1998, σ. 19), τιτέλιτσι (τετέλεσται), ήμαρτον (ήμαρτον), τουν λακουνίζειν ιστί φίλουσουφείν (Φόρης, 1991, σ. 145), τουν έλιων βλόγ'αι Χριστός, τουν σίτουν ται τουν οίνουν (περιοδ. Αγιάσος, Μάρτ-Απρ. 1997, σ. 19).*

λοτε γνήσιο χαρακτήρα τους. Το ζήτημα αυτό το θίγω και εγώ (Θαβώρης, 1977, σσ. 75-76, -1983, σ. 37, -1994, ΙΙΙ, σ. 300) το περιγράφει όμως πολύ πιο παραστατικά ο Μ. Παπαϊωάννου στον πρόλογο του βιβλίου του: *Το Γλωσσάριο των Γρεβενών* (1976, σσ. 5-7).

Το γεγονός πάντως ποιες λέξεις προσέχουν να συμπεριλάβουν σε ένα ιδιωματικό Γλωσσάριο, όσοι αναλαμβάνουν ένα τέτοιο έργο το περιέγραψε εύστοχα ο Γ. Χατζιδάκης, αναφερόμενος στους αλεξανδρινούς λεξικογράφους της εποχής της ελληνιστικής Κοινής.

«Οἱ Λεξικογράφοι οὗτοι», λέγει ο Χατζιδάκης, «...κατ' ἀνάγκην θὰ ἔπρωτον ὁ,τι καὶ οἱ νῦν Γλωσσάρια συντάσσοντες τῶν διαφόρων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, ἥτοι θὰ συνέλεγον καὶ κατέγραφον οὐχὶ ὅσα ἐφαίνοντο αὐτοῖς κοινὰ καὶ ὁμαλά, ἀλλ' ὅσα ἀσυνήθη καὶ ἔκτροπα καὶ δὴ μάλιστα τὰ ξένα καὶ ἑκφυλα (ξένα = παρὰ ξένα)» *Αθηνά* 8 (1896) σ. 17.

Η Π. όμως δεν είχε ξεκάθαρη αντίληψη τι είναι *ιδιωματικοί αρχαϊσμοί*, γν' αυτό και οι περισσότερες λέξεις του ιδιώματος Βελβεντού, που θεωρεί αρχαϊσμούς και τις παραθέτει στην εργασία της, είναι λέξεις, οι οποίες σε όλα σχεδόν τα έργα Λεξικά της νέας Ελληνικής θεωρούνται λέξεις της κοινής Νεοελληνικής (Δημοτικής) και επομένως δεν είναι αρχαϊσμοί.

Ως βοηθήματα «πολύτιμα», όπως λέγει, «στον εντοπισμό των αρχαϊσμών του ιδιώματος» που ήταν και «η πηγή των πληροφοριών ... σχετικά με την παρουσία αρχαϊκών στοιχείων στα ιδιώματα» αναφέρει η Π. τα λεξικά: του Ανδριώτη, *Lexikon der Archaismen* κλπ. (= *Lex.*), και του Ε. Κριαρά, *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους Γραμματείας* (= Κρ., *Μεσν.*) (Π., σ. 242).

Ι. Το *Lex.* του Ανδριώτη το χρησιμοποίησε κυρίως για τις ιδιωματικές λέξεις που βρίσκονται στην πραγματεία του Μπουντώνα, τις οποίες, χωρίς σοβαρό λόγο, τις κατανέμει σε τρεις ξεχωριστούς καταλόγους. Ο Ανδριώτης όμως: α) δεν γνώριζε το ιδίωμα, και β) άντλησε και αυτός τους αρχαϊσμούς του ιδιώματος από τον Μπουντώνα, όπως και η Π., η οποία, ενώ χρησιμοποίησε ως βοήθημα το *Lex.* του Ανδριώτη, ισχυρίζεται (σσ. 242, 243, 246) ότι τους «επεσήμανε» η ίδια.

Η αλήθεια όμως είναι ότι: α) ο Μπ., ετυμολογώντας ο ίδιος, σημειώνει την καταγωγή πολλών ιδιωματικών λέξεων από αρχαίες ή μεταγενέστερες λέξεις της Ελληνικής, και β) παραπέμποντας η Π. στο *Lex.* του Ανδριώτη, που ήταν, όπως λέγει, πολύτιμο βοήθημα, ομολογεί ότι όσες λέξεις δεν ετυμολόγησε ο Μπ., τις επεσήμανε ως αρχαϊσμούς, ο Ανδριώτης. Όταν όμως ετυμολογεί σωστά ο Μπουντώνας (π.χ. *μουλουιά* = ομολογία, Π., σ. 244) δεν έχει νόημα η παραπομπή στο *Lex.*, ιδίως όταν ο Ανδριώτης δεν καταχωρεί εκεί τους τύπους του ιδιώματος του Βελβεντού (π.χ. *μουνόκιρον* = μονόκερος).

Ωστόσο το *Lex.* του Ανδριώτη δεν το χρησιμοποίησε όπως έπρεπε. Εκτός

από την επανάληψη ορισμένων λαθών που υπάρχουν εκεί, δεν συμβουλευτήκε τον πρόλογό του, όπου θα μάθαινε τι ακριβώς εννοούμε ιδιωματικούς αρχαϊσμούς (*Lex.*, σ. 6) και ότι ο Ανδριώτης λέγει ρητά ότι δεν εξάντλησε το υλικό των ιδιωματικών αρχαϊσμών (*Lex.*, σ. 8) και επομένως δεν θα έκαμνε το σφάλμα να προσθέσει στην εργασία της και έναν έκτο κατάλογο, στον οποίο καταχωρεί σε επανάληψη ορισμένες ιδιωματικές λέξεις του ιδιώματος Βελβεντού, ως αρχαϊσμούς που «δεν απαντούν», τάχα σε άλλα ιδιώματα.

2. Το λεξικό του Ε. Κριαρά (Κρ. *Μεσν.*) είναι βέβαια και αυτό ένα χρήσιμο βοήθημα, αλλά μόνο για τη μεσαιωνική Ελληνική, όπως και του Du Cange (το αναφέρει δυο φορές: σημ. 67, 76). Χρήσιμα όμως είναι και άλλα λεξικά για τις παλαιότερες περιόδους της ιστορίας της γλώσσας μας, όπως: του Ε. Sophocles, του G. W. H. Lampe, τα ετυμολογικά της αρχαίας Ελληνικής: του J. B. Hoffmann, του H. Erisk, του P. Chantraine. Το λεξικό της αρχαίας Ελληνικής των Liddell - Scott - Jones - Mc-Kenzy (= LSJ, πρβλ. και την ελληνική μετάφρασή του των Ε. Μόσχου - Μ. Κωνσταντινίδου) το αναφέρει τρεις φορές: σημ. 32, 33, 55).

Τα λεξικά όμως που ήταν πολύ χρήσιμα «στον εντοπισμό των αρχαϊσμών του ιδιώματος» είναι τα λεξικά της νέας Ελληνικής, τα οποία δεν χρησιμοποιήσε. Είναι πρώτα: του Ν. Π. Ανδριώτη, το *Ετυμολογικό Λεξικό της κοινής Νεοελληνικής* (ΕΛ), με αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος των λέξεων, που στην εργασία της καταχωρεί ως αρχαϊσμούς, να είναι λέξεις οι οποίες περιέχονται σ' αυτό. Έπειτα, αγνοώντας και ότι ο Ανδριώτης δεν περιλαμβάνει στο λεξικό του τις σύνθετες λέξεις (εκτός από λίγες εξαιρέσεις, βλ. ΕΛ, σ. ιδ'), δεν χρησιμοποίησε τα κυριότερα τουλάχιστον από τα άλλα, όπως: το *Ιστορικό Λεξικόν της Ακαδημίας* (ΙΑΝΕ), του Δ. Δημητράκου (Δ. Δημ.), της Πρωΐας (Λ.Πρ.), του Ι. Σταματάκου (Σταμ.), καθώς και το *Λεξικόν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐλληνικῆς διαλέκτου* του Σκαρλάτου Βυζαντίου (Βυζ.).

Στο μεταξύ εκδόθηκε και το λεξικό του Ε. Κριαρά (Κρ.), αλλά η Π. είχαν υποβάλει ήδη την εργασία της στα *Μακεδονικά*.

Όλα αυτά τα λεξικά τα επικαλούμαι τώρα εδώ στις επιμέρους παρατηρήσεις².

Υπήρχαν όμως και άλλα βοηθήματα τα οποία μπορούσε να συμβουλευθεί γενικότερα, όπως: του Μ. Τριανταφυλλίδη, *Νεοελληνική Γραμματική, Ιστορική Εισαγωγή*, 1938, σ. 554, Α. Ι. Θαβώρη, *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, 1983, όπου υπάρχει ειδικό κεφάλαιο: «Αρχαϊσμοί στη Νέα Ελληνική», σσ. 129-131, πρβλ. και Α. Ι. Thavoris μονογραφίες στο περιοδικό του ΙΜΧΑ

2. Σε δυο ακόμα σημαντικά λεξικά: των Γ. Μπαμπινιώτη (1998) και του Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη (1998) είναι αργά πλέον να γίνει παραπομπή. Τα σημειώνω μόνο «επί του πιεστηρίου».

Balkan Studies: 16 (1975) σσ. 106-153 και 25 (1984) σσ. 511-521, για τους αρχαϊσμούς των ελληνικών δανείων στη Βουλγαρική.

Άγνοια τι είναι αρχαϊσμός δηλώνει τέλος και το γεγονός ότι η Π. ερμηνεύει και μερικές ιδιοματικές λέξεις του Βελβεντού, που θεωρεί αρχαϊσμούς, ακριβώς με τις ίδιες τις λέξεις, με τη μορφή της κοινής Νεοελληνικής, όπως π.χ.: *δγ'άστυλου-διάστυλον* (σ. 243), *κατάλυμα-κατάλνυμα* (σ. 248), *παρ-σάτ'ς-παρασάτης* (σ. 249), *πιρόν' -πιρούνι, σκέπ' -σκέπη, στρώσ' -στρώση* (σ. 250), *μουβόρους-αιμοβόρος* (σ. 251) κλπ.

Και ερχόμαστε τώρα ειδικότερα στους αρχαϊσμούς του ιδιώματος Βελβεντού.

Πριν παραθέσει τις λέξεις του ιδιώματος που θεωρεί αρχαϊσμούς, η Π. κάνει πρώτα δυο σοβαρά λάθη, όπου και εδώ φαίνεται η γλωσσολογική της ανεπάρκεια.

1. Λέγει πρώτα (σσ. 241-242) ότι τάχα στον τομέα της *φωνητικής*, το ιδίωμα του Βελβεντού έχει ως αρχαϊσμό «μόνο τη διατήρηση του αρχικού άτονου *ου* (= <ο>) σε λέξεις όπως: *οιμιλώ, οιμνιάζου* κλπ.»

Ποια όμως αρχαία προφορά του φθόγγου *ου* (= <ο>) διατηρείται στις λέξεις αυτές του ιδιώματος που να μην υπάρχει σήμερα στην κοινή Νεοελληνική, ώστε να έχουμε «φωνητικό αρχαϊσμό»; Φωνητικός αρχαϊσμός π.χ. είναι: η διατήρηση της αρχαίας προφοράς του *η* ως *ε* στην Ποντιακή διάλεκτο (*τίμεσον, κεπίν, έγκα* κλπ.), του *υ* ως *ου* ή *ιου*, του δωρικού μακρού *ᾱ* ως *α* και του *Ϝ* ως *β*, σε άλλα ιδιώματα της νέας Ελληνικής.

Απλώς στην περίπτωση των λέξεων: *οιμιλώ, οιμνιάζου* κλπ. έχουμε μόνο τη διατήρηση του αρχικού φθόγγου *ο-*, ως συλλαβής και την κανονική τροπή του, ως άτονου, σε *ου*, σύμφωνα με το γνωστό φωνητικό νόμο των βορείων νεοελληνικών ιδιωμάτων.

Αν η τροπή αυτή είναι αρχαϊσμός ή όχι, επειδή, όπως έδειξα αλλού (Θαβώρης 1980, II), το φαινόμενο αυτό εμφανίζεται σε ελληνικές διαλέκτους ήδη τον 3ο αι. περίπου π.Χ. και διατηρείται από τότε στα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα, αυτό είναι άλλο ζήτημα.

Ο Ανδριώτης (Αντιχ., 1976, σ. 240) καταχωρεί το *οιμιλώ* του Βελβεντού μαζί με το *οιπίσου* του ιδιώματος της Κοζάνης ως γραμματικούς (εννοώντας φυσικά μορφολογικούς) αρχαϊσμούς, και όχι φωνητικούς, επειδή πίστευε ότι στις λέξεις αυτές διατηρήθηκε ο αρχικός αρχαίος φθόγγος *ο-*, ως συλλαβή, έστω και αν στο μεταξύ έχει τραπεί σε *ου*, ενώ στην κοινή Νεοελληνική αποβλήθηκε. Πρβλ. και τις επίσης κοζανίτικες: *οιλίγον* (= ολίγο) (Πιτένης, σσ. 130, 132) και: *οιτζιάκ* (= τζάκι, τουρκ. *ocak*) (Πιτένης, σ. 36).

Οι τύποι όμως: *οιμιλώ, ομοιάζω* δεν νομίζω ότι είναι άγνωστοι σήμερα στην κοινή Νεοελληνική, ως παράλληλοι με εκείνους, όπου το αρχικό *ο-* αποσωπήθηκε. Σήμερα λέμε: *μιλώ, μιλιά*, αλλά και: *ομιλώ, ομιλία, μοιάζω*, αλλά

και ομοιάζω, όπως όμοιος (πρβλ. Βυζ.: μοιάζω, ἴδε ομοιάζω). Το *οπίσω* εξαλλου είναι μορφολογικός αρχαϊσμός στην κοινή Νεοελληνική, όταν χρησιμοποιούμε τη φράση του ευαγγελίου: *ὑπαγε οπίσω μου Σατανά!* (Κ. Διαθήκη, Ματθ. 16, 23).

Φωνητικός αρχαϊσμός στο ιδίωμα Βελβεντού είναι η διατήρηση του μακρού δωρικού *ā* στις λέξεις: *μάκους* (= *μήκων*, Μπ. 94), *αμαρούκουντους* και *μαρκειούμι* (= *ἀμηνύκτητος*, *μηνυκῶμαι*, Μπ. 72) κ.ά. (βλ. Hoffmann, *Makedonen*, σ. 29, Βαγιακάκος, 1987-88, σ. 468). Ο Hoffmann (σ. 30) προσθέτει στην κατηγορία αυτή μερικές ακόμα λέξεις του ιδιώματος Βελβεντού, που πήρε από τη μελέτη του Μπουντώννα, από τις οποίες όμως μόνο οι λέξεις: *ξιάλ* (Μπ. 97: = *ξιάλη*): = *ξηλή* (βλ. εδώ, σ. 55: *ξηαρίζου*) και: *κλαμούρα*, η (Μπ. 90: = *κλών*) = *κλήμα*, πρβλ. λέγει Ησύχ. *κλαμμίς·* αναδενδράς, μπορεί να θεωρηθούν ότι διατηρούν το δωρικό μακρό *ā*.

2. Μορφολογικό αρχαϊσμό θεωρεί η Π. (σ. 242) την παρουσία στο ιδίωμα ρημάτων σε *-ίσκου* (*-ίσκω*), όπως: *πιθνήσκου*, *έμνισκα*, *μάθνισκα*, *πάθνισκα*.

Και εδώ, εκτός από το *πιθνήσκου* = αρχ. *ἀποθνήσκω*, που στην κοινή Νεοελληνική, όπως και στη μεσν., από τον αόρ. *ἀπέθανον*, έγινε *πεθαίνω* (πιθαίνου, Μπ. 49, 50, λέγεται και σήμερα στο Βελβεντό), οι άλλοι τύποι είναι φανερό ότι είναι αναλογικοί σχηματισμοί. Κατά το *πιθνήσκου* - *πέθνησκα* είπαν και *έμνησκα*, *μάθνησκα*, *πάθνησκα* (η Π. γράφει: *-ίσκα*), όπως και *βρίσκου* - *έβρισκα*, *βουσκά* - *έβουσκα*, *χάσκου* - *έχασκα*, τα οποία είναι και ρήματα της κοινής Νεοελληνικής: *βρίσκα*, *βόσκα*, *χάσκα* (πρβλ. και το λόγιος προελεύσεως: *φάσκα* και *αντιφάσκα*: ΕΛ, Τριανταφυλλίδης, *Ιστορ. Εισ.*, 1938, 157). Ο Μπ. (σ. 50) γράφει σωστά: «Ο κατά τά εις *-σκω* μεταπλασμός». Τους ίδιους σχεδόν τύπους βρίσκουμε στα ιδιώματα: Θεσσαλίας (Τιρνάβου, Τζάρτζανος, 1909, 87), Σιάτιστας (Τσοπανάκης, 1950, 287-8), Μπλατσιού (Βλάστης, Καλινδέρης, 1982, 370). Πρβλ. και Γέρμα (Γεωργίου, 1962, 166, 179).

Στο ιδίωμα του Βελβεντού, όπως και στα ιδιώματα που ανέφερα, έχουμε *-ίσ'κα* ως κατάληξη του αορίστου, που προέρχεται από την κατάληξη *-ίστηκα* της κοινής Νεοελληνικής, μετά την αποβολή του άτονου *-η-*: π.χ. *ζαλίσ'κα*, *λιχνίσ'κα*, *τσακίσ'κα*, *συγχίσ'κα* κλπ. (Μπ. 53, Καλινδέρης, 391) (από: *-ίστ'κα*). Τα αρχ. σε *-σκω* μεταπλάστηκαν σε *-ζω*: *ἀρέσκω* - *αρέζου*, *γηράσκω* - *γηράζου* (Μπ. 49).

Εκτός λοιπόν από το *πιθνήσκου*, οι τύποι *έμνησκα*, *μάθνησκα*, *πάθνησκα* (ο Μπ. έχει και *ἀπόμνησκα*, σ. 50) δεν είναι αρχαϊσμοί, αφού δεν είχε η αρχαία Ελληνική ρήματα: **μνήσκω*, **μαθνήσκω*, **παθνήσκω*! κλπ.

Η Π. θεωρεί μορφολογικό αρχαϊσμό και την κατάλ. ουσ. σε *-ότη-*, *-ότης* και αναφέρει ως παράδειγμα τη λ. *αρχότ'* (σ. 242). Ο Μπ. (σ. 75) έχει: «*ἀρχάδα* - *ἀρχότ'*, ή *-ἀρχαίνου* (αόρ. *ρίχανα*) = *δροσιά*, *δροσίζω*» (εγώ άκουσα και τον αόρ. *ἀρχανα*: *ἀρχανιν* η *ψ'κή* μ'). Η Π. δεν παραπέμπει στον Μπ.,

αλλά ούτε και καταχωρεί τη λ. στους αρχαϊσμούς. Ποια αρχ. λ. επομένως είναι σε -ότης, ώστε να έχουμε μορφολογικό αρχαϊσμό; Πρόκειται για το εξής: το ρ. *αρχαίνου* προήλθε από μεταπλασμό κατά τα σε -αίνω του αρχ. ρ. *ριγ-ω*: **ριγ-αίνω*, οπότε: *αρχαίνου* (πιθανώς με επίδραση του χλέξεων, όπως: *ψύ-χ-ος*, *ψύ-χ-ρα*, *ψι-χ-άλα*), πρβλ. *ριζάρι-αρζάρ'*, *ρινάρι-αρνάρ'*, *χρυσός-αρξός* (Μπ. 16, 24, 75). Από το *αρχαίνου* έπειτα σχηματίστηκαν τα ουσ. *αρχ-άδα* και *αρχ-ότ'*. Δεν είναι όμως αρχαϊσμός, γιατί η κατάληξη -ότης είναι της κοινής Νεοελληνικής (ΕΛ: -ότης... *νιότη*, *γλυκότη*, *ωραιότη*, από την αρχ. *κατάλ.* -ότης, με παράλειψη του τελικού -ς).

Παραθέτοντας τις ιδιωματικές λέξεις που θεωρεί αρχαϊσμούς η Π. αποδίδει σωστά τις περιπτώσεις όπου έχουμε αποβολή τελικού άτονου -ι (η, ι, υ, ει, οι), όπως: *πιλ'* (πύλη), *σβώλ'* (σβώλι) κλπ. Πρβλ. και μέσα στη λ.: *ξι λ' νιζου*, *ξι τρι* (ξελινίζω, ξυστρι) κλπ.

Αποδίδει όμως εσφαλμένα τις περιπτώσεις όπου υπάρχουν τα φωνητικά συμπλέγματα: -ια, ιο, -ιον (Μπ. 29) γράφοντας: *αδουῖουμι*, *δγόν'κους*, *κιραμαργό*, *λυγά*, *ξαρίζου* κλπ. μολοντί δεν υπάρχει εδώ αποβολή άτονου ι. Έτσι όμως διασπάται η ενότητα των συμπλεγμάτων και παράλληλα επισκοτίζεται και η ιστορική ορθογραφία των λέξεων. Η σωστή γραφή είναι και εδώ: *αδοικιούμι*, *δγινόν'κους*, *κιραμαργιό* (κεραμαρειον), *λυγιά*, *ξυαρίζου* (=ξυαλίζω - ξυάλη) κλπ. Ο Β. Φόρης γράφοντας και αυτός: *π'τά*, αντί *π'τιά* (Μπ. 9) δικαιολογεί τον τρόπο αυτόν ως τεχνική ευκολία (Φόρης 1991, σ. 145, σημ. **).

Γενικά τους λεγόμενους αρχαϊσμούς τους παραθέτει η Π. στερεότυπα, χωρίς γραμματικό και σημασιολογικό σχολιασμό, χωρίς παραδείγματα ιδιωματικού λόγου, όπου χρειάζεται, και χωρίς βιβλιογραφική ενημερότητα. Όλα αυτά τότε μπορούσαν να παραλειφθούν, όταν θα είχε προηγηθεί η δημοσίευση επιστημονικού Γλωσσαρίου του ιδιώματος, όπου θα υπήρχε σχολιασμός, οπότε θα γινόταν απλώς η παραπομπή σ' αυτό. Το Γλωσσάριο π.χ. του Μπουντάνου, που, όπως είπαμε, είναι συμπλήρωμα της μελέτης του, όπως και άλλα Γλωσσάρια που είναι πρωτογενές γλωσσικό υλικό, ιδίως όταν συγκεντρώνεται και δημοσιεύεται από μη ειδικούς, χωρίς επιστημονικά σχόλια, κι ακόμα ένα ετυμολογικό λεξικό για χρήση των πολλών ή ένα λεξικό αρχαϊσμών, όπως του Ανδριώτη, είναι από τη φύση τους σύντομα (Ανδριώτης, ΕΛ, σ. 17). Το μειονέκτημα όμως να μη σημειώνονται στα δυο τελευταία οι γραμματικές και σημασιολογικές μεταβολές, αν και δικαιολογημένο, είναι φανερό [Eideneier, *Süd-Ost Forschungen* 26 (1967) σ. 522].

Προκειμένου μάλιστα για τις σημασιολογικές μεταβολές, μερικές φορές, όπως θα δούμε, πίσω από μια λέξη κρύβεται ολόκληρη ιστορία, η οποία δεν είναι πάντοτε γνωστή (περίπτωση της λέξεως: *μουνόκρου*). Καθήκον όμως έχει ο γλωσσολόγος να την ερευνήσει και να την παρουσιάσει. Σε μια ειδική

επομένως πραγματεία για τους αρχαϊσμούς ενός ιδιώματος πρέπει να διαφωτίζονται, όσο είναι δυνατό, όλες οι πτυχές της προελεύσεως των αρχαϊσμών, όπως τουλάχιστον τις πιστεύει κάθε επιστήμονας συγγραφέας.

Ένας επιστήμονας γλωσσολόγος πρέπει να δικαιολογεί τις γραμματικές και σημασιολογικές μεταβολές της αρχικής λέξεως, εκτός αν υπάρχουν στα Γλωσσάρια, απ' όπου αντλεί τους αρχαϊσμούς και στα οποία, αν τις δέχεται, θα παραπέμπει. Φυσικά αυτό δεν συμβαίνει σε Γλωσσάρια που συντάσσονται από μη ειδικούς, στα οποία μάλιστα πολλές φορές δεν αποτυπώνονται σωστά οι ιδιωματικές λέξεις ή αποδίδονται με τους τύπους της κοινής Νεοελληνικής, π.χ. *κομπολύτης* (Α. Τζινίκου-Κακούλη, σ. 205, αντί: *κοιμβουλύτ'ς*), *κοκλόροκα* (στο ίδιο, σ. 133, αντί: *κοικλόρουκα*) κ.ά.

Ο Μπουντώνας στο μικρό Γλωσσάριό του δεν μεταφράζει συνήθως τις αρχαίες λέξεις, με τις οποίες ετυμολογεί τις ιδιωματικές, επειδή ίσως πίστευε ότι η σημασία τους θα ήταν γνωστή στους ειδικούς αναγνώστες ως λέξεις της καθαρεύουσας της εποχής του. Έτσι γράφει π.χ.: *ἀδράχνου* = *δράχνω* = *δραττομαι* (Μπ. 71), *δρομί* = (το) *δρομί(ον)* (*δραγμίον*) = *δράγμα* (Μπ. 84), *ξιάλ'* (ή) = *ξιάλη* *ξιαρίζου* = *ξιαλίζω*, *καθαρίζω* (Μπ. 97) κλπ. Σε αρκετές όμως περιπτώσεις παραθέτει παραδείγματα του ιδιωματικού λόγου, όπως π.χ. στα λήμματα: *ἀδράχνου*, *ἀναμιζου*, *ἀσταίνουμι*, *γένουμι*, *λαμμώνου*, *χουρίζου* κ.ά. Από το άλλο μέρος ο Ανδριώτης στο *Lex.* μεταφράζει τόσο τις αρχαίες, μεταγενέστερες και μεσαιωνικές, όσο και τις ιδιωματικές λέξεις, σημειώνει όμως μόνο τον τόπο όπου απαντάται η ιδιωματική λέξη και τίποτα άλλο. Υπάρχει επομένως το σοβαρό μειονέκτημα, όπως είπαμε, να μη διαφωτίζονται οι γραμματικές και σημασιολογικές μεταβολές και να μη σημειώνονται και οι τυχόν διαφορετικές γνώμες των ειδικών. Αυτές ενδέχεται βέβαια να βρίσκονται στις πηγές, απ' όπου ο Ανδριώτης άντλησε το υλικό του (βλ. Βιβλιογραφία, *Lex.*, σ. 20 κ.εξ.), δεν παραπέμπει όμως για κάθε λήμμα σ' αυτήν, όπως κάνει στο *Ετυμολογικό Λεξικό* του, με αποτέλεσμα να μην μπορεί ο αναγνώστης να ανατρέξει στις πηγές και να διαφωτισθεί ή να λύσει τυχόν απορίες του (βλ. το λήμμα: *μονόκερως*).

Η Π. αφήνει ανεξημένητες πολλές λέξεις της αρχαίας, μεταγενέστερης και μεσαιωνικής Ελληνικής, επειδή έτσι τις αφήνει και ο Μπ., από τον οποίο και τις αντιγράφει. Σ' αυτές, όπως και σ' εκείνες που παραθέτει από τη δική της, όπως λέγει συλλογής (σσ. 247-254), προσθέτει μόνο την ένδειξη: αρχαία, μεταγενέστερη και μεσαιωνική.

Παραλείπει ακόμα να σημειώνει και το γένος των αρχαίων λέξεων, όπως των ουσ. π.χ. σε -ος: *βάλος*, *σάγος*, *τρίβος*, *φάρσος* (σ. 245), το οποίο γένος δεν συμφωνεί καμιά φορά με το γένος της ιδιωματικής λέξεως και επομένως δεν είναι δυνατό η νέα λέξη να προέρχεται από την αρχαία (βλ. λ. *λυγιά* < αρχ. *λύγος*, Π., σ. 249).

Με την παραπομπή μόνο στο *Lex.* του Ανδριώτη επαναλαμβάνει και τα λάθη εκείνου. Ο Ανδριώτης π.χ. αναφέρει για το Βελβεντό *αφσικιά*, αντί *αφ'σικιά*. Τη λ. *βρουχός* ετυμολογεί από το *βρόχος* = σκοινί (Schlinge, Strick) αντί *βρέχω* - *βροχός*, και τη λ. *προυχούν'* από την αρχ. *προχώναι* (Gesäss) (= κωλομέτρια!), αντί από το *προχέω*, *πρόχους* κλπ.

Για άλλες πάλι λέξεις δεν παραπέμπει στον Ανδριώτη, αλλά σε αδημοσίευτη εργασία για το: *Γλωσσικό ιδίωμα της ορεινής Πιερίας* που συνέγραψε με τον άλλο συνεργάτη της Ε.Μ.Σ. Χρ. Τζίτζιλη (Π., σ. 239, σημ. 3, 4, 5, σ. 240, σημ. 8, 9, 11, 14, 15, σ. 250, σημ. 78 και σ. 252, σημ. 81).

Στο δακτυλογραφημένο «χειρόγραφο» της εργασίας αυτής που υπάρχει στην Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών και που μπόρεσα να δω τελευταία σημειώνεται ότι το Α' Μέρος (το Β' είναι το Γλωσσάριο) γράφτηκε με την ευθύνη του Τζίτζιλη. Την εργασία αυτή ο Τζίτζιλής την υπέβαλε και στη Φιλοσοφική Σχολή του Α.Π.Θ. για την κατάληψη ανώτερης βαθμίδας. Δυστυχώς και στην εργασία αυτή υπάρχουν πολλά και σοβαρά λάθη. Στο κεφάλαιο των Αρχαϊσμών του Α' μέρους, όπου σε ελληνικό κείμενο οι ιδιωματικές λέξεις μεταφράζονται και στα ... γερμανικά!, επαναλαμβάνονται τα δυο σοβαρά σφάλματα που είδαμε στην εργασία της Π.: να νομίζεται φωνητικός αρχαϊσμός η διατήρηση του αρχικού φθόγγου ο-, ως ου- σε λέξεις, όπως: *οιμιλιά*, *οιμνιάζου*, και μορφολογικός αρχαϊσμός ρήματα που μεταπλάστηκαν σε νεώτερη εποχή σε -ίσκου (= *ίσκω*), (μνίσκου, παθνίσκου (Τζίτζ., 30), ακόμα και η κατάν. -ότη, για τα οποία έγινε λόγος εδώ (σ. 40 κ.εξ.).

Σύγχυση έχει ο Τζίτζιλής και ως προς το τι είναι ιδιωματικός αρχαϊσμός και τι ιδιωματική λέξη, σε σχέση με την κοινή Νεοελληνική.

Πλήθος λέξεων της κοινής Νεοελληνικής που βρίσκονται στο *Ετυμολογικό Λεξικό της κοινής Νεοελληνικής* του Ανδριώτη, παρά τη ρητή διαβεβαίωση στο κεφάλαιο Λεξιλόγιο του Α' μέρους ότι «μεγάλο μέρος το λεξιλογίου που είναι κοινό ανάμεσα στο ιδίωμα και την κοινή δεν έχει περιληφθεί» (Τζίτζ., σ. 8), καταχωρούνται αδιακρίτως στο Γλωσσάριο (Β' Μέρος), αλλά και επαναλαμβάνονται και στο Α' Μέρος, με αποτέλεσμα να εξογκωθεί το Γλωσσάριο και να ξεπεράσει τις 500 σελίδες (περιλαμβάνει, τονίζει ο Τζίτζ., 10.000 λεξιλογικές μονάδες!) (Τζίτζ., σ. 8). Κατά την επανάληψη μάλιστα των ξενικής αρχής λέξεων σε ειδικά κεφάλαια στο Α' Μέρος, επαναλαμβάνει άσκοπα και τις ετυμολογίες τους, που βρίσκονται στο *Ετυμολογικό Λεξικό* του Ανδριώτη, χωρίς καν να παραπέμπει σ' αυτό.

Από τις πρώτες κιόλας σελίδες του Γλωσσαρίου (Β' Μέρος), σ. 146 κ.εξ. (η αρίθμηση είναι συνέχεια του Α' Μέρους) αναφέρω ως παράδειγμα τις λέξεις: *αβάρητος*, *αβάφτιστος*, *αβγατίζω*, *αβδέλα* (sic), *αβέρτα*, *αβέρτος*, *αμπρί* που ως λέξεις της κοινής Νεοελληνικής περιέχονται στα νεοελληνικά Λεξικά Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ. και φυσικά και στο ΕΛ του Ανδριώτη. Στο

Α' Μέρος πάλι, από τις τουρκικής αρχής λέξεις του Γλωσσαρίου, και μόνο οι σελίδες 64 και 65, με 34 λήμματα η κάθε μια, περιλαμβάνουν σε επανάληψη 32 λέξεις της κοινής Νεοελληνικής, οι οποίες βρίσκονται στο *Ετυμολογικό Λεξικό της κοινής Νεοελληνικής* του Ανδριώτη. Αναφέρω ως παράδειγμα από τη σ. 65: *μπαλτάς, μπαρούτι, μπατζανάκης, μπαξές, μπαξίσι, μπεκιάρης, μπε-λετζίκι, μπελάς, μπουνλουύρι, μπουλούνκι, μπόι, μπουγάς, μποξάς, μπογια-τζής, μπουντρούμι, μπουζί, μπογιά*. Από αυτές ελάχιστες παρουσιάζουν κάποιο αξιόλογο γλωσσικό ενδιαφέρον. Να σημειώσω ακόμα ότι στην ίδια σελίδα τη λ. *bilbıl* 'στη φράση: *τα μάτχια bilbıl*' = ανοιχτά, την ετυμολογεί ο Τζιτζιλής (με επιφύλαξη) από την τουρκική *leblebi* = στραγάλια!, όπως δηλαδή και την προηγούμενη *bilbıdğa* = στραγάλια. Πρόκειται φυσικά για την κοινή λ. *μπιρμπίλι* = αηδόνι. (ΕΛ = τουρκ. *bülbül*. Βλ. και τα λεξικά: Δ. Δημ., Λ. Πρ. κλπ., όπου και η λ. *μπιρμπιλομάτα*). Αλλά οι παρατηρήσεις στην εργασία αυτή δεν έχουν τελειωμό.

Ας έλθουμε όμως στην εργασία της Παπαδοπούλου.

Όλες οι ιδιωματικές λέξεις του ιδιώματος Βελβεντού, τις οποίες η Π. θεωρεί αρχαϊσμούς, τις παραθέτει, χωρίς λόγο, σε έξη (6) χωριστούς καταλόγους. Στον τέταρτο κατάλογο μάλιστα, που είναι λέξεις από τη δική της, όπως λέγει, συλλογή, παραθέτει ξεχωριστά τα ουσιαστικά, τα επίθετα, τα ρήματα και τα επιρρήματα (σσ. 247-254), με αποτέλεσμα να διασπάται η ετυμολογική ενότητα παραγώγων ή συγγενών λέξεων. Έτσι έχουμε π.χ. *ανδήρσ'* (σ. 243) - *ανδήρσ'ούμι* (σ. 246), *απόρρ'γμα* (σ. 242) - *απουρρ'χίνου* (σ. 252), *νόχτους* (σ. 244) - *νονχτάρ'* (σ. 249), *σαλαϊζου* (σ. 253) - *σαλαή* (σ. 250), *φουκάλ'* (σ. 247) - *φουκαλνώ* (σ. 254). Το ρήμα *προυσαμμώνου* υπάρχει δυο φορές στη σ. 247, ενώ το επίθετο *ιφαϊτ'κους* μια φορά στη σ. 248 και μια άλλη στη σ. 251. Γενικά η κατάτμηση αυτή μόνο σύγχυση επιφέρει.

Από τους έξη χωριστούς καταλόγους οι τρεις πρώτοι είναι ιδιωματικές λέξεις που προέρχονται από το Γλωσσάριο του Μπ. ως εξής:

Στον πρώτο (σσ. 243-245) καταχωρεί 50 λέξεις, οι οποίες, όπως σημειώνει στη σ. 242, είναι αρχαϊσμοί που οφείλονται, λέγει, στη δική της «επισήμανση», ενώ, όπως είπαμε (ανωτέρω, σ. 38), όσες δεν ετυμολόγησε ο Μπ., τις επισήμανε ως αρχαϊσμούς ο Ανδριώτης.

Στον δεύτερο κατάλογο (σσ. 246-247) καταχωρεί άλλες 25 λέξεις, πάλι από το Γλωσσάριο του Μπ., οι οποίες, λέγει (σ. 242), είναι αρχαϊσμοί που οφείλονται «στην αντιπαραβολή τους προς αντίστοιχους αρχαϊσμούς των χωριών της Πιερίας», ωσάν το λεξιλόγιο του βελβεντινού ιδιώματος να μην έχει και άλλες αντιστοιχίες με τα υπόλοιπα γειτονικά ή και με άλλα νεοελληνικά ιδιώματα ή διαλέκτους!

Η Π. γνωρίζει ότι το θέμα αυτό των αντιστοιχιών αποτελεί αντικείμενο ειδικών μελετών. (Η ίδια έκανε σχετική ανακοίνωση σε Συνέδριο το 1993. Βλ.

τώρα: Π., 1997, σ. 113 κ.εξ.)

Στον τρίτο κατάλογο (σ. 247) η Π. παραθέτει, όπως είπαμε (ανωτέρω, σ. 33), ξερά τους αρχαϊσμούς που εντόπισε ο Ανδριώτης και σχολίασα εγώ.

Θα δούμε τώρα αναλυτικότερα τις λέξεις των καταλόγων αυτών, τις οποίες η Π. παραθέτει ως αρχαϊσμούς του ιδιώματος Βελβεντού.

Εκτός από λάθη και παραλείψεις θα δούμε και ότι ένα μεγάλο μέρος των λέξεων αυτών δεν είναι αρχαϊσμοί, γιατί πρόκειται για λέξεις της κοινής Νεοελληνικής, οι οποίες, όπως είπαμε, περιλαμβάνονται στα κυριότερα έργα λεξικά της νέας Ελληνικής ως λέξεις της κοινής Νεοελληνικής (Δημοτικής). Μερικές είναι σημασιολογικοί αρχαϊσμοί, τους οποίους η Π. δεν εντοπίζει και δεν τεκμηριώνει (βλ. την εξαιρετη εργασία της Χρ. Μπασέα-Μπεζαντάκου, 1994, σσ. 264-273), π.χ. κατωτέρω σ. 62: *κληρικό*, το.

Τα λεξικά αυτά θα αναφέρονται στο εξής με τις συντμήσεις τους ως εξής (βλ. στο τέλος και τη βιβλιογραφία):

ΕΛ: Ν. Π. Ανδριώτη, *Ετυμολογικό Λεξικό της κοινής Νεοελληνικής*.

Δ. Δημ.: Δ. Δημητράκου-Μεσικλή, *Μέγα Λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσης*.

Α. Πρ.: Πρωΐας, *Λεξικόν της νέας ελληνικής γλώσσης*.

Σταμ.: Ι. Σταματάκου, *Λεξικόν της νέας ελληνικής γλώσσης*.

Κρ.: Ε. Κριαρά, *Νέο ελληνικό Λεξικό-Λεξικό της σύγχρονης ελληνικής, δημοτικής γλώσσας*.

ΙΑΝΕ: *Ιστορικόν Λεξικόν της νέας Ελληνικής*.

Βυζ.: Σχ. Βυζαντίου, *Λεξικόν της καθ' ημάς ελληνικής διαλέκτου*.

Έχουμε αναφέρει ήδη και τις συντμήσεις: του Λεξικού για τους αρχαϊσμούς στα ιδιώματα της νέας Ελληνικής του Ανδριώτη και του μεσαιωνικού Λεξικού του Ε. Κριαρά, ως εξής:

Lex.: Ν. Ρ. Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*.

Κρ., Μεσν.: Ε. Κριαρά, *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους Γραμματείας*.

Πρώτος κατάλογος (Π.: σσ. 243-245)

αγροικό. Ο Μπ. ερμηνεύει: εννοώ, και παραθέτει και παραδείγματα. Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *αγροίκος* (= ΕΛ).—

1. Το επίθ. *ἀγροῖκος* είναι λέξη της κοινής Νεοελληνικής, λόγιας προελεύσεως (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Κρ. και Βυζ.). Ο Ανδριώτης την αναγράφει και στο *Lex*.

2. Το ρήμα με πολλούς τύπους και ορθογραφία: *αγρικό*, *γρικό*, *γρηκώ*, *γροικό* κλπ. παρουσιάζεται στην όψιμη μεσαιωνική εποχή (Κρ., Μεσν.), θεωρείται όμως λέξη της κοινής Νεοελληνικής (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Κρ.,

Βυζ., Σταμ.).

3. Η ετυμολογία από το *ἀγροῖκος* δεν είναι πιθανή. Ήδη ο Μπ. (σ. 71) γράφει: «*ἀγροῖκος* και *ἀγροικία* εἶχον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τήν ἀντίθετον σημασίαν». Η Π. αγνοεῖ την ειδική μονογραφία μου: (Δωδώνη 7 [1978] 213-233), όπου παρουσιάζω και άλλες γνώμες και υποστηρίζω την ετυμολογία από την έννοια: δεν ξέρω γρῦ (απ' όπου: δεν γρῦ-κώ κλπ.). Η φράση: οὐδὲ γρῦ εἶναι αρχαία.

ἀπόρρ'γμα, το. Ο Μπ. ερμηνεύει: (ἀπόρριγμα, απορρίχνω = απορρίπτω) = *έκτρωμα*. Η Π. ετυμολογεί εσφαλμένα: μεσν. *ἀπόρριμμα* (= *Lex.*), επαναλαμβάνοντας το λάθος του Ανδριώτη. Διότι το *ἀπόρριμμα* προέρχεται από το *ἀπόρριγμα* (πρβλ. *πράγμα* - *πράμι(μ)α*) και όχι αντίστροφα! Η λέξη *ἀπόρ(ρ)ιγμα* όμως θεωρείται της κοινής Νεοελληνικής (όπως και το: *απορρίχνω*) (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Βυζ. στη λέξη *απορριξημῆν*).

αφ'οκιά, η. Η Π. ετυμολογεί: μεσν. *αφουσία* (= *Lex.*), όπου ο Ανδριώτης αποδίδει τον τύπο του Βελβεντού: *αφσικιά*. Ο Μπ. ετυμολογεί σωστά *ἀφησιά* (σ. 29) από το *ἀφήνω*. Πρβλ. και Κρ., *Μεσν.*, ο οποίος το *αφουσιά* το ανάγει στο ουσ. *απουσία* και θεωρεί το *φ* ως επίδραση του *αφήνω*, βλ. και το άρθρο μου για τους αρχαϊσμούς = 1983, σ. 41, σημ. 5, και Xatzidakis, *Einl.*, 348.

βρουχός, ο. Πρόκειται για τεχνητό λάκκο, όπου έβαζαν το λινάρι για να σαπίσει το «ξυλώδες μέρος του». Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *βρόχος*, και παραπέμπει στον Ανδριώτη: *Lex.*, όπου: *βρόχος* = σκοινί. Η ετυμολογία αυτή είναι ίσως σωστή για τη δεύτερη σημασία που σημειώνει ο Μπ. «βρουχός εισέτι σημ. κλωστήν μετάξης». Για την πρώτη σημασία όμως του λάκκου με νερό ο Μπ. καταχωρεί πολύ σωστά τη λέξη στο λήμμα: *βρέχ'*, εννοώντας προφανώς ότι η λέξη παράγεται από το *βρέχω*. Πράγματι στο ετυμολογικό Λεξικό της αρχαίας Ελληνικής του Η. Frisk (= *GEW*) στη λ. *βρέχω* σημειώνεται: νοη *βροχή* **βρόχος*. Επομένως: *βρέχω* - *βροχός*, όπως από *τρέχω* - *τροχός* κλπ. (Χατζιδ., *Ακαδ. Αναγν.*, 1930, σ. 365).

θαραπεύοιμι. Η Π. δέχεται την άποψη του Μπ. ότι πρόκειται για το ρήμα *θεραπεύομαι*, αλλά ως αρχαίο, ενώ είναι και της νέας Ελληνικής. Η λ. σημαίνει: ευχαριστούμαι κάτι, κυρίως φαγητό (Μπ. *θαραπεύοιμι φαεί*) και σημειώνεται και ως λέξη της κοινής Νεοελληνικής (Βυζ.: *θεραπεύω*, ῥ. μετ. ἴδε *εὐφραίνομαι*). Στα Λεξικά: Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ.: *θαραπάτω* και *θαραπαύτηκα*, Μπ. 15: *θαραπαύκα*, η σημασία αυτή όμως δεν είναι αρχαία (Μπ. 86: Η σημερινή σημασία της λέξεως ταύτης αφίσταται πολύ της αρχαίας). Δεν είναι επομένως ούτε καν σημασιολογικός αρχαϊσμός.

θιρμασκιά, η. Ο Μπ. ερμηνεύει: θερμη, πυρετός (*θερμασιά*). Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *θερμασία*. — Το *θερμασιά* όμως είναι λέξη της κοινής Νεοελληνικής. Ο Ανδριώτης στο ΕΛ γράφει: *μτγν. θερμασία* < αρχ. *θέρμανσις* + κατάλ.

- ία (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Βυζ., Σταμ.).
- καταλαχού*. Ο Μπ. σημειώνει: *καταλαχόν*, κατά τύχην. Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *καταλαγχάνω*, και παραπέμπει στο *Lex*. (λήμμα: *καταλαγχάνω*), όπου όμως δεν σημειώνεται το *καταλαχού* του Βελβεντού. –Τι σχηματισμός είναι η λέξη; Το *καταλαχόν* ως επίρρ., πρβλ. *τυχόν*, *εξόν*, μετασχηματίστηκε κατά τα επιρρ. σε -ον: αυτού, αφοῦ, πού και πού κλπ., πρβλ. και *ξαρογού*.
- κάψους*, ο. Ο Μπ. εξηγεί: *κάψα*, δοχείον. Η Π. ετυμολογεί: *κάψα* < λατίν. *capsa*. –Κατ' αρχήν δεν περιγράφει τι είδους δοχείο είναι. Πρόκειται για είδος κόσκινου χωρίς τρύπες όμως, όπου βάζουν αλεύρι (ή σιτηρά κλπ.). Έπειτα παραπέμπει στο *Lex*., όπου όμως υπάρχει μόνο ο τύπος *καψίον*, υποκορ. του *κάψα*. Ο Ησύχιος έχει: *κάμψα*· *θήκη*, *γλωσσοκομείον*, ενώ ο Σουΐδας και Φώτιος: *κάψα*· *κίστη* ή *θήκη*. Για τον τύπο *κάμψα* (όπως και *καμψάκης* και *καμψάριος*) βλ. LSI και Lampe, ενώ για το *μ* (*μψ*) πρβλ. *μελαμψός* (*μέλας* + *δψις*, Ανδρ., ΕΛ). Ο τύπος *κάψους* από *κάψα* είναι μεταπλασμός κατά τα σε -ος και ίσως αρχικά δήλωνε μεγέθυνση (πρβλ. και G. Meyer, N.S., III, 29: *κάψα*, *καψή*). Όπως και να είναι το πράγμα πρόκειται για ξένο δάνειο και όχι αρχαϊσμός. Άλλωστε η λέξη σώζεται και στην κοινή Νεοελληνική στους τύπους: *κάψ-ουλα* και *καψ-ούλι*.
- κ'τάζουμι*. Η Π. όπως και ο Μπ. (σ. 90) ερμηνεύει απλώς: *κοιτάζομαι*. –Περί τίνος όμως πρόκειται; Το νεοελληνικό *κοιτάζω*, -ομαι σημαίνει: βλέπω, παρατηρώ. Η Π. ετυμολογεί: μεταγν. *κοιτάζω* < αρχ. *κοιτάζομαι*. Η λέξη δεν συνηθίζεται σήμερα, αλλά προφανώς ο Μπ. εννοεί: *πλάγιάζω* και αναφέρει και ουσ. *κοίτα᾽* (κοίτασις, που δεν είναι αρχαία λέξη). Στη Θάσο (Τομπαΐδης, σ. 57), *κοιτάζου* λέγεται για τις κότες (= κουρνιάζω).
- λαχνός*, ο. Η Π. ερμηνεύει: ο «κλήρος», όπως ο Μπ., και ετυμολογεί: μεσν. *λαχνός*. –Η λέξη μπορεί να είναι και μεσαιωνική, είναι όμως σήμερα κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.). Ο Ανδριώτης αναφέρει τη λέξη στους αρχαϊσμούς στο *Lex*., αλλά μόνο ως προς το επίθ. *κακόλαχνος* = δυστυχής, της Ηπείρου, όπου λανθάνει το αρχ. *λαγχάνω*.
- μουνόκιρου*, το. Ο Μπ. ερμηνεύει: «λίθος ήγισμένος και ιαματικός ή προφυλακτικός θεωρούμενος». Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *μονόκερως* και παραπέμπει στο *Lex*. Εκεί ο Ανδριώτης σημειώνει τη λέξη μόνο ως επίθετο αρχαίο, ενώ από τη νέα Ελληνική αναφέρει μόνο τις λέξεις: *μονόκερος* του Πόντου (Ινεάπολη), ως επίθ., και τα ουσ. *μονοκέρι* της Καρπάθου και *μονοκέρ* επίσης του Πόντου και εξηγεί το επίθετο: κατασκευασμένος από κομμάτι κεράτου ή κοκκάλου ή ξύλου κλπ. και τα ουσ. απλώς: *μονόκερως*, -ος. Όμως ούτε ο Ανδριώτης ούτε η Π. εξηγούν περί τίνος πρόκειται. Γιατί ένα κομμάτι από κέρατο, ή κόκαλο ή ξύλο κλπ. να ονομάζεται: *μονόκερο* δηλ. *μονοκέρατο*. Ο Ανδριώτης, όπως είπαμε, δεν παραπέμπει στις πηγές. Ανέτρεξα στο *Λεξικό της Καρπάθου* του Μιχ. Γ. Μιχαηλίδου-

Νουάρου, λ. *μονοκέρατο* (σ. 278), όπου *μονοκέρατο* ή *μονοκέρι*: *ζῶων ἔχον ἐν μόνον κέρατον* (μονός + κέρας). Η σημασία όμως αυτή δεν διαφωτίζει τη βελβεντινή σημασία. Αυτή διαφωτίζεται κάπως στο *Ιστορικόν Λεξικόν της Ποντικής Διαλέκτου* του Α. Α. Παπαδοπούλου, λ. *μονόκερος*: «ὁ κατασκευασμένος ἀπὸ μονοκόμματον κέρατον, κατ' ἐπέκτασιν δέ καὶ ἀπὸ ἄλλην ὕλην, οἶον κόκκαλον, σεντέφι, ἀσήμι, συνήθως ἐπὶ ἐγκολπίου σταυροῦ προερχομένου ἐξ Ἱερουσαλὴμ: σταυρός *μονόκερος*».

Αλλά και πάλι η εξήγηση δεν είναι πλήρης. Γιατί να λέγεται *μονόκερος* ο σταυρός και τι θα πει από «μονοκόμματον κέρατον»;

Η Αθηνά Κακούλη-Τζινίκου στο βιβλίο της: *Λαογραφικοί αντίλαλοι Βελβεντού*, σ. 369 κ.εξ., περιγράφει τα *μονόκερα* ως εξής: «ήταν μικροί κοκκάλινοι λείοι κύβοι με σκαλισμένο σταυρό ή πεντάλφα ή ήταν ακανόνιστες πορώδεις πετρούλες φερμένες με πίστη από ξακουστά μοναστήρια». Αυτά λέγει χρησιμοποιούνταν για το ξεμάτιασμα. Η Κακούλη δεν αναφέρει τη φράση *ρίχνου στον μουνόκιρου* που λέγεται στο Βελβεντό, τη σημειώνει όμως ο Χρ. Γεωργίου ότι λέγεται και στον Γέρμα Καστοριάς (*Το γλωσσικό ιδίωμα Γέρμα Καστοριάς, λέξη μουνόκιρου*) και περιγράφει επίσης πώς γινόταν το ξεμάτιασμα. Να σημειώσουμε επίσης ότι οι ελληνόφωνοι κάτοικοι του Ρηγίου (Ρέτζιο της Κ. Ιταλίας) είχαν στα σπίτια τους σε μέρος φανερό ένα κόκκινο κέρατο για ξεμάτιασμα (Αντζελ Βογάσαρη-Μεριανού, *Λαογραφικά των Ελλήνων της Κ. Ιταλίας*, σ. 116).

Παραμένει όμως το ερώτημα: γιατί τα «ηγιασμένα» αυτά μικρά αντικείμενα να λέγονται: *μονόκερα*; Η Π. δεν ανέτρεξε στα λεξικά της αρχαίας Ελληνικής, όπου η λέξη: *μονόκερος*, εκτός από τη σημασία: με ένα μόνο κέρατο, δηλώνει και ένα ουσιαστικό. Πρόκειται για ένα μυθικό ζώο με ένα κέρατο, απ' όπου και το όνομα, όμοιο με άλογο (βλ. π.χ. G. Wahrig, *Deutsches Wörterbuch*, [1968] στη λέξη Einhorn). Το κέρατο αυτό όμως που είχε το ζώο στο μέτωπο θεωρούνταν ότι είχε μαγική δύναμη. Στην Π. *Διαθήκη*, Ψαλμοί 21 (23), 21 διαβάζουμε: *σῶσον με ἀπὸ κεράτων μονοκεράτων τὴν ταπεινώσιν μου*, και στον Κοσμά τον Ινδικοπλεύστη (538 μ.Χ.), 335 D: *φασὶν δὲ περὶ αὐτοῦ ὅτι φοβερόν ἐστι καὶ ἀκαταμάχητον ἐν τῷ κέρατι ἔχον τὴν ὅλην ἰσχύν* (πρβλ. Δ. Δημ. στη λ. *μονόκερος*). Τέλος στο *Λεξικό της μεσν. κλπ. του Κρ.*, λέξη *μονόκερος* αναφέρεται το χωρίο του Νεκταρ., *Ιεροκ.* ιστ. 259, *...καὶ οἱ λεγόμενοι μονόκεροι, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὸ κέρατον εἶναι τὰ ἀντιφάρμακα τὰ λεγόμενα λεόνκορνα*.

Έτσι βλέπουμε την αφετηρία της ονομασίας των μικρών αυτών αντικειμένων με τα οποία αντιμετωπίζεται το μάτιασμα.

Φυσικά είναι αμφίβολο αν, όσοι στο Βελβεντό ή στον Γέρμα «έρριχναν στον μουνόκιρου», γνώριζαν αυτήν την ιστορία. Το πιθανότερο είναι, νομίζω, όπως συνέβη άλλωστε και με μένα, να συνέδεαν τη λ. *μουνόκιρου* με

- τα εκκλησιαστικά κηροπήγια: *δίκηρα* (δίκερα) και *τρίκηρα* (τρίκερα) (Δ. Δημ., Α. Πρ.). Πρβλ. και: *δικηροτρίκηρα* (Α. Πρ.).
- νόχτους*, ο. Ο Μπ. γράφει: = *όχθος*. Η Π. ετυμολογεί λανθασμένα: αρχ. *όχθη*. – Όμως και οι δυο λέξεις στη νέα Ελληνική είναι κοινές: (Βυζ., ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., με τον τύπο: *όχτος*, πρβλ. και πρόσφατα: *Το Βήμα*, 27 Ιουλ. '97: του *όχτου*) (το ν- από τη συμμορφορά με το άρθρο).
- νιάμα*, τό. Η Π. επαναλαμβάνει την ερμηνεία του Μπ.: νέος αγρός και ετυμολογεί: *μτγν. νέαμα*. – Η λ. θεωρείται κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., όπου ερμηνεύεται καλύτερα: ο νεωστί ηροτριωμένος αγρός, λ. *νεάματα*, ή: η πρώτη καλλιέργεια χωραφίου, κατά τον Ανδριώτη, ΕΛ).
- ξάγονύ*, επίτηδες. Η ετυμολογία του Ανδριώτη στο *Lex. εξ' έργου* που δέχεται η Π. είναι πιθανή, αλλά δεν μαρτυρείται ως αρχαία (βλ. LSJ στη λ. *ἔργον*. Την ετυμολογία *εξ' έργου* την έχει και ο Βυζάντιος: *ξάργου*, (από του) *ἐξ ἔργου*, ἴδε *ἐπιταυτοῦ*. Για το τονισμένο -ού, βλ. ανωτέρω: *καταλαχού*.
- ξίλ' νίζου*. Ο Μπ. ερμηνεύει: αφαιρώ τον σπόρον του λίνου (λιναριού). Η Π. ετυμολογεί: *μεσν. εκλινάω*, παρατέμποντας στο *Lex*. – Το *μεσν.* όμως ρήμα σημαίνει: ξεφεύγω από τα δίκτυα³ (*λίνον* = λινάρι, αλλά και αλιευτικό δίκτυ, βλ. LSJ). Ο Ανδριώτης στο *Lex*. έχει μόνο το *ξελινίζω* από την Κρήτη με τη σημασία: ελευθερώνομαι από περίπλοκες καταστάσεις, ξεμπερδεύομαι, και επομένως η λ. έχει σχέση με το *λίνον* = δίκτυ και όχι: λινάρι. Η βελβεντινή λ. σχηματίστηκε από το κοινό: *ξε-*, που είναι ήδη *μεσν.*, (ΕΛ: επιτατικό ή αντιθετικό μόριο) και τη λ. *λιν-άρι*, όπως δείχνει και η σημασία της. Πρβλ. *ξι-σπυρίζου* = *ξε + σπυρί*: αφαιρώ τα σπυριά, τους σπόρους του καλαμποκιού, από τις «κούκλες» (= ρόκες).
- ξί' τρί*, τό. Η Π. αποδίδει την έννοια με το: = *ξυστρίον* του Μπ. (ομολογώντας ότι η λ. είναι κοινή) και ετυμολογεί: **ξυστρίον* υποκορ. του αρχ. *ξύστρον*, παρατέμποντας στο *Lex* του Ανδριώτη, όπου όμως δεν υπάρχει τύπος: *ξυστρί* ή: *-ίον*. – Το *ξυστρίον* όμως δεν είναι υποθετικός τύπος, αλλά μαρτυρείται ως *μτγν.* στο LSJ (2. αι. μ.Χ.) και το *ξυστρί* είναι λέξη κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Βυζ., Κρ.).
- πάχτονμα*, τό. Η Π. ερμηνεύει με την ίδια τη λέξη, όπως κάνει, όπως είδαμε και για άλλες (βλ. ανωτέρω, σ. 40), που σημαίνει ότι η λέξη είναι κοινή, όπως και το ρ. *παχτώνου* = *παχτώνω* (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Βυζ.). Παρασύρθηκε βέβαια από τον Ανδριώτη, *Lex.*, στον οποίο παραπέμπει (*Lex.*). Ο Ανδριώτης όμως καταχωρεί κανονικά το *παχτώνω* στο ΕΛ ως λέξη της κοινής Νεοελληνικής.
- πιρίττου*. Η λ. δεν λέγεται πλέον στο Βελβεντό (απαρχ.), ο Μπ. ετυμολογεί:

3. Βλ. Φ. Κουκούλε, «Ξελινίζω», *Επετηρίδα Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* Δ' (1927), ανάλ., σ. 2.

περιττού (από το *περιττός*, που όμως είναι λέξη κοινή) (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.). Η Π. ετυμολογεί και αυτή από το *περιττός* και παραπέμπει στο *Lex*.

πούρνικους. Ο Μπ. ερμηνεύει: πορνικός, λάγνος. Η Π. επαναλαμβάνει και ετυμολογεί: *μτγν. πορνικός*, παραπέμποντας στο *Lex*. –Τη μονογραφία μου: *Δωδώνη Θ'* (1980) 401-432, όπου ο τόνος στην προπαρالأήγουσα υπάρχει ήδη στο *προυν(ε)ικος* του Ηρώδα, την αγνοεί.

προυνσ'λιάζου. Ο Μπ. ερμηνεύει: θέτω να θηλάσει, και ετυμολογεί: *προσθηλάζω*: Η Π. ετυμολογεί: **προσθηλάζω* (πρός + θηλή). –Το ρ. δεν είναι αρχαίο και σήμερα είναι απαρχαιωμένο. Η τροπή *α-ιά* είναι χαρακτηριστική του ιδιώματος ως χρωματισμός, ιδίως των συλλαβών: *-λα, -λο, -λου* μετά την έκπτωση άτονου *i* που προηγείται (Μπ. 15: *ξυλάγγουρος* > *ξ'λιάγγουρους*, *ξυλόρνιθα* > *ξ'λιόρθα* – να προσθέσω και: *πιλάφι* > *π'λιάφ*, *σιτάρι* > *σιάρ*).

προυχούν', τό· (στα χρόνια μου: *προυχούνα*) βλ. Θαβώρης, εφημ. *Το Βελβεντό*, αρ. 90, Νοέμβρ. 1972). Ο Μπ. ερμηνεύει: «τό άκρον τής κουρίτας του ύδρομύλου, όθεν προχύνεται τό ύδωρ» (*κουρίτα* είναι κάθετος ξύλινος αγωγός σε σχήμα σκάφης ή βαρελιού, αλλά επιμήκης).

Η Π. ετυμολογεί: *αρχ. προχώναι*, επαναλαμβάνοντας και πάλι το λάθος του Ανδριώτη, στον οποίο παραπέμπει (*Lex*). Γιατί η *αρχ. λ.* σημαίνει: *γλουτοί, κωλομέρια!* (Frisk, *GEW*, όπου η *λ.* θεωρείται διασταύρωση των λέξεων: *κοχώνη* και *πρωκτός!*). –Φυσικά ο Μπ. ετυμολογεί σωστά, γράφοντας: *προ-χύνεται*- εννοώντας: *αρχ. προχέω, πρόχους* (πρβλ. *χοάνη, χούνη* και *λεχώ* - *λεχώνα*).

πυρομάχους, ο. Η Π. επαναλαμβάνει την ερμηνεία του Μπ. *πυρομάχος*, επομένως ως λέξη κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Σταμ.) και ετυμολογεί: *μτγν. πυρομάχος* < *αρχ. πυριμάχος*. –Ότι η *λ.* προέρχεται μόνο από το *πυρο-μάχος* είναι φανερό (*πυρι-* και *πυρο-* είναι και τα δυο αρχαία).

σβαλ', το. Ο Μπ. ερμηνεύει: *σβάλι(ον)*. Η Π. ετυμολογεί: *αρχ. βολίον*, υποκορ. του *αρχ. βόλος*. –Απ' αυτό όμως θα είχαμε: *(*σ*)*βουλ*!. Πρόκειται για υποκορ. της κοινής Νεοελληνικής *σβάλος* (Βλ., Βυζ., Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.).

σπάθ', η. Ο Μπ. ερμηνεύει: ξυλίνη σπάθη, επομένως η *λ.* είναι κοινή (ΕΛ, Βυζ., Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.). Η Π. επαναλαμβάνει την ερμηνεία και ετυμολογεί: *αρχ. σπάθη*. –Να προσθέσω ότι μ' αυτήν «σπάθιζαν» το λιβάρι.

τριβή, η. Ο Μπ. ερμηνεύει: τόπος τριμμένος, πατημένος. Η Π. ετυμολογεί: *αρχ. τρίβος*. –Η *λ.* αυτή όμως, αν διατηρούνταν στο ιδίωμα, θα προφερόταν: *τρίβους*. Απλώς η *λ.* σχηματίστηκε κανονικά, αλλά άγνωστο πότε, από το κοινό ρ. *τρίβα*, που στη *μτγν.* ελληνική «ἐπί δοδῷ» σήμαινε: πατώ ή

φθείρω ή ποιώ αυτήν ομαλήν: ἄλλ' ἔστιν ἀτραπὸς ξύντομος τετριμμένη, Πλούταρχ. 2, 680 Α, πρβλ. σχόλ.: τετριμμένη δέ ἄμα μὲν ὡς ἐπὶ ὁδοῦ (LSJ). τριότ'ς. Ο Μπ. ἔχει: τριώτς (ο) = ο τριώτης (η αλλαγὴ ἐννιάδα). Η Π. αποδίδει στον Μπ. την ερμηνεία: «τριῶν ἐτῶν» και ετυμολογεῖ ἀρχ. *τριετής*!, παραπέμποντας και στον Ανδριώτη (*Lex.*), ο οποίος ὁμως στο λήμμα: *τριέτης, τριετής* αναφέρει ὡς βελβεντινὴ μόνο τη λ. *τριότ'κους*, για την οποία θα μιλήσουμε παρακάτω. Παρέσυρε μάλιστα η Π. και τον Συμεωνίδα, που δεν γνωρίζει το ιδίωμα, να διατυπώσῃ την ἄποψη (σημ. 63, σ. 245) ὅτι: «το ἐπὶθ. παράγεται ἀπὸ το *τριῶν ἐτῶν* και ὄχι ἀπευθείας ἀπὸ το ἀρχ. ἐπὶθ. *τριετής*!». –Το *τριώτης* ὁμως δεν ἔχει καμιὰ σχέση με τα «ἔτη»! ἀλλὰ εἶναι ἓνα παιδικὸ παιχνίδι, το οποίο στα χρόνια μου το λέγαμε: *τριῶτα* (η): γράφαμε, με κεραμίδα συνήθως, σε πέτρες λείες ή σε ἄλλες ἐπιφάνειες, ἐννιά νομίζω τετραγωνίδια και προσπαθοῦσαμε με τρεῖς πετρουλὲς ή τρία «κόκαλα» καθένas ἀπὸ τους δυο παίχτες να τις ευθυγραμμίσῃ σε τρία τετραγωνίδια. Νομίζω πως τη λέγαμε και *ἐννιάρα*, ἐνὼ ἀλλοῦ: *ἐννιάδα*, (Μπ.). Η Π. δεν ερεῦνησε να δει τι σημαίνει: *ἐννιάδα* που ἀναφέρει ο Μπ.

Στο Λεξ. Δ. Δημ., στη λ. *ἐννιάδα*, διαβάζουμε: «παίγνιον παιζόμενον δι' ἐννέα λιθαρίων, ἄ(λλως) *ἐννιάπετρα*». Βλ. και Παπαθανασόπουλος, 59 (Ρούμελη).

τρουπί, το. Ο Μπ. γράφει: (*τρόπις*) = «μέγα τεμάχιον κορμοῦ δένδρου», και η Π. ἐπαναλαμβάνοντας την ερμηνεία: ὑποκορ. του ἀρχ. *τρόπις*.–

Η ἀρχαία αὐτὴ λέξη ὁμως σημαίνει την καρὶνα του πλοίου, πράγμα ἀγνωστο στο Βελβεντό, που δεν ἔχει οὔτε πλοία, οὔτε θάλασσα! Η βελβεντινὴ λέξη *τρουπί* εἶναι το ὑποκορ. της ἀρχ. λέξεως: *τρόπος* ή *τροπός*, ο (πρβλ. *βρέχω* - *βροχός*) και σημαίνει και: *δοκός* (Αθήναιος 5, 208 c = *τράφηξ*, Πολυδεύκης 7, 85, LSJ = *τρόπος* III, Δ. Δημ.).

τσιτσ'φιδ', το. Ο Μπ. ἔχει: «πολὺ μικρόν, μικροσκοπικόν πρᾶγμα (*τιτθόν - τιτθίδι*(ον)» και ορθογραφεῖ το λήμμα με *ι*: *τσιτθ'φιδ'*, διότι *τιτθός* στην ἀρχαία Ἑλληνικὴ σημαίνει: μικρός, νέος ἄνθρωπος, ἀλλὰ και μικρά κομμάτια (και ἐπιρρηματικά: λίγο, πολὺ λίγο). Η ἀρχ. λέξη, κατὰ τον Η. Frisk, θεωρεῖται παιδικὴ λέξη.

Η Π. ετυμολογεῖ ἐσφαλμένα: < ἀρχ. *τιτθίδιον*, ὑποκορ. του ἀρχ. *τιτθός*. – Οι λέξεις αὐτές ὁμως σημαίνουν: *μαστός*, *θηλή* του *μαστοῦ*. Η παραπομπὴ ἐπίσης στον Ανδριώτη (*Lex.*) εἶναι ἐσφαλμένη, διότι ἐκεῖ δεν ἀναφέρεται οὔτε: *τιτθίδιον* οὔτε *τσιτσ'φιδ'*, ἀλλὰ οὔτε και σημασία: μικροσκοπικὸ πρᾶγμα κλπ.

Επειδὴ και οι λέξεις αὐτές: *τιτθός*, *τιτθ-ίον*, *τιτθ-ίδιον*, ὡς παρᾶγωγες ἀπὸ το ουσ. *τιθήνη*, η (= *τροφός*: **θάω* = *θηλάζω*) θεωροῦνται λέξεις της παιδικῆς γλώσσας (Frisk, *GEW*), να σημειώσω ἐδῶ ὅτι στο ὑποκορ. *τιτθί-ον*

ανάγεται και η λ. της κοινής Νεοελληνικής: *ταιτσι* = κρέας, στην παιδική γλώσσα (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.). Πρβλ. και την παροιματική φράση: *νά λιλί δό μ' ταιτσι* (έτσι στο ιδίωμα Βελβεντού και ίσως και αλλού) που λέγεται για κείνους που ενεργούν απερίσκεπτα και επιπόλαια.

Η ετυμολογία του Μπ. από: *τυπθίδιον* δεν παρουσιάζει δυσκολίες. Προϋποθέτει παιδικό ταιτακισμό: *τυ* = *τσυ* (όπως και στη λ. *τι-τθίον*) = *ταιτσι*, όπου και: *τθί* = επίσης -*τσι*. Στη λ. *τσυ-τσ'φιδ'* όμως το -*τθί* έγινε *τσ'φί*- από: **τσ'θί*, όπου: *θ* = *φ*, όπως: *θηκάρι* -*φ'κάρι*', *δικέλλι* - **θ'κέλλ'* - *φ'κέλλ'*.

Λιγότερο πιθανή είναι η ετυμολογία από παράγωγο του ρ. *ξεφτίζω*, *ξεφτώ*: **ξεφτ-ιδι*, κατά το: *βοτρύδι-ον* - *φ'τρύδ'* (βλ. λ.); *ξιφτίδ'*, απ' όπου με παιδικό ταιτακισμό: *ξιφτσιδ'* - *τσι-τσ'φ'-ιδ'*, με προληπτική αφομοίωση της συλλαβής -*ξι* από το επόμενο *τσι*.

φαρσάνου. Ο Μπ. ερμηνεύει: «περιορίζω διά σανίδων». Η Π. επαναλαμβάνει και ετυμολογεί: **φαρσάνω*, αρχ. *φάρσος*. -Φυσικά το αρχ. ρ. θα ήταν: *φαρσώω* -*ω*, αφού η κατάλ. -*ώνω* είναι νεώτερη (μαρτυρείται από τον 8ο αι. μ.Χ., βλ. ΕΛ). Από την αρχ. λ. *φάρσος*, ο, έχουμε και το ουσ. *φάρσωμα*, το, που είναι λ. της μεσν. και κ. Νεοελληνικής (LSJ, Προδρομ. 1, 226 - ΕΛ, Δ. Δημ., αλλά και *Lex.*, όπου η Π. παραπέμπει).

φλούστρον, τό. Μπ.: «τό αποβαλλόμενον ἐκ τοῦ οἴτου φλούδι κατά τό στοῦμισμα». Η Π. ετυμολογεί: μεσν. *φλούστρον* και παραπέμπει στον Du Cange. -Ο Du Cange εξηγεί τη λ. ως: όστρακο, κέλυφος (*putamen*): ... *σίδια· φλούστρα ροιδίων*. Πρβλ. Ησύχιος: *σίδια· τὰ τῶν ῥοιῶν λέπτωρα* (λέπτωρα = φλούδια) ... *τίθεται δὲ καὶ ἐπὶ πάντων χλωρῶν*. Πρβλ. και Βυζ. Ι. *ῥοδότσεφλον*, «σίδιον, ῥοιᾶς λέπισμα». Πρόκειται όμως για τη λατιν. λ. *frustum* που σημαίνει: τεμάχιο, κομμάτι και επομένως ως ξένο δάνειο δεν είναι αρχαϊσμός (πρβλ. σ. 48: *κάψους*)

ψ'τρί, το. Ο Μπ. έχει: «*ξ'τρί* και *ψ'τρί* = *ξυστρί(ον)*· *ξύστρους* (ο) = ξύστρα, όργανον της ξυμωτικής» -*ά!* *ξύστρους άπου δώ* = *ά!* *φύγε, -τε*». -Και ενώ στο λήμμα: *ξ'τρί* (που είδαμε ανωτέρω, σ. 50 = Π. σ. 244) η Π. ετυμολογεί σωστά: *ξυστρίον* κλπ., εδώ γράφει: «ό,τι και *ξ'τρί*-μεσν. *ψηκτρίον*, υποκορ. του αρχ. *ψηκτρα*!». -Όμως *ψ* = *ξ*, πρβλ. *ψ'φί*.

ψ'φί, τό. Μπ.: *ξιφίον* = μαχαιράκι. Η Π.: < αρχ. *ξιφίον*, υποκορ. του αρχ. *ξιφός*, παραπέμποντας στο *Lex.* -Όμως το υποκορ. *ξιφίον* ή *ξιφιον* ως λ. της μεταγενέστερης Ελληνικής μαρτυρείται μόνο με τη μεταφορική σημασία: το φυτό σπαθόχορτο (LSJ, Βυζ., Δ. Δημ.). Για το μικρό ξίφος στην αρχ. Ελλ. αναφέρεται το υποκορ. *ξιφίδιον*. Πάντως η λ. *ξίφος* είναι σήμερα κοινή (π.χ. ΕΛ) και επομένως ένα υποκορ. σε -*ί(ον)* μπορεί να σχηματιστεί εύκολα και τώρα, όπως και παλαιότερα.

Δεύτερος κατάλογος (Π.: σσ. 246-247)

αδράχνου. Μπ.: «= δράχνω = δράττομαι». Π.: μεσν. *δράχνω* < μτγν. *δράττω*. –

Η λ. όμως *αδράχνω* είναι κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.)

ανδηργιούμι. Μπ.: «(-έν-) = συστολλομαι, έντρεπομαι ...» (και προσθέτει και το ουσ. «αντήρσ', (ή) (= έντήρησις) = συστολή, έντρησή». Π.: < μεσν. *αντηρούμαι*, αρχ. *έντηρσ'*! –Το ρ. *έντηρσ'* δεν είναι αρχ. αλλά του βου αι. μ.Χ. (Προκόπιος, βλ. LSJ, *Lex.* και Κρ. Μεσν. στη λέξη *άντηρσ'*). Ο Βυζ. έχει: *έντηρσ'* (άπό του έντηρσ'...)

γεύου. Ο Μπ. έχει μόνο: «γεύομαι» (*γεύοιμι* - *γεύκα*) εγεύθηκα (σ. 80). Το *γεύου* (Π.: «προσφέρω φαγητό ή ποτό» κλπ.) πρέπει να μπει στον κατάλογο της συλλογής της (σ. 247 κ.εξ.)

γραίνου. Π.: «γραίνω, ξαίνω» < Ησυχ. *γραίνω* < μτγν. *γράω*. –Η λ. στο λεξικό Δ. Δημ. θεωρείται κοινή.

δυότ'κους. Π.: «διετής» < αρχ. *διετής* και παραπέμπει στο *Lex.* (σημ. 71, όπου παραθέτει και την άποψη του Συμεωνίδη: = δύο ετών πρβλ. *τριότ'ς*, αντί *τριώτ'ς*, ανωτέρω, σ. 52).–

Η Π. αγνοεί ότι ο Μπ. στη σ. 37 της μελέτης του μας λέγει ότι στο Βελβεντό λέμε: (πέντι, δόξ κ.τ.τ.) *χρονών*. Έπειτα σε υποσημείωση στην ίδια σελίδα ετυμολογεί το ουδ. επίθ. *δύότ'κον* ως *δυόετικο* και προσθέτει: «...*τριότ'κον*, *πισσιρότ'κον*, *πινταίτ'κον* και καθεξής, αλλά ... έν Βελβεντῶ μόνον επί άλόνων ζώνων» (κάτι που ισχύει και σήμερα).

Ενώ λοιπόν είναι προφανές ότι υπόκειται στο επίθετο *δυότ'κους* η κατάλ. -ικος, η Π. δεν την αναφέρει. Πάντως ούτε από την κατάληξη -ετής του επιθέτου *διετής* μπορεί να προέλθει κατάληξη -ικος, ούτε από το *διετής* + -ικος μπορεί να προέλθει τύπος: *δυότ-ικος* (*δυότ'κους*).

Απλώς η λ. σχηματίστηκε από το αριθμητικό *δυό* και την κατάλ. -ώτικός (-ώτ'κους), από επίθετα σε -ώτ-ικος (και αυτά από επίθετα σε -ώτης, όπως: *Καταφυγι-ώτης* - *Καταβγιώτ'ς* - *καταβγι-ώτ'κους*, *Σερβιώτης* - *Σερβγι-ώτ'ς* - *σερβγι-ιώτ'κους* κλπ.) (Μπ. 14, 61).

δρομί, τό. Μπ.: *δρομί(ον)* (*δραγμίον*) - *δράγμα* (χωρίς να ερμηνεύει).

Η Π., επαναλαμβάνοντας τον Μπ., αφήνει επίσης τη λ. ανεξηγήνυτη, (Π. σ. 242). –Αλλά *δρομί* είναι: όσες χεριές στάχνα χωρούν στο αριστερό χέρι, όπου ο θεριστής κρατάει την *παλαμαριά* (ξύλινο γάντι) κατά τον θερισμό. Η τροπή της συλλαβής *δρα-* σε *δρο-* είναι αναλογική από τη λ. *δρόμος*, επειδή οι θεριστές πηγαινοέρχονται, γυρνώντας πίσω κατά το θέρισμα, για να αφήσουν τα «δρομινιά» σε σωρό, ώστε να γίνουν έπειτα δεμάτια.

έργατα, τα. Μπ.: (στη λ. *άεργατους*) = δόλος ή ιδιοτροπία. Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *έργον*. –Ωστόσο ο πληθ. τα *έργατα* είναι σήμερα λέξη κοινή (ΕΛ, Δ.

Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.). Ο Ανδριώτης στο ΕΛ έχει: *ἀλόγατα, ἀργητα, προσώπατα*, που η τελευταία είναι και λ. μεσν. και αρχαία ελληνική (Οδύσσ., Σ 192). Η σημασία: δόλος κλπ. πιθανώς από την εκκλησιαστική γλώσσα, π.χ. *Κ. Διαθήκη*, Ματθ. 23,3: *κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν* (δηλ. των Γραμματέων και Φαρισαίων) *μὴ ποιεῖτε*, πρβλ. *κατὰ τὰ ἔργα σου ἀλλη- λούϊα!*.

ζαβγιά, η. Μπ.: «ζαβολιά (ἐν Ἀθήναις)», στη λ. *ζαβός*, που είναι κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.), όπως και οι λέξεις: *ζαβιά, ζαβολιά και ζαβ-άδα*. (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ.) (Π.: μεσν. *ζαβία*).

κοουσισαβάρ', τό. Μπ.: = κόσσυφος. -Φυσικά από **κοσσυφ-άριον*, υποκορ. του αρχ. *κόσσυφος* (Π.). Ενδιαφέρον όμως παρουσιάζει η τροπή του *φ* σε β, για το οποίο, ως μακεδονικό γνώρισμα, βλ. Θαβώρης 1993, σ. 38.

λιμπά, τά. Μπ.: (στη λ. *άχαμνός*) = τά άμελέτητα. Η Π. ετυμολογεί από το αρχ. επίθ. *λιμβός*, χωρίς να παραπέμπει στο *Lex*. -Η σημασία όμως της αρχ. λέξεως: *λιμβός* = λιχούδης, λαιμαργός (πρβλ. *λιμβίζομαι -λιμπίζομαι*) ποια σχέση μπορεί να έχει; λείπει η εξήγηση.

μουλονγώ. Ο Μπ. εξηγεί: διηγούμαι και η Π. αποφαινεται: αρχ. *όμολογῶ*. - Το *μολογώ* και *ομολογώ* όμως είναι σήμερα λέξεις κοινές (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.).

μούρνονς. Μπ.: (*μούργινος*) = βαθέως έρυθρός. Η Π.: αρχ. επίθ. *μόρινος*. - Πρέπει όμως να εξηγηθεί η τροπή του τονισμένου *ο* σε *ού*. Αυτή κατά τη γνώμη μου οφείλεται στην τροπή του άτονου *ο* σε *ου* στη λ. *μορέα*, απ' όπου το *μόρινος*. Έτσι έχουμε: *μουρέα - μουριά και μούρο, μούρινος* (Langius, 1708, στη λ.). Για την παλαιότητα της τροπής *ο* σε *ου* (άτονα) βλ. Θαβώρης, 1980, σ. 412, 425.

ξινουμώ. Μπ. εκδιώκω και αμεταβάτως: φεύγω. Π.: *μτγν. εκνομή*, χωρίς να παραπέμπει στο *Lex*. -Η λ. όμως θεωρείται εσφαλμένη γραφή της: *νομή* = βοσκή. Ο Ανδριώτης αναφέρει και ρ. *ἐκνέμω* (χωρίς αστερίσκο, ενώ είναι αμάρτυρο) = βόσκω (αμεταβ.). Πιθανότερη όμως είναι η προέλευση από το *ξε- και νομάω (εκ-νομάω)* = *κινώ και διευθύνω* κατά βούλησιν (*ξινουμώ τ' αρνίθκια* = διώχνω τις κόττες να φύγουν). Από το **εκνέμω* θα είχαμε: **ξινέμου!*

ξιαρίζον (Π.: *ξαρίζον*). Ο Μπ. έχει: *ξιάλ'* (η) = *ξιάλη*. *ξιαρίζον* = *ξυαλίζω, καθαρίζω*. Η Π. επαναλαμβάνει το: «*ξυαλίζω, καθαρίζω*» και ετυμολογεί: αρχ. *ξιάλη*. -Η αρχ. λέξη είναι βέβαια *ξηγήλη* (πρβλ. Hoffmann, *Maked.* 30), και ο δωρικός τύπος: *ξηάλη* μαρτυρείται μόνο από τον Ησύχιο (5 αι. μ.Χ.) και τον Σουίδα, δεν σώζεται όμως αρχαίο ρ. **ξυαλίζω*. Πότε σχηματίστηκε είναι άγνωστο, αλλά πάντως απ' αυτό προήλθε το: *ξιαρίζον*, όπου το ρ από επίδραση του *καθαρίζω* (Μπ.). Η ακριβέστερη σημασία είναι: *καθαρίζω*, με το φτυάρι κυρίως, ξυστά το χώμα κάποιας επιφάνειας, *ξακρίζω*

(ΕΛ), π.χ. τις άκρες από τα χωράφια (τα χορτάρια). Ο Ανδριώτης (Lex.), ξυάλη, ενώ αναφέρει το Βελβεντό για τη λ. ξυάλ', το ρ. ξυαρίζου το αναφέρει μόνο από τη Στενήμαχο (Θράκη) με τη σημασία: διώχνω.

πάλλα, η. Μπ. «σάγισμα των ζώων και ξίφος». Η Π. ετυμολογεί: Ησύχ. *πάλλα· σφαίρα εκ ποικίλων νημάτων πεποιημένη*. –Στον Ησύχιο όμως είναι φανερό ότι *πάλλα* = *μπάλλα*, η (από την ιταλ. *palla* (ΕΛ, λ. *μπάλα*, όπου και μεσν. *μπάλα*, εσφαλμένα από ιταλικό *balla*, αντί *palla*). Από το ιταλ. *balla* προέρχεται η σημασία: *μπάλα* = δέμα, π.χ.: *μιά μπάλα άχυρο*. *Μπάλα «εκ ποικίλων νημάτων»* ή από κουρέλια φτιάχναμε όταν είμασταν μικροί για να παίζουμε. Επομένως η λ. του Ησυχίου είναι άσχετη με το σάγισμα των ζώων. Πιθανότερη προέλευση της έννοιας αυτής είναι το τουρκ. *palan* = σάγμα, σαμάρι (για γαϊδούρια) (Heuser-Şevket, *Türkisch-Deutsches Wörterbuch*, Wiesbaden, 1958).

πανουργόμ', τό. Ο Μπ. εξηγεί τι σημαίνει η λέξη και την αποκαθιστά με τον κοινό τύπο: *επανωγόμι* και προσθέτει και τη φράση: *φορτζιό κι 'πανουργόμ'*, (= μέγα φορτίον). Η Π. ετυμολογεί: μεσν. *επανωγόμιον*. –Η λ. όμως θεωρείται σήμερα κοινή: (Δ. Δημ., Σταμ. *άπανωγόμι*, Α. Πρ. (α)πανωγόμι και Συμπλήρωμα, στη λ. *απανωγόμαρο*). Τη λ. ως σύνθετη δεν την έχει ο Ανδριώτης στο ΕΛ, έχει όμως τα συνθετικά: *απάνω* και *γόμος*. Ως δάνειο και στη Βουλγαρική, βλ. Μ. Filipova-Bairova, 1969, 134, και Thavoris, *Balkan Studies* 20 (1979) 32: *řanagon*.

Ωστόσο να σημειώσω ότι η λ. τείνει να γίνει αρχαϊσμός, διότι τα φορτηγά ζώα (άλογα, μουλάρια, γαϊδούρια) δεν χρησιμοποιούνται πλέον στα περισσότερα μέρη από τους αγρότες κλπ. Στα νεοελληνικά λεξικά καταχωρούνται ως συνώνυμες οι λέξεις: *απανωγόμαρο*, *γουμαριά* και *γομάρι* (= φορτίο-γαϊδούρι). Η τελευταία στο Βελβεντό, όπως και στην κοινή, σημαίνει και γαϊδούρι (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.), στη φράση όμως του Βελβεντού: *έκ'ς τρανά γουμάρια* (να...) = δεν έχεις λόγο, δεν σου είτε κανείς (νά ...) το: *γουμάρια* πρέπει να σήμαινε, ότι το *φορτία* και στην κοινή: (δεν ήταν τόσο μεγάλο το φορτίο, ώστε να...), ενώ: *μεγάλα γαϊδούρια* δεν δίνουν νόημα.

προσαμμώνου. Μπ. «πληρῶ ἢ πληροῦμαι ἄμμου, ἐπὶ αὐλάκων». Η Π. ετυμολογεί: **προσαμμῶ* (πρός + ἄμμος). –Ο Ανδριώτης που έχει τη λέξη (Lex.) γράφει: *προς αρχ. προθ. + = ἄμμος*, στο ΕΛ όμως η *προς* θεωρείται κοινή. Άλλωστε ούτε και ρ. **αμμῶ* μαρτυρείται. Στα λεξικά της νέας Ελληνικής η λ. ως κοινή, λόγιας προελεύσεως (π.χ. Α. Πρ.) εξηγείται: «ή ἐντὸς λιμένων, εἰς παραλίας κλπ. συσσωρεύσεις ἄμμου, εἴτε ἐκ τοῦ πελάγους προερχομένη, εἴτε ἀπὸ ἐκβάλλοντας ἐγγύς ποταμούς» και το: *προσαμμῶ* είναι λόγια απόδοση του *προσαμμώνω* ή και, αντίστροφα, το *προσαμμώνω* από το *προσαμμῶ*. Πρβλ. *λαμώνου* (λαμμ-) Μπ. 92, Τομπ., Θάσος, σ. 60, όπου

και: *λάμμους* = άμμος.

σκαπιτώ. Μπ.: παίρνω δρόμο, φεύγω. Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *κάπετος*, που έχει ο Ανδριώτης στο *Lex.*, χωρίς να παραπέμπει, αλλά και χωρίς να ερμηνεύει. –Η αρχ. λ. όμως σημαίνει: τάφος, τάφος. Ο Ανδριώτης στο *Lex.* αναφέρει νεοελλ. *κάπετος* από την Εύβοια με την αρχαία σημασία και *σκαπιτώ*, –άω από την Ήπειρο = εξαφανίζομαι. Αρχαίο ρ. όμως **καπετώ* δεν μαρτυρείται, ούτε είναι δυνατό από *κάπετος* = τάφος να προέλθει ρ. *καπετώ* –*ω* = φεύγω.

Το *σκαπετώ* της Ηπείρου και του Βελβεντού θεωρείται κοινό (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ.) και ιταλικής αρχής (Λ. Πρ.)

Κατά τη γνώμη μου από τη μετοχή: *scambato* του ρ. *scambare* = φεύγω, διαφεύγω. Πιθανή είναι επίσης η παραγωγή από τον συμφυρμό των ρημάτων: *σκάω* και *πετώ* (φρ. τό 'σκάσε = έφυγε, πρβλ. και *σκα-πουλάρω*).

τριότ'κους. Π.: αρχ. *τριετής* (αν είναι δυνατόν!). –Για τον σχηματισμό της λ. από το αριθμ. *τρία* και την κατάλ. –*ώτικός* (–*ώτ'κους*) βλ. ανωτέρω: *δυότ'κους*. Αντίθετα με το: *δυότ'κους*, όπου επικρατεί ο τύπος *δυό*, η σωστή γραφή εδώ είναι: *τρι-ώτ'κους*, όπως και *τριώτ'ς* (Μπ. 104). Πρβλ. και Μπ. (σ. 37, σημ. 1, και σ. 14)

φρουκάλ', τό. Μπ.: ...*φιλοκάλι(ον)*, σάρωθρον. Π.: < μεσν. *φιλοκάλιον*. –Η μεσαιωνική όμως λέξη (η Π. δεν παραπέμπει ούτε στο *Lex.*, αλλά ούτε και στο LSJ, όπου η λ. *φιλοκάλιον* = *φιλοκάλιν* = μεσν. Γλωσσάρια) με τον τύπο: *φροκάλι* θεωρείται σήμερα κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ.). Ο Βυζ. έχει: *φρουκάλι* (προφέρεται και *φουκάλι*) από τον *φιλοκάλιον*... (όπου αναφέρει και: *σαρώματα· φιλοκαλήματα* του Σουΐδα).

Ο Ανδριώτης στο *Lex.* δεν αναφέρει τον τύπο *φουκάλι*, σημειώνει όμως τον τύπο *φροκάλι* ως κοινή λέξη: Βλ. κατωτέρω και *φουκαλνώ*. Βλ. και Du Cange: *φιλοκαλῆιν ... φλοκάλι, φροκάλι*.

Τρίτος κατάλογος (Π.: σσ. 247)

Εδώ η Π. απαριθμεί απλώς, χωρίς κανένα σχόλιο, τις λέξεις που ο Ανδριώτης παρουσίασε ως αρχαϊσμούς του ιδιώματος Βελβεντού σε εκλαϊκευτικό άρθρο στο *Μακεδονικόν Ημερολόγιον* του Ν. Σφενδόνη, 1953, σσ. 103-108, και τις σχολίασα έπειτα εγώ (Θαβώρης 1980 και 1983). Αυτές είναι 42 και η Π. τις παραθέτει όλες ως αρχαϊσμούς, ενώ δεν είναι. Αν πρόσεχε τα σχόλιά μου θα έβλεπε ότι οι λέξεις *ανάμα*, *λοιμ'κή*, *πέταυρον*, *σ'κούλλους* (*σ'κ'λί* - *σκοιλλι*), *τραχ'λιά*, *φανός* θεωρούνται κοινές (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ. Βυζ.), ενώ η λ. *διάδρουμους* (κοινή, με σημασιολογική απόκλιση) είναι της Σιάτιστας (η λ. *μουχλός* δεν σημειώνεται = *Ανδριώτη Αντιχ.*, σ. 241) και οι λέξεις *ηδύσματα*, *πηρέτ'* (άγνωστη = *πηρέτχιου*), *ρ'σούπιλ'* είναι σπά-

νιες ή απαρχαιωμένες (Θαβώρης 1983).

Τέταρτος κατάλογος (Π.: σσ. 247-254)

Η Π. εδώ καταχωρεί λέξεις από την προσωπική της, όπως λέγει, συλλογή, αλλά μόνον όσες απαντούν αντίστοιχα και στα χωριά της ορεινής Πιερίας, για το ιδίωμα των οποίων συνέταξε Γλωσσάριο μαζί με τον Τζιτζιλή, και για το οποίο μιλήσαμε (βλ. ανωτέρω, σσ. 44-45). Ιδού και γι' αυτές οι παρατηρήσεις:

α) ουσιαστικά (Π.: σ. 247)

αγέλ', η. Είναι η λ. *αγέλη* της κοινής Νεοελληνικής (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.).

αίσθημα, το. Και μόνο το συμφωνικό σύμπλεγμα -σθ- αποδεικνύει ότι προκειται για λέξη της καθαρεύουσας, η οποία όμως μπήκε και στην κοινή Νεοελληνική (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.).

άλας, το. Π.: αρχ. *άλας*. -Η λ., ως λόγιας προελεύσεως, είναι κοινή, ισότιμη με τη λ. *αλάτι* (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.).

αλμάκ', το. Π.: «τρυφερό κλαδί από δρυ» < αρχ. *λειμαξ*. -Φυσικά από το υποκορ. **λειμ-άκιον*. Όσο ξέρω η σημασία στο ιδίωμα του Βελβεντού είναι: παραφνάδα μεγάλου δέντρου ή μικρό δενδρύλλιο, συνήθως πλατάνι, που ξεπετάγεται μαζί με αρκετά άλλα στην περιοχή του μεγάλου.

Η λ. με τον τύπο: *λουμάκι* θεωρείται κοινή (ΕΛ = ξύλο βλαστού).

Ο Ανδριώτης καταχωρεί στο *Lex.* (λ. *λειμαξ*) τους τύπους: *λείμακας* από τη Χίο και *λείμακο* από τα Κατωϊταλικά, σημειώνει όμως ότι ο τύπος *λουμάκι* λέγεται σε πολλά μέρη. Πάντως από τον κοινό αυτόν τύπο προέρχεται και το *αλμάκ'* του βελβεντινού ιδιώματος (πρβλ. *ρινάρι* - *αρνάρι*, *ριζάρι* - *αρζάρι* κ.ά., Μπ., σ. 24). Διάφοροι άλλοι νεοελληνικοί τύποι, και με μεταφορική σημασία (πρβλ. Λ. Πρ. *λούμακας* = ...λεβέντης, παλληκάρι) αναφέρονται σε ειδική μονογραφία (Δωδώνη 17, (Φιλολογία), 1988, σ. 110 κ.εξ.), όπου προτείνεται η ετυμολογία από τη σλαβική ρίζα *lom-* = θραύσμα, θραύω (στα βουλγαρικά *lom* = ο σιδερένιος λαστός) (αν είναι δυνατόν!). Ο Γ. Χατζιδάκης, που υποστηρίζει την ετυμολογία από τη λέξη *λειμαξ*, -*άκιον* (Αθηνά 29, 1917, Λεξ. Αρχ., σ. 4), έχει δίκαιο, νομίζω, όταν γράφει ότι «*λειμαξ* και *λειμών* ήσαν συνώνυμα» και ότι «ή σημασία από τοῦ παράγοντος εὐφόρου *λειμώνος* μετηνέχθη ἐπὶ τοὺς παραγομένους βλαστούς». Η άποψη αυτή υποστηρίζεται από ανάλογες περιπτώσεις όπου μια λέξη που σημαίνει «το περιέχον» μεταβάλλεται στη σημασία του «περιεχομένου», π.χ. η αρχαία λ. *διύγρα* (γῆ) από τη σημασία βαλτώδες μέρος, βάλτος, πήρε στο ιδίωμα του Βελβεντού, με τον τύπο: *τζύγρα*, τη

σημασία: βατομουριές, βάτα (βλ. Θαβώρης, 1979, 349, *Ονόματα* 7 (1982) σσ. 39, 43). Πρβλ. *περίβολος* - *περιβόλι* = κήπος (Θαβώρης 1994 III, σ. 213).

αριά, η. «είδος βαλανιδιάς». Η λ. δεν είναι του Βελβεντού.

βάκακας, ο. Π.: «βάτραχος» < Ησύχ. *βάβακας*. –Η λ. είναι κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.). Ο Ανδριώτης (ΕΛ) γράφει: ...*μπάμπακας* –μτγν. *βάβακος* (Ησύχ.). Ο Ησύχιος όμως έχει: *βάβακα* τον γάλλον (Latte) αντί: ...τον λάλον, όπως φαίνεται από επόμενο λήμμα, όπου: *βάβαξ*: ...*λάλος*, *φλύαρος*. Και επειδή το αρχ. β είναι το σημερινό b (μπ), από *βάβαξ*, *βάβακα* θα είχαμε: *μπάμπακα*, όπως σωστά γράφει ο Ανδριώτης. Νομίζω ότι στο *βάκακας* έχουμε διαφορετική ηχομίμηση: *μπά-κα-κα!* και όχι: *μπά-μπα-κα!*

βουρλόν', το. Π.: (στα χωριά της Πιερίας *βουρλόκ'*, Τζίτζιλής 1982, 423) «αβγό χωρίς κρόκο που θεωρείται κακός οιωνός» <αρχ. *πρόλογος!* –Ι. Η αρχ. λ. σημαίνει: μέρος του δράματος πριν από χορικό άσμα και έπειτα σήμερα ως κοινή λ. = τα προλεγόμενα. 2. Αλλά, έστω και το υποκορ. **προλόγι(ον)* δεν είναι δυνατό στην Ελληνική να εξελιχθεί σε λέξεις με καταλήξεις: –όνι ή –όκι! Στο Βελβεντό σημαίνει: πολύ μικρό αυγό.

βρουστημνιά, η. Π.: «στήθος ανθρώπου και ζώου» **προστήμιον* > *προ* + *στήμα*. –Η Π. στηρίζεται στην παραπομπή του Τζίτζιλη, ο οποίος στην εργασία τους για το ιδίωμα της ορεινής Πιερίας (σ. 33), αναφέρει ως «γλώσσα» του Ησυχίου την ανύπαρκτη **στήμιον*, ενώ ο Ησύχιος έχει: *στήμιον*· *στήθος* (LSJ). Αλλά και η λ. *στήμα* (Πολυδεύκης, Ησύχιος = LSJ) σημαίνει τον στήμονα του άνθους. Πάντως η λ., όσο ξέρω, δεν λέγεται στο Βελβεντό. Είναι της Πιερίας (Παπαδοπούλου-Τζίτζιλη, σ. 10) και σχηματίστηκε, ως της γνώμη μου, αναλογικά από τη λ. *μπροστά*, *μπροστινός* και την κατάλ. –*μιά*, κατά την κοινή: *νεφραμιά* (ΕΛ). Η συλλαβή: –*στη*-, αντί –*στα*- είναι από επίδραση της λ. *στήθος* ή κατά το: *μπροστινός*.

γινν'τουδ', το. –Και αυτή η λ. δεν είναι του βελβεντινού ιδιώματος. Στο Βελβεντό το νεογέννητο το λέμε: *γίν'ν'ταιάρ'κου* (Μπ. 29 = *γεννησιάρικος*, Α. Κακούλη-Τζινίκου, σ. 222). Η Π. ετυμολογεί: *γεννητός* (χωρίς να αναφέρει την κατάληξη –οῦδι), αλλά η λ. σώζεται στην κοινή Νεοελληνική στη λ. νεογέννητος.

γραμματ'κός, ο. Π.: «γραμματέας» < αρχ. *γραμματικός*. –Η λ. είναι κοινή (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.), συνηθισμένη στα δημοτικά μας τραγούδια. *δήρα*, η. Π.: «πέραςμα σε χωράφι» < αρχ. *άνδηρον*, διαλεκτ. *άνηρας*. –(πρβλ. όμως και το ομώνυμο δίρα «τορός», σλαβ. *dira*). –Η λ. αυτή, σπάνια σήμερα, σημαίνει ακριβώς: πέραςμα γιδοπροβάτων ή άλλων μικρών ζώων, ανάμεσα από πυκνούς θάμνους. Το πέραςμα σε χωράφι λέγεται, όπως θα δούμε, «*πουριά*». Η ετυμολογία της λ. πάντως από την αρχ. *άνδηρον* ή τη

νεοελληνική διαλεκτ. *άντηρας* δεν πείθει, διότι 1. *ἄνδηρον* σημαίνει: ὑψωμα, ανάχωμα σε όχθη (ποταμού) (στο *Λ. Πρ.* επίπεδη στέγη) και 2. από το *άντηρας* δεν μπορεί να προέλθει τύπος *δήρα!*. Όσο για τη σλαβικής αρχής *δίρα*, η ερμηνεία: «τορός» είναι ακατανόητη. Στην αρχ. ελλ. *τορός* σημαίνει: οξύς, διαπεραστικός (απ' όπου η κοινή: *ντόρος* = θόρυβος, φασαρία, Θαβώρης 1969, σ. 75). Ίσως εννοεί το βελβενινό: *τουρός* = ίχνος, κοινώς: *τορός* (*ΕΛ* = αγν. ετύμου), διότι *dira* σε σλαβικές γλώσσες σημαίνει τρύπα (προφανώς *ζώων*), βουλγ. *dirja* = ίχνος.

δώνγους, ο. Π.: «είδος κόκκινου επιτραπέζιου σταφυλιού με μυτερές ρώγες» < αρχ. *ἁετώνυχον*. – (στην εισαγωγή, σ. 240, συνδέει τη λ. με τους τύπους: *αἰτώνγου* και *αἰτών'* της Πιερίας και: *μαυραῖτόν'χου* της Θάσου). – i. Η λ. *ἁετώνυχον*, το, είναι μτγν. και όχι αρχ. (Διοσκουρίδης, Ησύχ.: *ἁετόνυχες* = *LSJ*) και σημαίνει το φυτό: *λιθόσπερμον* (Διοσκ. ΙΙΙ, 141: *λιθόσπερμον*· οἱ δὲ *ἁετώνυχον* ... *φύλλα ἔχει ὅμοια ἐλαίας* ... *σπέρμα λιθῶδες* ... *ὀρόβῳ μικρῷ ἴσον* ... Ησύχ. *ἁετόνυχες*· *βοτάνη*). ii. Στο *ΙΑΝΕ*, που δεν είδε η Π., καταχωρούνται δυο λήμματα: I. *ἁετώνυχι*, τό («ἐκ τοῦ ἁετός καὶ νύχι») με τις εξής σημασίες: 1. ὁ ὄνυξ τοῦ ἁετοῦ (αλλά μόνο σε ένα δημ. τραγ.), 2. είδος σταφυλῆς οψίμου (του Βελβεντού είναι πρωιμότατο) και μαρτυρεῖται σε ὅλη σχεδόν την Ελλάδα (βόρ. ιδίωμ. *αἰτονίνιχ'*), και 3. ο καρπός της ελαίας (στην Κρήτη), και II. *ἁετώνυχος*, ο, («ἐκ τοῦ μετγν. *ἁετώνυχον*, το» = το φυτό: *λιθόσπερμον*) και με τις σημασίες: στη Χίο: *ἁετώνυχος*, ο = το φυτό γναφάλιον το άγριον, στην Κύπρο: *ατώνικον*, το = είδος σταφυλῆς, και στην Κρήτη: *ατώνυχας*, *αχτώνυχας* = ο καρπός της ελαίας. (Πρβλ. Βυζ.: *ἁετονύχι* (είδος σταφυλιού).

Η Π. παραπέμπει στον Ανδριώτη (*Lex.*) ο οποίος έχει μόνο το λ. *ἁετώνυχον*, το = μεταγν. *λιθόσπερμον*, όπου σημειώνει τους τύπους και τις σημασίες του *ΙΑΝΕ*. Είναι μάλιστα περίεργο που δεν σημείωσε και τον τύπο της Ίμβρου: *ἄχ'τόν'χου*: είδος σταφυλιού με ρώγες μυτερές και κυρτές (Ανδριώτης 1955, 227).

Εδώ, ως προς τη σημασία: είδος σταφυλῆς και: ο καρπός της ελαίας υπάρχει μια αντίφαση. Το *ΙΑΝΕ* ετυμολογεί τους τύπους του λήμματος *ἁετώνυχι* «εκ του ἁετός και νύχι», ενώ του λήμματος *ἁετώνυχος*, ο «εκ του μεταγν. *ἁετώνυχον*, τό», που δέχεται και ο Ανδριώτης, μολονότι ο συντάκτης τους θεωρεῖ συνώνυμους. Στο μτγν. *ἁετώνυχον* = το φυτό *λιθόσπερμον*, ανάγει τώρα τους τύπους του Βελβεντού, της Πιερίας και της Θάσου και η Π.

Είναι φανερό όμως ότι η σημασία της μτγν. λ. «βοτάνη», φυτό, διατηρήθηκε μόνο στον τύπο: *ἁετώνυχος*, ὁ, της Χίου: = το φυτό γναφάλιον το άγριον. Όσο για τον τύπο του Βελβεντού, αν όχι και της Πιερίας, υποπιτεύομαι ότι πιθανόν να είναι αντιδάνειο από τουρκικό ιδίωμα της

περιοχής των, πάντως από τύπο: *αετώνυχο* (της Πιερίας) και *αετώνυχος* (του Βελβεντού).

θιρμάρ’, το. Π. «το *γιούμ*’, όπου ξέσταναν νερό για το πλύσιμο των ρούχων» < μεσν. *θιρμάριον*. –Η λ. είναι της Πιερίας και λέγεται και σε άλλα μέρη (Κοζάνη, Βέροια κλπ.), όχι όμως στο Βελβεντό, όπου, όπως ερμηνεύει και η ίδια, λέμε: *γκιούμ*’ (ή: *κανάτα, σβάνα* κλπ.).

Το ξεστό νερό το λέμε: *θιρμός* (μεσν. *Προδρ.* III, 157). Για τη μεσν. όμως λ. δεν παραπέμπει πουθενά (και δεν υπάρχει παραπομπή ούτε και στην εργασία για την Πιερία [σ. 12]).

ένδυμα, το. Π.: «το εσωτερικό περιβλήμα του κάστανου» < αρχ. *ἐνδυμα* (στα χωριά της Πιερίας, λέγει, = *νδυμα*). –Και οι δυο τύποι είναι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής (ΕΛ, όπου *ντύμα* = επένδυση, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.). Την ειδική σημασία, που δεν είναι αρχαία, δεν την άκουσα στο Βελβεντό.

θύρα, η. Π.: «το κενό ανάμεσα στα δόντια του ξυλόχτενου». Η λ. *ξυλόχτενου* (= *ξ’λόχτινου*), που δεν ερμηνεύεται, είναι: το χτένι του αργαλειού). (Στο Βελβεντό μου είπαν και τη σημασία: «το κενό που δημιουργείται όταν «πατούμι τ’ς πατήθρις», οι οποίες ανοιγοκλείνουν εναλλάξ στον αργαλειό» < αρχ. *θύρα*. –Νομίζω ότι οι σημασίες αυτές είναι νεώτερες, από μεταφορά, αφού δεν μαρτυρούνται στην αρχαία Ελληνική. Ωστόσο η λέξη δεν είναι πλέον αρχαϊσμός, γιατί σήμερα η λέξη, λόγιας προελεύσεως, θεωρείται κοινή (*θύρα* στα γήπεδα κλπ. ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.).

ιξός, ο. Π.: «παράσιτο που βγαίνει στις καστανιές» < αρχ. *ιξός*. –1. ως παράσιτος φνιτικός οργανισμός δεν βγαίνει μόνο στις καστανιές, αλλά και σε άλλα δέντρα. 2. Η λ. είναι κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.).

ιφταϊτ’κους. Π.: «για ζώο εφτά ετών» < αρχ. *ἑπταετής*. –Αντί: *εφτά* + *-ίτικος*, βλ. *εφτά-ξυμος* - *εφταξυμ-ίτικος* - *φταξ’μίτ’κους*, *εφταμην-ίτικος* κλπ. Πρβλ. *δυνότ’κους*, ανωτέρω, σ. 54.

καλαμίδ’, το. Π.: «βέργα πίσω από το χτένι που κρατά το στημόνι τεντωμένο» < μεσν. *καλαμίδιν*, υποκορ. του αρχ. *καλάμη*. –Στο Βελβεντό πιο συνηθισμένη είναι η λ. στον πληθ. τα *καλαμίδγια* = τα πόδια (μεταφορικά), με μειωτική σημασία! *δα σί τσακίσουν τα καλαμίδγια!* (οργισμένη απειλή!).

Στα λεξικά με τη σημασία: αλιευτικό καλάμι· η λ. θεωρείται κοινή (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.). Τη σημασία ως όργανο του αργαλειού την έχει ο Βυζ., ο οποίος γράφει: «...ἔργ. ὑφαντ. τὸ ὁποῖον διαχωρίζει τὰ νήματα τοῦ στημονιοῦ πρὶν περάσουν ἀπὸ τὸ μιτάρη». Στο λεξικό Κρ. (*Μεσν.*) η λ. (=αλιευτικό καλάμι) ετυμολογείται: από το ουσ. *καλάμιν* και την κατάλ. *-ίδιν*).

Εξίσου πιθανή μου φαίνεται και η παραγωγή από το μτγν. *καλαμίζ*,

-ιδος, υποκορ. *καλαμίδι-ον*. Πρβλ. Ησύχιος: *καλαμίδς ... καί ὁ ἀλιευτικός κάλαμος*.

κάλλους, το. Π.: «ομορφιά» < αρχ. *κάλλος*. –Η λ. είναι κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ.: *μπρος στα κάλλη τ' εἶν' ὁ πόνος*, Σταμ.).

κάματος, ο. Π.: «εξάντληση από την πολλή κούραση» < αρχ. *κάματος*. –Και η λ. αυτή είναι κοινή, λόγιας προελεύσεως (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ.).

κανδλάρ', το. Π.: «τενεκεδένια βάση (της καντήλας για το φτιλί) < *κανδηλάριον, υποκοριστικό του αρχαίου *κανδήλη*». –Η λ. *κανδηλάριον* όμως δεν είναι αμάρτυρη. Αναφέρεται στον Du Cange: *ἀργυρᾶ κανδηλάρια*. Πρβλ. και *κανδηλάριος* (Sophocles, Lampe).

κανέστρ', το. Π.: «κάνιστρο» < αρχ. *κάνιστρον*. –Πώς είναι αρχαϊσμός αφού ερμηνεύεται με την αρχαία λέξη; Στο Βελβεντό πάντως λέμε: *κάνιστρι* (*κάνιστρ'*), λ. κοινή.

κατάλυμα, το. Π.: «κατάλυμα» < μγν. *κατάλυμα*. –Εδώ δεν χρειάζονται νομίζω σχόλια.

κεραμαργό (αντί *κεραμαργειώ*), το. Π.: «κεραμοποιείο» < μεσν. *κεραμαργειόν* – αρχαία *κέραμος*. –Η μεσν. λ. παράγεται από τη λ. *κεραμάρης*, η οποία σώζεται σήμερα ως επώνυμο, και όχι κατ' ευθείαν από την αρχ. *κέραμος*. (Βλ. Θαβώρης 1995, σ. 12).

κληρικό, το. Π.: «1) καταγωγή, ρίζα, 2) κληρονομικότητα» < αρχ. *κληρικός*. –

Τη λ. δεν την άκουσα στο Βελβεντό. Πρέπει όμως να προέρχεται από τη λόγια γλώσσα, διότι δεν αποβλήθηκε το άτονο ι στην κατάλ. -ικό, όπως π.χ. στις λλ. *ξερ'κό* (= ξερικό), *βαρ'κό* (*βαρ-ικό* = χωράφι βαρύ από την υγρασία κλπ. Η λ. *κληρικός* (= ιερωμένος) είναι κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.). Η Μπασέα-Μπεζαντάκου (1994, σ. 267) θεωρεί τη λέξη σημασιολογικό αρχαϊσμό και τεκμηριώνει την άποψή της με παράθεση αρχαίων χωρίων.

κόνδυλους, ο. Π.: «το μάτι, ο κόμπος στο νεαρό κλωνάρι» < αρχ. *κόνδυλος*. – Η αρχ. λ. σημαίνει «εξόγκωμα στα οστά». Η σημασία «κόμπος» στα κλαδιά των δέντρων είναι νεώτερη και προέρχεται μάλλον από την καθαρεύουσα των γεωπόνων: *κόνδυλος*. Στο Βελβεντό, όπως ερμηνεύει και η ίδια, λέμε: *μάτ'*, το. Πρβλ. *κουνδύλ'* = κ. *κονδύλι*, *κοντύλι*.

κουμμάς, ο. Π.: «κομμάτι ξύλινης σκεπής που έχει την ίδια κατεύθυνση». **-κομμάς* (:)' πρβλ. και κομμάτια «small logs»!. –Πρόκειται για όρο των οικοδόμων, όχι πολύ γνωστό στους πολλούς, και σημαίνει: ακανόνιστη σκεπή, «*παράγουν'*» (όχι *τετράγωνη*), «*κοιμουσλούδ'α'*». Η ετυμολογία όμως **κομμάς* κλπ. είναι ακατανόητη. Ίσως πρόκειται για παρανόηση της τουρκ. λ. *konma* = καταφύγιο.

κρέμαστ', η. Π.: «1) το νερό που πέφτει από ύψος, 2) πολύ επικλινές μέρος» < αρχ. *κρέμασις*. –Στο Βελβεντό συνηθισμένη είναι η δεύτερη σημασία.

ἐχ'κρέμασ' του μέρους (απ' όπου φυσικά μπορεί να πέφτει το νερό). Το νερό που πέφτει από ύψος στο Βελβεντό λέγεται: *σουρτάρα*. Η αρχ. λ. που σημαίνει: ανάρτηση, κρέμασμα, στη νεώτερη Ελληνική πήρε τη σημασία: «κατωφερής τόπος ἐξ οὗ πίπτει μεθ' ὀρμῆς ὕδωρ» (Δ. Δημ.), «κατωφέρεια, ἀπ' ἧς ρεῖ ἡ πίπτει ὕδωρ» (Α. Πρ.), Σταμ.

κρουστάλλ', το. Π.: «ποικιλία ἀσπρου σταφυλίου» < μετγν. *κρυστάλλιον*. –Τη λέξη έχει ο Μπ. (σ. 8).

Η μετγν. λέξη όμως σημαίνει το φυτό: *φύλλιον* (LSJ = Διοσκ. 4, 70, 69 RV). Το όνομα του σταφυλίου είναι νεώτερη μεταφορά της σημασίας της κοινής λ. *κρυστάλλι* = διαφανής πάγος (υποκορ. της λ. *κρούσταλλο* ή *κρύσταλλο* = αρχ. *ὁ/ἡ κρύσταλλος*) (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.: βλ. και Du Cange στη λ. *κρούσταλλος*).

λάκνυρος, ο. Π.: «η πρώτη αμετάβραστη ρακή» < Ησυχ. *λάκυρος*. –Σήμερα στο Βελβεντό εννοούν: «ξιλύματα απ' τού βαέν' (ή βαρέλ'), ὅ,τ' απουμέν'». Την ετυμολογία: *λάκυρος* του Ησυχίου την έχει ήδη ο Μπ., σ. 105 (λ. *τσίπρον* ... *λάκυρος*· *οἶνος στεμφυλίας*). Πρόκειται για παράγωγο από το μετγν. *λακῶ*.

λαθύρ', το. Π.: «1) αρακάς, 2) ο λοβός του αρακά, του φασολιού κλπ.» < μεσν. *λαθύριν* < υποκορ. του αρχ. *λάθυρος*. 1. στο Βελβεντό τον αρακά τον λέμε *μπιζέλια* (*μπιτζέλια*), τα, ενώ τα *λαθύρια* είναι τα άγρια *μπιζέλια* που φυτόνουν στα «σιτάρια» (σιτάρια, βρίζες, κλπ.).

Η λέξη όμως είναι κοινή, όπως και ο τύπος *λαθούρι* (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Βυζ., Σταμ., Κρ.).

λουβίδ', το. Π.: «ο λοβός του βίκου κλπ.» < **λοβίδιον*, υποκορ. του αρχ. *λοβός*! –Στο Βελβεντό τα *λουβίδια* είναι τα φασολάκια, και η λ. *λουβίδι* θεωρείται κοινή (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Βυζ.: «το στενόμακρον φλούδι, όπου περιέχονται τα όσπρια»). Κοινή θεωρείται επίσης και η λ. *λοβός*, λόγιας προελεύσεως, όπως άλλωστε ερμηνεύει τη *λουβίδ'* η Π., καθώς και το υποκορ. *λουβί* (βλ. τις λ. στο ΕΛ).

λυγά, η. (αντί *λυγιά*). Π.: «*λυγαριά*» < αρχ. *λύγος*!. –Πρόκειται φυσικά για τη μεσαιωνική *λυγέα*, η (Du Cange). Πρβλ. Ευστάθιο Θεσσαλονίκης 824, 37 και Κρ. μεσν. στη λ. *λυγερός*. Η λέξη είναι σήμερα κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ.).

μαρτυρία, η. Π.: «συμβουλή» < μεσν. *μαρτυρία* «άποψη, γνώμη» < αρχ. *μαρτυρία*. –Ήδη η κατάλ. *-ία* φανερώνει λόγια προέλευση (βλ. και Μπ. 30), και η λ., όπως και ο τύπος στη δημοτική: *μαρτυριά*, θεωρείται κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.). Η σημασία «συμβουλή» είναι άγνωστη στο Βελβεντό, όπου με τη φράση: *λίγου για μαρτυργιά* εννοούμε το «πολύ λίγο», π.χ. *ψωμί, λάδι, τυρί κλπ.* (τόσο όσο να «μαρτυρεί» το είδος!).

μηναίου, το. Π.: «ο μισθός ενός μηνός» < μεσν. *μηναίο* < μετγν. *μηνιαίο*. –Η λ.

με τη σημασία 1. εκκλησιαστικό βιβλίο με τα καθημερινά τροπάρια του μηνός και 2. το μηνιάτικο, είναι κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ. Κρ.). *μόλυμμα*, το. Π.: «1) μόλυνση, 2) μτφ. συχαμερός άνθρωπος» < μτγν. *μόλυμμα*. – Η λ. δεν λέγεται στο Βελβεντό. Για την έννοια του μολύνω λέγεται: (α) *κουλνώ* (κολλώ) (Μπ. 49), αλλά γνωστή είναι φυσικά ως κοινή και η λ. *μουλύνου, μουλύν'θκιν κλπ.*
μουνόσκουρδου, το. Π.: «σκόρδο με μια σκελίδα». Τη λ. δεν την άκουσα στο Βελβεντό.

νεύρα, η. Π.: «1. το νεύρο, 2. η φλέβα» < αρχ. *νευρά*. – Στο Βελβεντό λέμε τις κοινές: *νεύρου και φλέβα*. Η λ. είναι της Πιερίας (απαντά και αλλού) και ο τόνος αναλογικός κατά το: *φλέβα*.
νοχτάρ', το. Π. «μικρός γκρεμός, με ρέμα στο βάθος» < **όχθάριον*, υποκορ. του αρχ. *όχθη*. – Η λ. είναι υποκορ. του *νόχτους* (ανωτέρω, σ. 20) = αρχ. *όχθος* και *όχι: όχθη*. (*όχθος* και *όχτος* είναι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής. Βλ. *νόχτους*).

ξυλουφάης, ο. Π.: «1) εργαλείο ξυλουργών, 2) σαράκι < μεταγν. *ξυλοφάγος*.

Η λ. σαράκι στο Βελβεντό έχει την κοινή μεταφορική έννοια «ενδόμυχος πόνος, θλίψη» (Α. Πρ., Δ. Δημ., Σταμ., Κρ.), ενώ ο *ξυλοφάγος* λέγεται: *σκληρ'* (του ξύλου τό 'φαγιν του σκ'λήρ'). Η λ. *ξυλουφάης* ως εργαλείο των μαραγκών είναι περιορισμένης χρήσεως. Το αρχ. β' συνθ. -*φάγος* στη νέα Ελληνική μεταπλάστηκε κατά τα σε -ης και από: -*φάγης*, με αποβολή του μεσοφωνηεντικού γ, έγινε: -*φάης*. Από την έννοια τέτοιων ονομάτων, όπως: *μουναχουφάης, χαραμουφάης, ξυλουφάης, σκουφάης*, κ.ά. προήλθε η κατάλ. -(ι)άης σε ορισμένα ιδιώματα της Δ. Μακεδονίας (Κοζάνη, Βελβεντό κλπ.). Η αρχ. λ. ως κοινή στο Α. Πρ. και στο ΕΛ, λ. -*φάγος*.

ξιφυλλ', το. Π.: «το τρυφερό φύλλο του πουρναριού που δεν έχει ακόμα αγκάθια» < μεταγν. *όξυφυλλος*, -ον. – Φυσικά από: **όξυφυλλι-ον*.

Η μετγν. λ. όμως σημαίνει: φυτό ή δέντρο του οποίου τα φύλλα απολήγουν σε εξέα άκρα (LSJ). Ο Διοσκουρίδης, που αναφέρει τη λ., έχει: *φύλλα θρίδακι τῷ ὀξυφυλλῷ παραπλήσια* (Διοσκ. ΙΙΙ, 23). *Θρίδαξ* είναι το μαρούλι, επομένως δεν είναι δυνατόν, νομίζω, τα πολύ μικρά φύλλα του πουρναριού, που μόλις «εκ-φύονται», να ονομαστούν *όξυφυλλα*. Πιθανότερη μου φαίνεται η παραγωγή από το: *ξε* και *φύλλα*: *ξε-φύλλι*, όπως: *τρία + φύλλα: τρι-φύλλι*.

όργους, ο. Π.: «λωρίδα χωραφιού - όργωμα» < αρχ. *ἔργον*. – Η λ. θεωρείται κοινή (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ.) και έχει και τις σημασίες: τμήμα οργωμένου αγρού (έτσι στο Βελβεντό), καλλιέργεια αγρού ή αμπελώνος ή και άλλη εργασία (κλωσμιον κλπ.) (Α. Πρ.), κ.ά. Η Π. σημειώνει την άποψη του Συμεωνίδη ότι η λ. παράγεται από το *οργώ - οργώνω*. Οπωσδήποτε υπάρ-

χει επίδραση του *οργώνω* (από: αρχ. *οργ-άω*, ενώ στο ΕΛ **εργ-άνω*).
όρους, ο. Π.: «όριο» < αρχ. *δρος*. – Στο Βελβεντό λέγεται: *σύνουρου*.
πάκια, τα (Π.: *πάκα!*). «τα δυο κόκαλα στο διάφραγμα» < μεσν. *ἀπάκιον*. – (ποια *κόκαλα* και ποιο *διάφραγμα*;). Η μεσν. λ. κατά τον Du Cange σημαίνει: *αἱ σάρκες αἱ περικείμεναι τοῦ νεφροῦ, τὰ λεγόμενα ἀπάκια, τούτους τοὺς ῥαχίτας μῦας ὀνομάζει ἡ κοινὴ ἀπάκια*, (πρβλ. *ψοαί, ψοιαί*). Πρβλ. Κρ. Μεσν.: τα ψαχνά μέρη του σώματος γύρω από τα νεφρά (λόπου και η ετυμολογία από το: *ἀλωπέκιον*).

παρασοῦμ', το. Π.: «παρατσούκλι» < αρχ. *παράσημος*. – (εννοεί ασφαλώς: **παρασήμι-ιον*). *Παράσημος* όμως σημαίνει: ο σημαδεμένος, ο παραχαραγμένος, ο κίβδηλος (LSI, πρβλ. Du Cange: *παράσιμος ... κολοβός*).

Στην Ήπειρο: *παρασήμαδος* σημαίνει: αυτός που έχει φυσικό ελάττωμα (Μπρόγκας 1964, σ. 294) και στο Βελβεντό: *πουνήμαδον* λέγεται για τα «παλιόπαιδα». Άλλωστε από: *παρασήμι-ον* θα είχαμε: **παρασήμ'*!. Πρόκειται για το υποκορ. της λ. *παρασούσιμος* (*παρα* + *σουσοῦμι*). Η λ. *σουσοῦμι* είναι κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.). Στο ΕΛ: μεσν. *σουσοῦμιν*, αρχ. *συσ-σήμιον*, υποκορ. της *σύσ-σημον* = συνθηματικό σημείο. *Σουσοῦμι* σημαίνει σήμερα: χαρακτηριστικό του προσώπου, όψις, μορφή κλπ. (Δ. Δημ., παρωνύμιον), και στο Βελβεντό έγινε κανονικά: *σοῦμ'* (Μπ. 103) (*σ'σοῦμ'*: με αποβολή του άτονου *ον*). Πρβλ. τη φράση: *σοῦμ' και παρασοῦμ'*. Ήδη στη Θάσο: *παρασουσοῦμ'* = παρατσούκλι (Τομπαΐδης, 68). Πρβλ. και *σσοῦμι-σ'σάμ'*.

παραστατ'ς, ο. Π.: «ο παραστατής της πόρτας» < αρχ. *παραστατής* (!). – Η λ. ως κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Κρ.) έχει κυρίως την αρχ. σημασία: φρουρός, συμπαραστατής κλπ. Ο Σταμ. αναφέρει ως νεώτερη τη σημασία: «δύο ἐκατέρωθεν τῆς στείρας ὀρθά ξύλα (ναυτ. ὄρος)».

Ο Βυζ. (σ. 305) μας οδηγεί στη σωστή ετυμολογία. Γράφει «θύρας ξύλον, παραστάς, -άδος». Πράγματι, η αρχ. λ. *παραστάς* σημαίνει: τα ἐκατέρωθεν της θύρας ὀρθά ξύλα (Δ. Δημ.), τετραγωνική δοκός ή τοίχος παρά το άνοιγμα της θύρας, παραθύρου κλπ. κοιν. *παραστατής*, ξυλοστάτης (Α. Πρ.). Πρόκειται επομένως για νεώτερη αντικατάσταση της αρχ. λ. *παραστάς*, -άδος με την επίσης αρχ. λ. *παραστατής*.

πασπάλ', η. Η Π. γράφει: 1. λεπτό αλεύρι, 2. ψηλό (sic) και αραιό χιόνι < αρχ. *πασπάλη*. – Η λ. αυτή όμως, με τη σημασία: λεπτό αλεύρι είναι σήμερα κοινή (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ., πρβλ. και ΕΛ: *πάσπαλα, πασπαλίζω*).

πιδάριον, το. Η Π. ετυμολογεί: «μικρό παιδί» < μεσν. *παιδάριον* < αρχ. *παιδάριον*. – Τα αρχ. ουσ. όμως σε -ιον έγιναν νωρίς -ιν – νεοελλ. -ι και επομένως στο ιδίωμα θα ήταν **πιδάρ'* (**παιδάρι!*). Η κατάλ. -ιον (= -ιον) μαρτυρεί νεώτερη λόγια επίδραση και η λ. ως τέτοια είναι κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Α.

Πρ., Σταμ.). Όπως όλες οι λέξεις της κοινής Νεολληνικής, έτσι και αυτή στο Βελβεντό είναι γνωστή, αλλά για το μικρό παιδί χρησιμοποιούμε περισσότερο τις λέξεις: *πιδαρῆλλ'*, *πιδόπ'λου*, *πιδαρόπ'λου*.

πλικάνους, ο. Η Π. ερμηνεύει: «ο τεχνίτης που πελεκά τις πέτρες» και ετυμολογεί: αρχ. *πελεκάς*, *πελεκάν*. –Στο Βελβεντό είναι γνωστή μόνο η κοινή λ. *πελεκάνος* για τον πελαργό (Ελ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.).

Η σημασία: αυτός που πελεκά (πέτρες, ξύλα κλπ.) έχει περιορισμένη χρήση στο Βελβεντό. Η λ. είναι του γειτονικού χωριού Καταφύγι (Καταφύ) = υλοτόμος και: δρυκολάπτης, (Γ. Κρήτου, 1984, σ. 321, πρβλ. και τα Λεξικά: Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ. = 1. πελαργός, 2. δρυκολάπτης, και 3. ξυλουργός). Οι σημασίες 2 και 3 είναι από νεώτερη λ. που σχηματίστηκε από το ρ. *πελεκώ* και την κατάληξη: -άνος, κατά το *πελεκ-άνος*.

πιρόν', το. «το πιρούνι». –Στο Βελβεντό, εκτός από την κοινή σήμερα *πιρούν'*, παλαιότερα έλεγαν: *βίλα*, η. Ο τύπος *πιρόν'* είναι άλλης περιοχής (Πιερίας).

πιστόβαρον, το. (ορθότερα: *π'στόβαρον*). Η Π. ερμηνεύει: «φορτίο στο πίσω μέρος του σαμαριού» < μτγν. *οπισθοβαρής*. –Η σωστή σημασία είναι: χαρακτηρισμός σαμαριού που έχει το βάρος του στο πίσω μέρος, με αποτέλεσμα να μην «κάθεται» καλά στη ράχη του ζώου και να σηκώνεται από μπρος. Πρόκειται για τεχνικό όρο των σαμαράδων (που άρχισαν να εκλείπουν). Η ετυμολογία από το: *οπισθοβαρής* είναι λάθος, διότι το ουδ. *οπισθοβαρές* δεν μπορεί να γίνει: *οπισθόβαρον*. Ο όρος προέρχεται από λόγιο επίθ. *οπισθόβαρος* (πρβλ. *πισώβαρος*, *ανισόβαρος*, *μπροστόβαρος* Δ. Δημ., Κουρμούλης 1967, σ. 503, Α. Πρ.). Αντίθ. *μπροστούβαρον*.

πληθώρα, η. Η λ. είναι κοινή, λόγιας προελεύσεως (Ελ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.).

πουνανάρ', το. Η Π.: «το σκέλος του σώβρακου». –Αυτό όμως στο Βελβεντό λέγεται: *βρακουπόδ'*, ενώ *πουνανάρ'* λέμε τον μηρό: *τσάκουσέ τουν απ' τού πουνανάρ'*. Η σημασία αυτή όμως πρέπει να προήλθε από την πρώτη, δηλ. σκέλος. Στα Γρεβενά η λ. σημαίνει: μέρος υφάσματος που καλύπτει το πόδι (Παπαϊωάννου 1976, σ. 105) και στο Καταφύγι (Πιερίων) *πουνουνάρ'* = σκέλος πανταλονιού ή σώβρακου (Κρήτος 1984, σ. 340). Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *ποδεών*. – (= τα άκρα του δέρματος των ζώων: LS - Μόσχου-Κωνσταντινίδου, Δ. Δημ., Α. Πρ.), αλλά η ετυμολογία αυτή είναι ελλιπής. Από το αρσενικό ουσ. *ποδεών* δεν μπορεί να προέλθει ουδ. *πουνανάρ'* παρά μόνο με την κατάλ. -άριον-άρι (ο *ποδεών* - *ποδ-ώνας* - το *ποδεων-άριον* το *ποδων-άρι* - *ποδ-ανάρι*, πρβλ. *πουνουνάρ'* του Καταφυγίου). Για τον τύπο: *ποδεων-άριον* πρβλ. *λεγεών* - *λεγεωνάριος*. Επειδή όμως το -εω (βορ. ιδ. -ιώ) δεν είναι εύκολο να γίνει -ω, ίσως ο σχηματισμός να οφείλεται σε αναλογία: *ποδο-* + *καταλ.* -(ν)άρι, πρβλ. *μακρύς* -

μακρου-νάρι (από μακριν-ός), πρβλ. και ρ. ποδ-ένω, διότι τα σώβρακα του παλαιού καιρού που είχαν μακριά σκέλη τα έδεναν στον αστράγαλο.

πουνδισιά, η. Π.: «τα παπούτσια». -Όχι ακριβώς. Τη λ. την έχει ήδη ο Μπ. (σ. 30): πουνδισιά. Στο Βελβεντό πουνδισιά ήταν το ζεύγος των τσαρουχιών: *μνιά πουνδισιά τσαρούχια*. Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *ὑπόδησις*, από τον τύπο αυτόν όμως θα είχαμε στο ιδίωμα: **πόδησ'*! (υπόδηση). Ο Du Cange στη λ. *πόδημα* έχει και: *ποδήσια* ή *ποδηχιά* (= *ὑποδήσια*, ή αντί: *Ὑποδησία*, απ' όπου: *ὑποδησία* και: *ποδεσιά*, πρβλ. και Du Cange λ. *ὑποδήσια*), βλ. επίσης Δ. Δημ., και Α. Πρ. στις λέξεις: *ποδένω* και *ποδεσιά*.

πουλιτεία, η. Π.: «πόλη» < αρχ. *πολιτεία*. -Και μόνο η κατὰλ. -*εία*, αντί -*ειά* δείχνει ότι η λ. είναι λόγιας προελεύσεως. Πρόκειται για την κοινή: *πολιτεία* (Ελ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.). Στο Βελβεντό έχει κυρίως τη σημασία: *μεγάλη πόλη: τι λέει η πουλιτεία;*

πουριά, η. Π.: «πέρασμα σε χωράφι». -Η σωστή ερμηνεία είναι: το μέρος του χωραφιού, όπου υπάρχει πρόχειρη είσοδος. Αυτή φράζεται συνήθως με «*τζύγγρες*» (= βατομουριές ή άλλους βάτους με αγκάθια, π.χ. «*παλιούρια*»). Συνεκδοχικά σημαίνει έπειτα και το ίδιο το φράξιμο: *παραμέρ'σι ν δουριά να πιράσουμι*.

Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *πορεία*. -Η αρχ. λ. όμως, που είναι και κοινή, λόγιας προελεύσεως (Ελ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.) σημαίνει κυρίως: περπάτημα, βάδιση. Σημαίνει βέβαια και: «διάβασις, οδός, ταξίδι ή διάβασις θαλασσίου πόρου» (LS - Μόσχου-Κωνσταντινίδου), αλλά είναι απίθανο η μετάβαση από μια χώρα σε άλλη να μεταπέσει στη σημασία: μικρό πέρασμα σε χωράφι. Πιθανότερη μου φαίνεται η παραγωγή από τη λ. *πόρος* (= πέρασμα. Η λ. είναι γνωστή και στο ιδίωμα: *πέρασμα σε ποτάμι: πόρους, ο*) και την κατὰλ. -*ιά*, πρβλ. *λύγος* - *λυγέα-ιά*, *μέρος* - *μεριά*, *τόπος* - *κακο-το-πιά* κλπ. Η λ. πάντως θεωρείται κοινή: *πορ(ε)ιά* = *πόρος* (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.).

πρήσμα, το. Η λ. είναι κοινή (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Βυζ.), *τι πρήσμα είναι αυτό που έχεις*, (Α. Πρ.).

προυζ'μάρ', το. «το προζύμι που το ζυμώνουν πρώτα με λίγο αλεύρι μέχρι να φουσκώσει, για να προσθέσουν μετά και το υπόλοιπο». -Η Π. ετυμολογεί: -*προ* + **ζυμάριον*! Θεωρεί τον τύπο: *ζυμάριον* υποθετικό, ακολουθώντας τον Ανδριώτη (Ελ, στη λ. *ζυμάρι*) επειδή δεν μαρτυρείται, παρά μόνο το μεσν. *ζυμάριν*. Φυσικά αυτή η λ. και η νεοελλ., που η Π. δεν την αναφέρει, προέρχονται από το υποκορ. *ζυμ-άριον* της αρχ. λ. *ζύμη*. Υπάρχει όμως και η πανελλήνια επίσης λ. *προζύμι*, το (Ελ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.) = βόρ. ιδ.: *προυζ'μί*. Ο τύπος: *προυζ'μάτ'*, που δεν είναι του ιδιώματος Βελβεντού, σχηματίστηκε είτε από το *προζύμι* + *-άρι(ον)*, όπως από τη: *ζύμη* το *ζυμάρι*, είτε και από συμφωνικό: *προζύμι* + *ζυμ-άρι*. Και οι δυο

λέξεις πάντως είναι κοινές.

προμυῦθ'κ'ια, η. Η Π. ερμηνεύει: «συμβουλή» και ετυμολογεί: *μ'γν. προμύθιον*, γ'ι' αυτό ορθογραφεί τη λ. με *υ*. Δεν υπάρχει όμως λ. στην αρχ. Ελλ. **προμύθια*, ἤ. Έπειτα: *προμύθιον* στην αρχ. Ελλ. σημαίνει: εισαγωγή μύθου (αντίθ. *ἐπι-μύθιον*). Στο Βελβεντό λέμε *προμυῦθ'κ'ια* (Μπ. 29), με η, που είναι η κοινή: *προμήθεια*, η (από το *προμηθεύω* - *προμηθεύου*) και σημαίνει: φροντίδα, εφόδια, ετομασία εφοδίων, κυρίως τροφών: *ἐκαμιν προμυῦθ'κ'ια* = προμηθεύτηκε τα απαραίτητα εφόδια, τρόφιμα. Έπειτα, από την έννοια της φροντίδας: *ἔχ καλή προμυῦθ'κ'ια* = φροντίζει, ίσως προήλθε και η έννοια της συμβουλής, και *προμηθεύου* = συμβουλευό, που δεν τις γνωρίζω ως βελβεντινές λέξεις.

πρωτόγαλα, το. -Η λ. είναι ποιμενικός όρος γνωστός μόνο στους κτηνοτρόφους: Π. «το πρώτο γάλα μετά τη γέννα». -Αυτό στο Βελβεντό το λέμε: *κουλιάστρα*, που είναι η κοινή: *κολάστρα* (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ. *πρωτόγαλα* [η άλλ. *κολόστρα*], βλ. και: LSJ στη λ. *πρωτόγαλα*: *colostra*, Gloss, Du Cange λ. *πρωτόγαλον*).

πρωτουῖπν', το. «ο πρώτος ύπνος < μεσν. *πρωτοῦπνιον*» (Π.). -Η λ. είναι κοινή (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ. Ο Ανδριώτης στο ΕΛ δεν καταχωρεί σύνθετες λέξεις).

σκέπ', η. Η Π. ερμηνεύει με την ίδια λέξη: «η σκέπη που τυλίγει τα εντόσθια του ζώου». -Φυσικά η λέξη είναι κοινή και πιο σωστή είναι η ερμηνεία των λεξικών: ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ. = *μεμβράνη*, *πλάκους*, *πάχος*, *μπόλια*, *τσίπα*, *επίπλοος*. Ο Βυζ. στη λ. *σκέπη* γράφει: το πάχος οπού σκεπάζει τα έντερα. Η Π. ετυμολογεί: αρχ. *σκέπη*, η οποία όμως δεν έχει τη σημερινή αυτή σημασία της τσίπας των εντέρων των ζώων.

σκληθρους, ο. Π.: «δέντρο που φυτρώνει κοντά στα ποτάμια» < *μ'γν. κλήθρος*. -Η λ. θεωρείται κοινή (ΕΛ = *σκληθρα*, Δ. Δημ. και Α. Πρ. = *σκληθρος* και *σκληθρος*, Σταμ., Κρ.).

σκοιντίδια, τα. Π.: «σκοτεινιά, σκοτάδι» < **σκοτίδιον*, υποκορ. του αρχ. *σκότος*. -Στο Βελβεντό συνηθίζεται στη φράση: *σκοιντίδια πίσσα* = κατασκότεινα, για την οποία βλ. Θαβώρης, 1966, 272, όπου και η ετυμολογία: *σκοτίδιον*, υποκορ. του αρχ. *σκότος*. Ο πληθ. *σκοιντίδια*, αντί του ενικού, κατά το *σκοτεινά*, και η λ. *σκοτίδι*, όπως και η *σκότος*, το, θεωρείται κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.).

σπάργανον, το. Η Π. ερμηνεύει με την ίδια λέξη!. «σπάργανο» < αρχ. *σπάργανον*. -Φυσικά η λ. είναι κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.).

στριφτάρ', το. Π.: «κάνουλα βρύσης» < μεσν. *στρεπτάριον*. -Η μεσν. όμως λέξη (Du Cange = Παυλ. Αιγινήτης, 7 αι. μ.Χ.) σημαίνει: στριμμένο νήμα του ξαντού (ξαντό = νήματα λινού υφάσματος για κουρέλια και επιθέματα σε τραύματα). Η βελβεντινή λ. είναι: το *στριφτάρι* της νέας Ελληνικής με

τη σημασία: στροφεύς διαφόρων οργάνων (π.χ. μουσικών, βρύσης κλπ.). Σχηματίστηκε από το *στρέφω* και την κατάν. -*άριον*-, -*άρι*, όπως και το μεσν. *στρεπτάριον*, και θεωρείται κοινή (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.).

στρώσ', η. Η Π. ερμηνεύει και πάλι με την ίδια λέξη! η στρώση γενικά < αρχ. *στρώσις*. -Φυσικά η λ. είναι κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ. = *στρώσιμον*).

σύβρασ', η. Π.: «είδος πασχαλινού φαγητού...» και ετυμολογεί από το αρχ. ρ. *συμβράζω*, επειδή δεν σώζεται ουσ. **σύμβρασις*: ούτε όμως και **συμβράζω*. Ο Σκαρλάτος Βυζ. (σ. 453) γράφει: *Σύβρασις* (προφ. κοιν. *σύβρασι*) (καλή λέξις μ' όλον ότι δεν σώζεται εις τα συγγράμματα των αρχαίων). -Ο αρχ. τύπος του ρ. είναι: *συμβράσσομαι*, (Γαληνός, 2 αι. μ.Χ.), απ' όπου όμως, όπως από το αρχ. *βράσσω* και το μτγν. *βράζω* προήλθε το μτγν. *βράσις*, (ή), έτσι θα μπορούσε να σχηματισθεί και ουσ. **σύμ-βρασις*. Ο Βυζ. ερμηνεύει: *συνέψημα*. Στο Βελβεντό *η σύβρασ'* είναι είδος φρικασέ (βράζουν μαζί τα εντόσθια του αρνιού με μαρούλια και κρεμμυδάκια φρέσκα και τα αβγοκόβουν με το ζουμί του αρνιού που ψήνουν στον φούρνο). Στα περιχώρα της Θεσσαλονίκης (Χαλάστρα) η *σύβραση* είναι διαφορετικό φαγητό από του Βελβεντού.

συνδρομιά, η. Π.: «παρακίνηση, παρότρυνση» < αρχ. συνδρομή. -Στο Βελβεντό πιο γνωστή είναι η σημασία: βοήθεια, ενίσχυση, αρωγή (απ' όπου και η σημασία: παρακίνηση), όπως και ρ. *συνδρομιά* (από το λόγιο *συν-έδραμον*, αόρ. του *συν-τρέχω*): *συνδρομά κι συ* = βοήθησε, βάλε και συ ένα χέρι. Η λ. συνδρομή, λόγιας προελεύσεως, θεωρείται κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ.: «η αστυνομία με την συνδρομήν των διαβατών επέτυχε να συλλάβη τους δραστές», Σταμ., Κρ., Βυζ.: *συντρέχω*, βοηθώ).

Η σημασία: βοήθεια δεν υπάρχει στην αρχ. λ. *συνδρομή*, είναι όμως ήδη μεσαιωνική (πρβλ. επιγραφές σε παλαιούς ναούς: ...*διά συνδρομής και εξόδων*...).

συναγώγι, το. Π.: «1. συναγωνισμός, ανταγωνισμός, 2. εντατική εργασία» < μεταγν. *συναγωγή* «συναγωγή». -Η Π. πιθανώς εννοεί την συνάθροιση (Συναγωγή των Εβραίων) που λέγεται σήμερα: *συναγωγή* (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ.), η ιδιωματική σημασία όμως: συναγωνισμός είναι παρετυμολογία από το ρ. *συναγωνίζομαι*, σε συνδυασμό με την οχλαγωγία, την κίνηση πολλών ανθρώπων και τον θόρυβο που πιστεύεται ότι παρατηρούνται στις Συναγωγές των Εβραίων (πρβλ. *χάβρα*, η: η συναγωγή των Εβραίων και: θορυβώδης συγκέντρωση = Λ. Πρ.). Η λ. στο Βελβεντό αναφέρεται κυρίως στη συνάθροιση πολλών σε ορισμένες αγροτικές εργασίες: θερισμός, τρύγος, ξεβοτάνισμα κλπ.

τζέρνιτσα, η. Π.: «φαγάσιμο αγριόχορτο» < μτγν. *σμήρνιον* -διαλ. *τζίρνα*,

ζεβρνί. (οι διαλ. τύποι στο *Lex.*, όπου δεν παραπέμπει). –Ο Ανδριώτης όμως δεν έχει τον βελβεντινό τύπο, όπως και τον παράλληλο ζέρνιτσα. Η λ. είναι σπάνια στο Βελβεντό (είναι ένα πράσινο χοιράκι· *φκιάν ουραία σαλάτα*). Οι βελβεντινές λέξεις: *τζέρνιτσα* και *ζέρνιτσα* προϋποθέτουν αρχική λ. **σμέρν-ι-τσα*, ενώ η επίσης διαλ. *τζίρνα* προϋποθέτει τύπο: *σμύρνα*. Για την τροπή *σι σε τζ ή ζ* ούτε λόγος! (όπως και: *σι σε σβ*).

τιλώνιου, το. Π.: «*Αδης*» < *μγν. τελώνιον*, μεσν. «*δαμονικό*». –Εκτός του ότι η λ. είναι λόγιας αρχής, *πρβλ. πιδάριον*, είναι κοινή και σημαίνει: *ΕΛ*: μυθικό τέρας, *Δ. Δημ., Α. Πρ.*: κακό πνεύμα ή στοιχειό, *δαμονικό*. Στο Βελβεντό: τα *τιλώνια* = παλιόπαιδα (σπάν.).

φιλουριά, η. Π.: «*φλαμουριά*». < *μγν. φιλυρέα*. –Η λ., όσο ξέρω, δεν λέγεται στο Βελβεντό.

φ'λιά, η. Π.: «*φίλημα*» < *αρχ. φιλία*. –Η *αρχ. λ.*, που είναι σήμερα κοινή δεν είχε τη σημασία: *φίλημα*. Η λ. σχηματίστηκε από το νεώτερο κοινό *φιλ-εύω* (*ΕΛ*: *φίλος* + *-εύω*) ή από το *φίλος* + *-ιά*, *πρβλ. απόκοτος* - *αποκοτιά*, *τόπος* - *κακο-τοπιά*, *μέρος* - *μεριά*, *πρώτος* - (*πρωτεύω*) - *πρωτιά κλπ.*, *πρβλ. ανωτέρω. σ. 67: πουριά, η.*

φριξί, η. Π.: «*μεγάλος φόβος, πανικός*» < *αρχ. φριξί*! (αν είναι δυνατόν). –Φυσικά πρόκειται για τη λ. *φρίξη*, η (από: *φρίττω* - *φρίσσω* - *έφριξα*), με αποβολή του τελικού άτονου -η (= ι), *πρβλ. πλιξί* (πλήξη), *σμιξί* (σμίξη), *σφιξί* (σφιξη), *φέξ* (φέξη) *κλπ. (βλ. και Μπ. 37 και 61)*.

Η Π. παρασύρθηκε από το λάθος του Ανδριώτη (*Lex.*, στο λήμμα *φριξί*, η, όπου τόσο τη λ. *φρίξη*, όσο και τον τύπο: *φριξί* των βορειών ιδιωμάτων *Λαγκαδά* και *Σιάτιστας*, παράγει από το *αρχ. ουσ. ή φριξί*. Η λ. αυτή όμως που κλίνεται *γεν. φρικός*, *αιτ. φρίκα* στη νέα Ελληνική θα γίνονταν: **η φρίκα!*, όπως από το: *σφήξ*, *σφηκός* έχουμε η *σφήκα* και από το *θρίξ*, *τριχός* έχουμε: η *τρίκα*.

φτίλ, το. Π.: «*λεπτή τολύπη μαλλιού που βγαίνει από το λανάρι*» < **πτίλιον*, υποκορ. του *αρχ. πτίλον*. –Η λ. όμως σώθηκε σήμερα στην κοινή Νεοελληνική ως *φτίλι* και *φτιλί* (*ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Κρ., Σταμ.*) με επίδραση ίσως του τουρκ. *fıtıl* (που είναι φυσικά η ίδια η *αρχ. λ.* ως *δάνειο*). *Πρβλ. και Βυζ.*: *φτίλλι*, το άλλως *φντήλι* και: *φντήλι*. Η σημασία τολύπη (στο Βελβεντό: *τ'λούπα*, *πρβλ. Hatzidakis, Einl.*, σ. 108: *τουλούπα*) είναι νεώτερη μεταφορική σημασία. (Ο τύπος *πτίλιον* μαρτυρείται = *ΕΛ, λ. φτιλί*).

φτριδί, το. Π.: «*κλωστή που κρέμεται από το ρούχο*» < *μγν. άπτριόν*. –Η σημασία της λ. πιο σωστά είναι: *ξέφτι* (υφάσματος, ό,τι κρέμεται, όταν σκιστεί το ρούχο). Από το *άπτριόν* όμως θα είχαμε: **φτρι* και έτσι έχει ο Βυζ.: *φτρι* (ή άλλως *κανδηλήθρα ... εκ του 'Απτρί, άπτριόν...*). *Πρβλ. Du Cange: άπτρὴν ellychnium*. Η λ. θα μπορούσε να προέλθει από τύπο **άπτριδίων*, αλλά δεν βοηθάει η σημασία: *θρυαλλίς του κανδηλιού, φτιλί*,

φιτρι (Λ. Πρ.), κανδηλήθρα (Βυζ.) κλπ. Νομίζω ότι η λ. προέρχεται είτε από το ουσ. φύτρα, η, και την κατάλ. -ίδι (ΕΛ: -ίδι), είτε, το πιθανότερο, από την αρχ. λ. βοτρυόδιον, υποκορ. της λ. βότρους, όπως ετυμολογεί ο Μπουντώνας (σ. 17 και 23: φ'τρύδ' = βοτρυδί), προφανώς μεταφορικά, επειδή τα κομματάκια του υφάσματος των ρούχων, όταν ξεφτίσουν, κρέμονται όπως τα βοτρυδία!. Για την τροπή β σε φ πρβλ. *βουκέντρι* - φ'κέντρι' (Μπ. 17).

χαμουκέρασου, το. Π.: «άγρια φράουλα» < αρχ. *χαμαικέρασος* -(Η Π. παραλείπει να δηλώσει ότι η αρχ. λ. είναι αρσ. ό). Η λ. πάντως είναι κοινή (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.).

χάους, το. Π.: «μεγάλο βάθος, βάραθρο» < αρχ. *χάος*. -Η λ. όμως είναι κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Βυζ., Κρ.).

χοιράδ', το. Π.: «γουρουνόπουλο» < *χοιράδιον, υποκορ. του αρχ. *χοῖρος*. - Η σωστή σημασία είναι: αρσενικό γουρούνι (το θηλ. είναι: *σχροφά*, η). Αυτό λέγεται και: *καπρί* (*χοιράδ'* και *καπρί* είναι σπάνιες λέξεις).

ψαλίδα, η. Π.: «έντομο με δαγκάνες < αρχ. *ψαλῖς*. -Η αρχ. λ. δεν έχει αυτή τη σημασία. Αυτή είναι νεώτερη και οφείλεται στην ομοιότητα με την *ψαλίδα* (μεγάλο ψαλίδι), που είναι λ. κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Σταμ., Κρ. Λ. Πρ., όπου και: η έλιξ του κλήματος της αμπέλου).

Τη σημασία του εντόμου έχει και ο Βυζ. μαζί με τη σημασία: έλιξ αμπέλου. *ψιφτομαρτυρας*, ο. Π.: «ψευδομαρτυρας» < αρχ. *ψευδομαρτυς*. -Φυσικά η λ. είναι η νεοελληνική κοινή: *ψευτομαρτυρας* (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., -ο Κρ. έχει: *ψευδομαρτυρας*). Τόσο η αρχ. *ψευδο*- όσο και η μεταγεν. *ψευτο*- ως α' συνθετικά είναι σήμερα της κοινής Νεοελληνικής (ΕΛ, Δ. Δημ. κλπ.).

β) *Επίθετα* (Π: σ. 251)

άβλαφτους. Είναι η λ. της κοινής Νεοελληνικής *άβλαπτος* (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.).

άδουντους. Είναι της κοινής Νεοελληνικής *άδοτος* (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ.).

αθόλουτους. Είναι η κοινή: *αθόλωτος* (πρβλ. ρ. θολώνω: Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.).

ακάριπιστους. Είναι η κοινή: *ακάριπιστος* (πρβλ. ρ. *καρπίζω*: ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.).

ανιλλίπητους. Π.: «αυτός που δεν απουσιάζει, διαρκής» < μτγν. *ανελλιπής*!. - Η λ., όσο ξέρω, δεν συνθίζεται στο Βελβεντό, αλλά πως είναι δυνατό το: *ανιλλίπητους* που προϋποθέτει τύπο **αν-ελλιπήτος*, να προέλθει από το αρχ. *αν-ελλιπής*!

ατήρ'τους. Π.: «αυτός που δεν τον φροντίζει κανένας» < αρχ. *ατήρητος*. -Η αρχ. λ. όμως σημαίνει: απαράτηρητος (Θεμιστός, 4 αι. μ.Χ.). Στο ΕΛ το τηρώ, με τη σημασία: βλέπω, είναι μεσαιωνικό. Το επίθ. πάντως σχημα-

- τίστηκε από το *τηρώ*, του οποίου η σημασία: βλέπω, προσέχω, όπως το: κοιτάζω, είναι μεταγενέστερη, και από αυτή πήρε και τη σημασία: φροντίζω. Ως λέξη όμως είναι σήμερα κοινή (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Βυζ.).
- βαρύγλουσους*. Π.: «τρανυός» < μεσν. *βαρύγλωσσο*. –Στο Βελβεντό συνηθισμένη είναι η λ. *βραδύγλουσους*, που είναι η κοινή *βραδύγλωσσο* (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.). Πρόκειται για μεμονωμένο αναλογικό σχηματισμό κατά το: *βαρύ-κοος*, που, αν δεν είναι ακουστικό λάθος, πιθανόν να ειπώθηκε από κάποιον. Έτσι πρέπει να εννοηθεί και το μεσαιωνικό.
- ιφταϊ΄τους*. Π.: «εφτά ετών (για ζώο) < αρχ. *επταετής*! –Ότι πρόκειται για τον σχηματισμό: *εφτά* + *-ίτικος*, βλ. *δγνότης* (ανωτέρω, σ. 54).
- κακόστομους*. Π.: «αυτός που μιλάει άσχημα» < αρχ. *κακόστομος*. –Στο Βελβεντό για τη σημασία αυτή λέμε: *αχρειόστομους* (Μπ. 29) (ή: *αυτός έχ΄ βρουμόστομα*, ή: *έχ΄ κακό στόμα*).
- μιαλόφυλλους*. Π.: «φυτό, με μεγάλα φύλλα» < αρχ. *μεγαλόφυλλος*. –Πρόκειται για λόγια λ., πιθανώς από την ορολογία των γεωπόνων.
- Στο ιδίωμα το β΄ συνηθ. *-φυλλο(ς)* είναι: *-φ΄λλον*, π.χ. *πλατανόφ΄λλον*, *σκαινόφ΄λλον*, *τριαντάφ΄λλον* πρβλ.: *μουσκουστάφ΄λου* (Μπ. 10).
- μοιβόρους*. Η Π. ερμηνεύει με την κοινή: *αιμοβόρος*, απ΄ όπου η επίσης κοινή: *μοβόρος* (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., πρβλ. ΕΛ: *-αιμο-*).
- μούκας*. Π.: «λιγόλογος» < Ησυχ. *μυκός· άφωνος*. –Το *μυ-κός* είναι λ. ηχομιμητική: αρχ. *μυ* = *μου* + *-κός* (το *-κ* είναι συνοδίτης φθόγγος) και είναι η ίδια η *μτγν*. *μογγός*, αντί *μουγγός*, από ψευδή αποκατάσταση (Μάνσης, Λεξ. Δελτ. ΛΑ΄, 1966-7, 11, 13, 40 κ.εξ.: π.χ. *βονά* (βουνά), *φλοριά* (φλουριά)).

Ο τύπος *μουγγός* διατηρήθηκε στην κοινή Νεοελληνική (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.). Για την τροπή: *κ* σε *γγ* (*γκ*) πρβλ.: αρχ. *άκίς* > νεοελλ. *αγκίδα*, αρχ. *κινάρα* > νεοελλ. *αγκινάρα* κ.ά. (=ΕΛ).

Πρβλ. επίσης και *μτγν*. *μογι-λάλος*, = *μόγις* (μόλις) *λαλών* και *μογγι-λάλος*, όπου η τροπή: *γ* σε *γγ*, από επίδραση της λ. *μογγός* (Psaltis, 1913, 71, Blass - Debrunner, 1961¹¹, 24). Στο Βελβεντό η αντίστοιχη ηχομιμητική λέξη είναι: *μού-ιας* (= αυτός που κάνει: *μμμμ!*, *μμμμ!* = *μου* + *κατάλ*. *-ιας*).

Η λ. *μούκας* που αναφέρει η Π. προφανώς της Πιερίδας, είναι και αυτή ηχομιμητική και σχηματίστηκε, κατά τη γνώμη μου, πάλι από το: *μμμμ* (= *μου*-) και την *κατάλ*. *-κας*, όπου το *-κ* είναι συνοδίτης φθόγγος, όπως και στο: *μυ-κός* και όπως από τα ηχομιμητικά *μη* = μέε και *μυ* = μου προήλθαν τα αρχ. ρήματα: *μη-κ-ῶμαι* και *μυ-κ-ῶμαι* και από το *γρυ-* τα νεοελλ. *γρυ-κώ*, *α-γρυκώ* κλπ. (Θαβώρης, 1976, 230), πρβλ. και Ησύχιος: *μον-κίζει*: *σιγή μέμφεται τοῖς χεῖλεσι*. Η *κατάλ*. *-κας* είναι της κοινής Νεοελληνικής: π.χ. *γυό-κας*, *μπαμπά-κας*, όπως και η *κατάλ*. *-κα*, π.χ. *μαμά-κα*, *γιαγιά-κα* (ο Χ. Συμεωνίδης, 1975, 403-417, παραθέτει εφτά περιπτώσεις

στη νέα Ελληνική).

Η κατάλ.-κας εμφανίζεται ήδη στην πρώιμη μεσαιωνική εποχή: *υιό-κας*, *υγιό-κας*, *γιό-κας* (9 αι. μ.Χ. D. Georgacas, 1982, 265, σημ. 2, πρβλ. και Κρ. μεσν.: *κύρ-κας*), πράγμα που διέφυγε τον Συμεωνίδη. Η ετυμολογία του πάντως από τουρκικό -κ, ληκτικό, χωρίς υποκοριστική σημασία, και όχι -κα, δεν πείθει. Απίθανη είναι επίσης και η ετυμολογία που αναφέρεται στον Georgacas (ό.π.), από τις φράσεις: *υγιός καλός ή υγιόν καλόν έχεις κλπ.*

Και οι δυο καταλ. -κα και -κας λείπουν από το ΕΛ του Ανδριώτη. Με την κατάληξη -κας στο Βελβεντό έχουμε τις λέξεις: *φκιά-κας* = μυθοπλάστης (από το: *φκία-χνον* = φκιά-νω), *φτί-κας* = με μεγάλα αντιά (*φτί* = αυτί), *ψέ-κας* = ψεύτης (από θέμα: *ψε-*: *ψεύτης*, *ψέμα* κ.τ.ο.) κ.α. Ίσως με επίδραση και του κοινού: *βλά-κας*!

μουνουκέφαλους. Π.: «σκόρδο με κεφάλι χωρίς σκελίδες» < μεταγν. *μονοκέφαλος*. –Ωστόσο το α' συνθ. *μονο-* είναι σήμερα κοινό, οπότε όμοιο σύνθετο επίθ. με την έννοια: μόνο ένα κεφάλι (*μονοκέφαλος*), μπορεί να σχηματισθεί ακόμα και τώρα (βλ. ΕΛ: *μονο-* ή *μονοκόμματος*, *μονόχνωτος* κλπ., σε όλα τα λεξικά της Νεοελληνικής).

οικνός. Είναι η κοινή *οκνός* (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.), βλ. και: *οικνεύου*.

πινδαίτ'κους. Π.: (για ζώο) πέντε ετών < αρχ. *πενταετής*. –Φυσικά η λ. σχηματίστηκε από το πέντε + *-ίτικος*, βλ. *δγνόντ'κους*, *ιφταίτ'κους* (ανωτέρω, σσ. 54, 61)

Για το πεντά- αντί: *πεντε-* βλ. *πεντά-μορφος*, *πεντά-ρφανος*.

πλέτιρους. Π.: «περισσότερος» < πλειότερος (χωρίς να προσδιορίζει τι είναι η λ.). –Πρόκειται για τον συγκριτικό βαθμό του αρχ. επιθ. *πλείων*, αλλά η λ. σήμερα ως *πλειότερος* (και *πιότερος*) είναι κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Σταμ., Κρ.). Τη λ. *πλέτιρους* έχει ήδη ο Μπ. (σ. 45): «= πλέων».

πρόσκιρους. Π.: «1. πρόχειρος, εύκολος. 2. ανεπτυγμένος σωματικά» < αρχ. *πρόσχερος*. –Η λ. αυτή όμως είναι αμφίβολη γραφή (LSJ-).

Η λ. είναι η μτγν. *πρόσκαιρος* (= προσωρινός), που είναι λ. κοινή και αυτή τη σημασία κυρίως έχει και στο Βελβεντό (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.).

σαλός. Π.: «ανόητος» < μτγν. *σαλός*. –Η λ. είναι σήμερα κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., πρβλ. *σαλεύω*, *σάλεμα*: Βυζ.). Τη λ. έχει ο Μπ. (σ. 44), αλλά ως κοινή δεν την καταχωρεί στο Γλωσσάριο.

στριβλός. Π.: «ανάποδος, ιδιότροπος» < αρχ. *στρεβλός*. –Η λ. είναι κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.).

συνήλικους. Όσο ξέρω δεν λέγεται στο Βελβεντό, όπου χρησιμοποιείται η συνώνυμη: *συνοιμήλικους* (= η κοινή: *συνομήλικος*: ΕΛ).

φράνδαλους. Π.: «παλαβός, παλαβιάρης» < μτγν. *φάλανθος, φαλαντίας* «φαλακρός». –Σε μένα ως γνωστή σημασία είναι: ακατάστατος, άτσαλος (συνώνυμα: *σβαρνιάς, φλιάστρας*). Για την παραγωγή από την αρχ. *φάλανθος* δεν βοηθάει ούτε η σημασία: φαλακρός, ούτε και οι μορφολογικές αλλοιώσεις: *φα = φρα-, -νθος = -αλος!* Πιθανή ίσως είναι η ετυμολογία από την ιταλ. λ. *frangolo* = ασταθής, άστατος. Ο τύπος *φράνδαλους* αντί **φράνδαλους* ίσως από αναλογική επίδραση της λ. *σκάνδαλον* που χρησιμοποιείται και ως χαρακτηρισμός ενός άτακτου παιδιού (*είναι ένα σκάνδαλον αυτό!!*) (πρβλ. *σκανταλ-ιάρης*). Για την κατάλ. -αλο στη νέα Ελληνική βλ. και Δωδώνη 7 (1978) 238.

γ) *Ρήματα* (Π: σ. 252)

αδουκιούμι. Π.: «θυμούμαι» < αρχ. *δοκῶ*. –Υπάρχει όμως ήδη το αρχ. *δοκέομαι* (αδρ. *έδοκῆθην* –στο ιδίωμα: *δουκῆθ'κα*), το οποίο με τον τύπο: *δοκιοῦμαι* είναι σήμερα λ. κοινή (Δ. Δημ., Α. Πρ.). Για την κατάλ. -(ε)ιούμι, βλ. Μπ. 50. Τη λ. έχει ο Μπ. (σσ. 52, 71): *αδουκιοῦμι*.

αλαφρίζου. Π.: «είμαι ελαφρός, ασόβαρος» < αρχ. *έλαφρίζω*. –Το αρχ. ρ. όμως έχει τη σημασία: είμαι ελαφρός, ευκίνητος (LSJ). Η σημασία «ελαφρόνους, ανόητος» εμφανίζεται στο μτγν. επίθ. *έλαφρός* στον Πολύβιο, 2 αι. π.Χ., που είναι σήμερα λ. κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Βυζ.) και με τη σημασία: ελαφρόνους. Επομένως ένα ρ. σε -ίζω με τη σημασία αυτή μπορεί να σχηματισθεί στη γλώσσα μας κάθε στιγμή (ΕΛ: -ίζω).

αναγυρίζου. Π.: «συγυρίζω το σπίτι». –Η λ. όσο ξέρω, δεν είναι βελβεντινή.

αναρίζχον. Π.: «προσθέτω πόντους στο πλεκτό, για να το φαρδύνω < αρχ. *άναρρίπτω*. –Το ρ. είναι γνωστό φυσικά μόνο στις γυναίκες και, όπως μου είπαν, σημαίνει: ρίχνω προς τα επάνω τη βελόνα, κατά το πλέξιμο. Λέγεται επίσης και για τον αργαλειό: ρίχνω προς τα επάνω τη «σαῖτα». Ότι πρόκειται για νεώτερο σχηματισμό φαίνεται από τον τύπο: *ρίχνον* = το κοινό νεοελληνικό: *ρίχνω* (μεταπλασμός του *ρίπτω* κατά τα σε -νω, Μπ. 49, ΕΛ, *ρίχνω*).

απουκρμινιοῦμι. Π.: «κρέμομαι από κάποιον, εξαρτώμαι από κάποιον. –Πιο σωστά: κρέμομαι από κάπου (συνήθως: πιάνομαι με τα χέρια από κάπου). Στο Βελβεντό πιο συνηθισμένα είναι τα ρήματα: *κρέμοιμι* και *κρμινιοῦμι* (π.χ. *κρμιάσκιν απ' τα κάνγιλια*). Η Π. ετυμολογεί από το αρχ. *άποκρεμάννυμι* (εννοώντας φυσικά: *άποκρεμάννυμαι!*). Ωστόσο τα ρήματα της κοινής Νεοελληνικής *κρέμομαι* και *κρεμ-νιέμαι* (ΕΛ, Δ. Δημ., *κρεμάω*, Α. Πρ.: *κρεμώ*, Σταμ., Βυζ.) προέρχονται από το αρχ. *κρέμ-αμαι* (ΕΛ: *κρέμομαι*) (το *κρεμνιέμαι* κατά τα ρ. σε -νω, απ' όπου το βελβεντινό: *κρμινιοῦμι*. Ο Μπ. 48 έχει: *κρμινιώ*. Βλ. ανωτέρω *αδουκιοῦμι* (Μπ. 52).

απουρίζχον. Όπως και η λ. *απόρρ'γμα* (ανωτέρω, σ. 47) το *απορίζχον* είναι

λ. κοινή (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.) Πρβλ. και Μπ. 74. Π.: «αποβάλλω (για ζώα)». Πιό σωστά: αποβάλλω έμβρυο, ή τίκτω προωρώς (Λ. Πρ.).

Άλλωστε λέγεται και για γυναίκες. Για το: *ρίχνω (ρίχνου)* βλ. ανωτέρω, *ανα-ρρίχνου* (σ. 74).

αφραίνουμι. Π.: «ευφραίνομαι, ευχαριστιέμαι» < μεσν. *εὐφραίνομαι* < αρχ. *εὐφραίνομαι*. –Φυσικά είναι η κοινή νεοελληνική *ευφραίνομαι* (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Βυζ., Κρ.: *φραίνομαι*, ΕΛ: *ευφραίνω*). Για την τροπή: ε > α, πρβλ. *επάνω* - *απάνω* (όπως και στην αρχ. μακεδονική διάλεκτο: *αἰθαλός* - *ἀδαλός*, *αἰθήρ* - *ᾠδή*).

αχιρνό. Π.: «αρχίζω < αρχ. *χειρῶ*! –Φυσικά το *χειρῶ* δεν μπορεί να έχει καμιά σχέση, αφού σημαίνει: κυριεύω, τιθασσεύω, υποτάσσω. Το βελβεντινό ρ. όμως το έχει ήδη ο Μπ. (σ. 48, ο οποίος και ετυμολογεί: *εγχειρίζω* + *αρχίζω* - *αχιρνό*, πρβλ. και σ. 118: *αχίρσιν*).

Η Π. αγνοεί το σχετικό άρθρο μου (Thabores), στο περιοδικό *Byzant. Zeitschrift* 55 (1962) 247-253, όπου υποστηρίζω την ετυμολογία: της κοινής λ. *αρχινώ* από τα αρχ. *ἄρχ-ομαι*, *ἄρχ-ήν ποιοῦμαι* + -νώ, κατά τα *κινώ*, *ξεκινώ*. Το *αχιρνό* του Βελβεντού είναι (με μετάθεση *αρχι-* -*αχιρ-*) το κοινό *αρχινώ* (βλ. και Κρ., Μεσν. και ΕΛ: λ. *αρχινώ*).

βιτσάνου. Η λ. είναι ασυνήθιστη, όσο ξέρω, στο Βελβεντό. Ο σχηματισμός της όμως από την κοινή λ. *βίτσα* (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.) κατά τα ρ. σε -ώνω είναι αναμφίβολη. Πρβλ. Π.: «χτυπώ με τη βίτσα» και βλ. και: *βιτς-ίζω*, *βιτσιά* (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ., σ. 547).

βλατσιαζουμι. Το ρ. είναι σπάνιο στο Βελβεντό. Π.: «συναντώ ξαφνικά» < αρχ. *ἐμ-πελάζω* > διαλ. *μπλάζου*. –Το *μπλάζου* όμως που είναι συνηθισμένη βελβεντινή λ. με τη σημασία: συναντώ, βρίσκω κάποιον (κυρίως να διαπράττει κάτι), όταν εκείνος δεν το περιμένει, δεν μπορεί να γίνει: *βλατσιαζουμι*, παρόλ μόνο: **μπλάζ-ουμι*! Το *μπλάζου* λέγεται και στη Σιάτιστα και ο Τσοπανάκης (*Μακεδονικά Ε'* (1961-1963) 454-455 = *Συμβολές* 11 (1983) 285-6) ετυμολογεί από το αρχ. ρ. *ἐμπλήσσω* -*δωρ*. τύπος: *ἐμπλάσσω*, σχολιάζει όμως και το: *ἐμπελάσαντες* (*ἐμπελάζω*) του Ησυχίου.

γεματώ. Π.: «γευματίζω» < μεσν., *γεματίζω* < μεσν. *γευματίζω*. –Φυσικά πρόκειται για μεταπλασμό κατά τα σε -ώ, του κοινού νεοελληνικού ρ. *γευματίζω* (*γεματίζω* και *γοματίζω*: ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ. Βυζ.). Πρβλ. *γέυμα*, *γέμα*, *γίωμα*: Λ. Πρ. και: *ζεματίζω* - *ζεματώ*, *κυματίζω* - *κυματώ*, *χαιρετίζω* - *χαιρετώ* κ.ά. (Μπ. 48, Κουρμούλης, 1967, στις λέξεις).

δειλνώ. Π.: «τρώγω δειλινό» < **δειλινίζω*! –Απορεί κανείς τι νόημα έχει ο υποθετικός τύπος: *δειλιν-ίζω* για το ρ. *δειλινώ*, αφού το ουσ. *δειλινό*, το, είναι λ. κοινή, απ' όπου επίσης: *δειλινίζω* και *δειλιν-ιάζω* κοινά (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ.) και *δειλινώ* «διὰ τὴν ἐν τῷ ἁορίστῳ σύμπτωσιν πρὸς

περισπώμενα» (Μπ. 48). Και το ρ. αυτό: *δειλ' νώ* υπάρχει στον Μπ. (12 και 35).

ἔξαναγκάζοιμι. Π.: «αναγκάζομαι» < αρχ. *ἔξαναγκάζω*. –Η Π. δεν πρόσεξε ότι υπάρχει ήδη στον Ηρόδοτο, ΙΙ, 3, ο μέσος τύπος: *ἔξαναγκαζόμενος* (ὑπὸ τοῦ λόγου...), επομένως αρχ. *ἔξαναγκάζομαι*. Το ρ. όμως αυτό είναι σήμερα κοινό (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.) και η αρχική συλλαβή *ἐξ-* (βόρειο ιδίωμα: *ἔξ-*) δηλώνει λόγια προέλευση. Στο Βελβεντό όμως περισσότερο συνηθισμένο είναι το: *αναγκάζομαι* (όπως και το *αναγκάζω*): *αναγκάζοιμι, αναγκάζου, αναγκάζου*, τα οποία εκτός από την κύρια σημασία έχουν και άλλες πρόσθετες, π.χ. *ανάγκασι τ' φουτχιά* (= διευθέτησε τα ξύλα έτσι, ώστε να ανάψουν) (συνών.: *συδρουμώ*, στην Κοζάνη: *συμπώ*).

κακαρώνου. Π.: «μαζεύομαι από φόβο» < Ησυχ. *κάρκαρος*. –Με την ίδια λ. του Ησυχίου ετυμολογεί και το επόμενο λήμμα:

καρκαλιάζου. Π.: «ξεραίνομαι, στεγνώνω». –Ο Ησύχιος όμως έχει: *κάρκαροι*· *τραχείς καὶ δεσμοὶ καὶ: κάρκαρα [...]* καὶ τὰ ποικίλα τῇ ὄψει καὶ ἐπιτυρᾷ (= εἶδος φαγητοῦ με εἰλές) ...*ἐνιοὶ τοὺς μάνδρας, πρὸβλ. καὶ Λεξ. Φωτίου: κάρκαρον· τὸ δεσμοτῆριον*. Πρόκειται επομένως για τη λατινική λ. *carcer*. Ωστόσο το ρ. *κακαρώνω* είναι κοινή λ. με τη σημασία: πεθαίνω, στη φρ. *τα κακάρωσε* (βόρ. ιδίωμ. *τά κακάρουσιν*) (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.) και ο Ανδριώτης στο ΕΛ ετυμολογεί από το αρχ. ρ. *καρῶ*. Όσο για το: *καρκαλιάζου* πρόκειται για ρ. που λέγεται για το στέγνωμα, την ξήρανση των τροφών (κυρίως του ψωμιού), για το πολύ ξερό μάλιστα χρησιμοποιείται η φράση: *στιγνὸ καρκάλ'* (Θαβώρης, 1968 = *Ελληνικά* 19, σ. 29, σημ. 3, όπου η λ. *καρκάλ'* θεωρείται υποκοριστικό τη λ. *κάρκαλο(ν)* (Ευστάθ., *Παρεκβ.* 1796, 56), απ' όπου και το ρ. *καρκαλιάζου* (βλ. Αθηνά 29 [1917] = *Λεξ. Αρχ.*, σ. 101 και Αθηνά 42 (1930) 217, όπου και οι τύποι: *κάκαρον, κάρκανον, κάρκανον κ.ά.*). Άσχετη με όλες αυτές είναι η κοινή: *καρκάλι* = το κάλαιο του πετεινού (στο Βελβεντό και σε άλλα μέρη: *χαρχάλι*) (ΕΛ. = μεσν. *καρκαλάιον* –λατιν. *caracalla*).

καταπέφτου. Π.: «εξασθενώ, καταρέω» (sic) < μεσν. *καταπέφτω* < αρχ. *καταπίπτω*. –Τέτοιο ρ. για την σωματική εξασθένηση δεν χρησιμοποιείται στο ιδίωμα, εκτός από το κοινό ουσ. *κατάπτωση* (νιώθου *κατάπτου*). Για την κατάρρευση, το πέσιμο, έχουν στο Βελβεντό το ρ. *πέφτου, έπισα* (λέγουν π.χ.: *έπισιν, τσακίς'κιν, λιανίς'κιν, χανδακώθ'κιν*) και για την υπερβολή χρησιμοποιείται η πρόθεση: *κατά*, όπως και στην κοινή Νεοελληνική (βλ. Δ. Δημ., *κατά*, 4: σημαίνει «επίτασιν ή επαύξησιν της εννοίας του β' συνθετικού»). Έτσι έχουμε: *κατά-έπισιν*, όπως και: *καταστινιχουρέθ'κιν, καταστονιμπίς'κιν, κατατσακίς'κιν κλπ.*, και όχι: *κατέπισιν!*

κατασέρνου. Π.: «κατηγορώ, κακολογώ κάποιον» < μεσν. *κατασέρνω* < αρχ. *κατασέρω*. –Στο Βελβεντό όμως χρησιμοποιείται το *σέρνου*, που είναι το

κοινό: *σέρνω*, όπως και: *σύρνω*, *σούρνω* (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ.: πολλά τον *σέρνουν*), π.χ. *τονν σέρν'ν μύθκια* (= τον κατηγορούν, κακολογούν). Η προθέ. *κατά* μόνο ως επιτατική, όπως και στο προηγούμενο ρήμα.

καταστένουμε. Π.: «τακτοποιούμαι, αποκαθίσταμαι επαγγελματικά» < αρχ. *καθίστημι*! –Η Π. εννοεί και εδώ το μέσο: *καθίσταμαι*! Ο τύπος όμως: *στένουμε* (= *στένομαι*), όπως και το *στένω*, προέρχεται από το μτγν. ρ. *ιστάνω* (πρβλ. *στήνω*), για το οποίο βλ. Γ. Χατζιδάκη, *MNE*, τόμ. Α', σ. 281 και σ. 309, ενώ το *ίστημι* στο Βελβεντό έγινε *στω* (βλ. *MNE*, τόμ. Α', σ. 360) αντί *στήνω* (όπως: *ξύνω-ξύω*, *φτύνω-φτώ*). Πάντως για την επαγγελματική τακτοποίηση χρησιμοποιείται στο ιδίωμα το κοινό *αποκατασταίνω* (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.), π.χ. *απουκατάστ'σιν τα πιδιγιά* (= αποκατέστησε τα παιδιά), *απουκαταστάθ'κιν κλπ.*

καταψύχου. Π.: «δροσίζω» < μεσν. *καταψύχω*. –Το ρ. αυτό δεν λέγεται όσο ξέρω, στο Βελβεντό, πολύ γνωστό όμως είναι το ουσ. *κατάψ'χους*, ό (Μπ. 89) = δροσερό μέρος το καλοκαίρι, ιδίως το απόγευμα, όταν γέρνει ο ήλιος. Από αυτό ύστερα σχηματίστηκε το ρ. *καταψ'χιάζω* (= δροσίζει η μέρα: *λίγου να καταψ'χιάσ'* –στη Θάσο: *καταψ'χών'*, Τομπαΐδης, 55) και επίρρ. *καταψ'χιάζουντας* (την ώρα που δροσίζει, το απόγεμα: Θαβώρης, 1959, 95, όπου και το μεσν.: *πρός ώραν καταψύχου*, Λίβιστρος Ν 652). Πρβλ. Κρ., Μεσν. λ. *κατάψυχον*. Πάντως άλλο το *καταψύχω* = δροσίζω = ραντίζω, και άλλο το: *καταψύχει* = δροσίζει (ενν. ο καιρός, Κρ.: *δρόσισε ο καιρός*).

λιχνιούμι. Π.: «λιχνίζομαι» < μτγν. *λιχνίζω*. –Ρήμα όμως: *λιχνίζομαι* δεν υπάρχει στην κοινή Νεοελληνική, παρὰ μόνο το λόγιας προελεύσεως *λικνίζομαι* (ενεργ. *λικνίζω*: ΕΛ, από τη νεώτ. λ. *λίκνον* = κούνια).

Υπάρχει το κοινό *λιχνίζω* και *λιχνώ*, (από τα αρχ. *λικμίζω* και μτγν. *λικνίζω*) και *λικμάω*, -ῶ (Ησύχ. *λικμίζει ἄλοα* και: *ικμᾶν λικμᾶν*, σῖτον *καθαίρειν*), (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.), από την αρχ. *λίκνον* = «κάνιστρον, ἐν ᾧ ἐτίθετο ὁ σῖτος ἐκ τοῦ ἁλωνίου καὶ ἐκεῖ ἀνερρίπτετο πρὸς τὸν ἄνεμον, ὥστε νὰ ἀποχωρισθῇ ὁ σῖτος ἀπὸ τοῦ ἀχύρου (LS - Μόσχου-Κωνσταντινίδου, στη λ.). Επομένως από εδώ η σημεινική σημασία: πετώ ψηλά τα ἁλωνισμένα σιτηρά, και ἄλλους καρπούς, για να χωρίσει ο καρπὸς ἀπὸ το ὑπόλοιπο φυτό, με τη βοήθεια του αἰέρα. Απὸ το *λιχνίζω* σχηματίστηκε στο ιδίωμα το *λιχνιούμι* (= *λιχνιέμαι*). Τη λ. ἔχει ἐπίσης ο Μπ. με τη μεταφορική σημασία: *πετάγομαι ἐπάνω ξαφνικά* (Μπ. 94 = ἀναπηδῶ).

λυκώνουμε. Π.: «αγριεύω και αναποδιάζω (για τα ζώα)» < αρχ. *λυκῶω*. –Φυσικά στο: *λυκώνουμε* αντιστοιχεί τύπος: *λυκό-ομαι* (-οῦμαι), στην αρχαία Ελληνική όμως αυτό σημαίνει: *κατασπαράσσομαι ἀπὸ λύκους* (Ξενοφ.,

Κύρ. Παιδ. 8, 3, 41: *πρόβατα λελυκωμένα*) και μόνο πολύ αργότερα, τον 8/9ο αι. μ.Χ. πήρε τη σημασία: μεταβάλλομαι σε λύκο, ενεργώ ως λύκος (επομένως: αργιεύω, Στουδ. Θεόδ. 780, πρβλ. Δ. Δημ., στη λ. *λυκόω-ω*). Τη λ. δεν την άκουσα στο Βελβεντό, όπου όμως λέμε: *λυκουφάγουμα*, με τη σημασία: είθε να φαγωθείς από λύκο, πρβλ. και Κρ. Μεσν., στη λ. *λυκο-φαγωμένος*.

μαρκιούμι. Π.: «μηρνκάζω (για ζώα)» < μεσν. *μαρυνκάζω* < μτγν. *μηρυνκῶμαι*. –Τη λ. αυτή όμως την έχει ήδη ο Μπ. στο λήμμα: *ἀμαρούκοντους* (σ. 72): ... «*μαρκειούμι*» (*μαρουκειούμι* = *μηρυνκῶμαι*...). Πρβλ. και Α. Τσοπανάκη, *Μακεδονικά Ε'* (1961-1963) 280: *μαρκειούμι* από τον δωρικό τύπο: *μαρυνκῶμαι*. Εδώ ως φωνητικό αρχαϊσμό έχουμε τη διατήρηση του δωρικού *μαρκού α*.

μυλώνου. Π.: «σιωπώ». < μεσν. *μουλλώνω*. –Για το μεσν. ρ. η Π. δεν παραπέμπει πουθενά. Ο Ανδριώτης στο *Lex.* έχει απλώς: μεσν. *μουλλώνω*, αλλά στο *ΕΛ*, ως λ. της κοινής Νεοελληνικής έχει: μεσν. *μουλλώνω* < αρχ. *μυλλῶ* ή *μυλλαίνω* (Κορ., *Ατ.* 4, 335). Ο Κριαράς (Κρ., *Μεσν.*, στη λ. *μουλώ-νω*) έχει: **μυλλῶ* –*Ησυχ.* *μυλλός*. Πράγματι ο Ησύχιος έχει: *μύλλα· χείλη* και: *μύλλον· καμπύλον, σκολιόν, κυλλόν, στρεβλόν ... και παροιμία ἐπὶ τῶν ἀκουόντων καί... <μή> προσποιουμένων*. Στο *LS - Μόσχου-Κωνσταντινίδου* αναφέρεται ρ. *μύλλω* με τη σημασία: ... Π. συνάγω τὰ χεῖλη πρὸς ἄλληλα. *στόματι γὰρ μύλλειν μὲν ἔστι, ἐννεύει δὲ οὐκ ἔστιν*, *Ευσταθ.*, *Παρεκβ.*, 1798, 43. Νεοελληνικό επίθ. *μουλλός* από την Κάρπαθο αναφέρει ο Ανδριώτης στο *Lex.* με τη σημασία: ... 3) *schweigen* (= *σιωπᾶν*). Τη λ. όμως την έχει ήδη ο Μπ. (σσ. 8, 9 και 52: *μΠλλώνου - μούλλωξα* (*μυλλός*). Πρβλ. και Βυζ.: *μουλλόνω* (εκ του) *μυλλαίνω*.

Η λ. θεωρείται κοινή (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Α. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.).

μιλανίζου. Π.: «γίνομαι μελανός» < μτγν. *μελαν-ίζω*. –Στο Βελβεντό λέμε το κοινό: *μελανιάζω* (*μιλανιάζου*: *μιλάνιασαν τα χέργια μ'*) (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Α. Πρ.*, Σταμ., Κρ., Βυζ.).

ντώ. Π.: «ντύνω, επικαλύπτω, σκεπάζω» < αρχ. *ἐνδύω*. –Το *ἐνδύω* (πρβλ. τα κοινά: *ἐνδυμα*, *ενδυμασία*: *ΕΛ*) στην κοινή Νεοελληνική έγινε *ντύ-νω* κατά τα σε -νώ, και στο ιδίωμα -ντ-ώ, κατά σε -ώ (πρβλ. *ξύ-ω* - *ξύ-νω*, -ξύ, *πτύω* - *φτύ-νω* - *φτ-ώ*). Αρχαϊσμός θα ήταν να σώζονταν τύπος: * *νδύου!*.

νοκό. Π.: 1. καταλαβαίνω, 2. σκέφτομαι < αρχ. *νοῶ*. –Το *νοῶ* όμως είναι κοινό, όπως και ο τύπος: *νογῶ* (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Α. Πρ.*, Σταμ., Κρ.).

ξηχώ. Π.: «1. αμτβ. διασκεδάζω, ψυχαγωγούμαι, 2. μεταβ. διασκεδάζω, ψυχαγωγώ» < μτγν. *ἐξηχώ*. –1. Το μτγν. ρήμα σημαίνει: *ἤχῳ*, ἐκφωνῶ ἀσήμους ἤχους (για μικρά παιδιά). 2. Το *ξηχώ* στο Βελβεντό σημαίνει: απασχολῶ τα μικρά παιδιά, κυρίως τα βρέφη, με παιχνιδάκια που βγάζουν ἤχους (γι' αυτό και λέγονται *ξηχαστάργια*): *ξέχασέ του λίγου του μ'κρό*, και: *απα-*

σκολούμαι με τα παιχνιδάκια, του πιδί ξηχάει μουναχό τ', 3. Ο αόρ. του ρήματος συνέπεσε με τον αόρ. του ρ. *ξηχνάω*, γι' αυτό και ο Μπ. (σ. 49 και σημ. 2) σημειώνει: *ξηχνάω* = *ἀστυχνάω* = λησμονάω, *ξηχνάω* = διασκεδάζω, *ξέχα* = διασκέδασις. -Για την παρουσία του (ἐ)ξηχνάω και σε άλλα νεοελληνικά ιδιώματα, βλ. Αθηνά 55 (1951) 62. Πρβλ. και Du Cange στη λ. *ἐξηχος*.

Ξικρούνου. Π.: «ξεδίνω». -Η λ. δεν είναι του ιδιώματος Βελβεντού.

Ξιλυταρίζου. Π.: «απαλλάσσομαι, ξεμπερδεύω». < **ξελυτάρι* < αρχ. *ἐκλυτήριον* (πρβλ. και μεσν. *ἀπολυταρίζω* < *ἀπολυτάρι*).-

1. Η λ. δεν είναι του ιδιώματος Βελβεντού.

2. Η αρχ. λ. *ἐκλυτήριον*, που σημαίνει: απαλλαγή, σωτηρία, απολύτρωση, στο ιδίωμα, όπως και σε κάθε βόρειο, θα γινόταν: (από: *εκλυτήρι* ή **ξελυτήρι*) **κλυτήρι* ή **ξιλυτήρι* και ρ. **ξιλυτρίζου*!

3. Η λ. (προφανώς της Πιερίας) σχηματίστηκε από το κοινό νεοελλ. ουσ. *λυτάρι* (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.) και το στερητ. μόριο: *ξε-* (ΕΛ).

4. Η ορθή γραφή της λ. *λυτάρι* είναι: *λητάρι*, από τη μεσν. λ. *εἰλητάριον* (Κρ. Μεσν.) και αυτή από το μτγν. επίθ. *εἰλητός* (ΕΛ: *λητάρι*). Η γραφή με υ, από επίδραση του *λυ-τός* (*λύω*, *λύνω*). Πρβλ. και Thavoris 1984, 518.

Ξιπυρνάω. Π.: «χάνω την πύρα» < μτγν. *ἐκπυρίζω*. -Τέτοιο ρ. όμως δεν μαρτυρείται ούτε στη μτγν. ούτε στη μεσαιωνική Γραμματεία. Μόνο στο λεξικό Δ. Δημ., όσο ξέρω, αναφέρεται ως μεσν. *ἐκπυρίζω* σε κείμενο του 14 αι. μ.Χ., αλλά με τη σημασία: είμαι πεπυρακτωμένος = αρχ.: *ἐκπυρόομαι*, -οῦμαι (LSJ).

Με τη σημασία: ξεθυμαίνω, αναφέρεται το μεσν. *ἐξεπύρωσα* (*ἐξεπύρωσαν οἱ ἑχτρεοί του*) (Κρ. Μεσν. στη λ. *ἐκπυρόω*). Το ρ. αυτό όμως στη νέα Ελληνική θα γινόταν: *εκπυρώνω* - *ξεπυρώνω* (βόρ. ιδίωμ. *ξιπυρώνου*) και όχι: *εκπυρ-νώ* - *ξιπυρνάω*, αφού αυτό, μόνο από τύπο σε -ζω (**εκ-πυρ-ίζω* - *ξε-πυρ-ίζω*) μπορούσε να προέλθει (Μπ. 48).

Το ρ. σχηματίστηκε από το ουσ. *πύρα* και το ἥδη μεσν. στερ. μόριο: *ξε-*, βόρ. ιδίωμ. *ξι-*. Η λ. *πύρα*, η, είναι της κοινής Νεοελληνικής (ΕΛ). Η λ. στο Βελβεντό λέγεται για τη γάστρα ή τον φούρνο που χάνει την πυράδα του: *ξιπύρσιν ου φούρνους*. Και επειδή το ρ. δεν συνηθίζεται στον ενεστώτα, ο αόρ. μπορεί να αναχθεί και σε ενεστώτα: *ξιπυρ-ίζου*.

Ξιστρουφχιάζοιμι. Π.: «έχω πόνο στον αφαλό και στην κοιλιά». < **ἐκστροφῶ* -*πρόθ*. *ἐκ* + *στροφῶ*. -Στην αρχαία Ελληνική δεν υπάρχει ούτε **ἐκστροφῶ* (όπως ομολογεί και η ίδια), αλλά ούτε και *στροφῶ*, παρὰ: *στρωφάω* (-ῶ) = (ποιητ.) στρέφω συνεχώς, παθητ. *στρωφῶμαι* = στρέφομαι πέραξ. Υπάρχει όμως: *στρωφῶμαι* = έχω κωλικόπονο, από το αρχ. επίσης: *στροφός* (LSJ, II) = συστροφή των εντέρων, κωλικόπονος (LSJ: *στροφός* μ' *ἔχει τὴν γαστέρα*, Αριστοφ., Θεσμ. 484, -*στροφός κοιλίης*) που είναι σήμερα λ.

κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ. και Μπ. 103). Πρβλ. στο Βελβεντό: *έπαθιν απού στροφήουν* (Θαβώρης, 1983, 39). Η λ. επομένως σχηματίστηκε από το νεώτ. ρ. *στροφιιάζομαι* (-οιμι) και το επιτατ. ξε- (ξι-).

ξισταράζου. Π.: «ταράζω, ξεκουνώ» < αρχ. *έκταράσσω*. –Το κοινό *ταράζω* πήρε ως επιτατικό το επίσης κοινό ξε-: (ΕΛ = επιτατ. μόριο).

ξιτουπίζου. Π.: «εκτοπίζω, διώχνω κάποιον» < αρχ. *έκτοπίζω*. –Όπως πιστοποιεί και η ίδια η Π. ερμηνεύοντας το λήμμα, το εκτοπίζω είναι λ. κοινή (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ.), όπως και το ξε- (ξι-).

ξιχώνου. Π.: «βγάζω έξω», «κάνω ανακομιδή νεκρού» < αρχ. *έκχώννυμι*.–

1. Η σωστή πρώτη ερμηνεία είναι «βγάζω έξω από το χώμα» (αντίθ. *παραχώνου* = -νω). 2. Το αρχ. *χώννυμι* έγινε ήδη στην αρχαία Ελληνική *χωννύ-ω*, απ' όπου: μεσν. *χώ-νω*, σήμερα: κοινό (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Βυζ.), και το ξε- επίσης κοινό (έτσι = *ξαναχώνου*).

ξ'λεύου. Π.: «υλοτομώ» < αρχ. *ξυλ-εύομαι*. –Η λ. δεν είναι βελβεντινή. Λέγεται από τους υλοτόμους του γειτονικού Καταφυγίου. Στο Βελβεντό πάντως λέμε: *κόβου ξύλα* ή *πάμι να κόψουμι ξύλα*.

Σε ορισμένα λεξικά της νέας Ελληνικής η λ. *ξυλεύομαι* θεωρείται κοινή (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ.) (= κόβω ξύλα ή προμηθεύομαι ξύλα) πρέπει όμως να θεωρηθεί αρχαϊσμός της κοινής Νεοελληνικής, όταν χρησιμοποιείται η φράση: *δρυός πεσούσης πᾶς ἄνηρ ξυλεύεται*.

ξώ. Π.: «ξύνω» < αρχ. *ξέω*. –Είναι αμφίβολο αν είναι το αρχ. *ξέω* και όχι το αρχ. επίσης *ξύω*, απ' όπου το κοινό *ξύνω*, όπως: *ενδύω* - *ντύ-νω* - *ντώ*, επειδή οι αόρ. *έξεσα* και *έξυσα* συνέπεσαν στο ιδίωμα (*έξεσα* = βόρ. ιδιώμ. *έξισα*!), αλλά: *θα ξύσου* και όχι **θα ξέσου*! Το ρ. πάντως το έχει ο Μπ. (50, 51) (βλ. *ντώ*, ανωτ., σ. 78).

οκνεύου. Π.: «τεμπελιάζω» < αρχ. *όκνω*. –Το *οκνεύω* όμως (που το έχει και ο Μπ., σ. 11) είναι λ. κοινή (ΕΛ, όπου ετυμολογείται από το νεοελλ. *οκνός*, και αυτό από το αρχ. *όκνω* ή *όκνος*, Δ. Δημ., Α. Πρ. Ο Κρ. από το *όκνός* + -εύω. Πιθανή όμως είναι και παραγωγή από το: *όκνω* + -εύω βλ. και *ουκνός*).

οιργιάζου. Π.: «επιπλήττω» < αρχ. *ώρϋομαι*. –Ο Ανδριώτης όμως στο *Lex. λ. ώρϋομαι* έχει ως συνώνυμα τα κοινά: *οϋριάζω* και *οϋρλιάζω*. Το *οϋριάζω*, απ' όπου και το βελβεντινό, το έχει ως κοινό στο ΕΛ, μεσν. *οιργιάζω* (όπως και η Π.), από το *ώρϋ-ομαι* κατά τα σε -άζω (*ώρϋ-άζω*). Η τροπή του ω σε ου προέρχεται από τα βόρεια ιδιώματα (ω = ο, Θαβώρης, 1980, 415-416). Η σημασία: επιπλήττω προέρχεται πιθανώς από επίδραση των λέξεων *οργή*, *οργίζ-ομαι*.

οιρθώνου. Π.: «1. τακτοποιώ, 2. μτφ. τιμωρώ» < αρχ. *ορθῶ*. –Το ρ. *οιρθώνω* όμως είναι σήμερα κοινό, με διάφορες σημασίες, όπως: στήνω κάτι όρθιο, διορθώνω, ισιάζω (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ.), όπως και το αρχ.

όρθ-ῶ. Η σημασία: τιμωρώ (κυρίως ως απειλή) σε ιδιώματα, είναι νεώτερη, όπως και του κοινού: διορθώνω (θα σε διορθώσω εγώ – απειλή τιμωρίας, *Λ. Πρ.*).

παραλαλώ. Π.: «λέω άλλα αντ' άλλων, παραμιλώ» < *μγν. παραλαλῶ*. – Η λ. όμως είναι σήμερα κοινή (*Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Βυζ.*). Πρβλ. και: παραλαλητό (*Λ. Πρ.*).

παρατηρώ. Π.: «παρακολουθώ» < *αρχ. παρατηρῶ*. – 1. Το παρατηρώ είναι σήμερα λ. της κοινής Νεοελληνικής, με κύρια σημασία: βλέπω κάτι με προσοχή και ύστερα παρακολουθώ δια του βλέμματος, επιτηρώ, όπως και στην αρχαία. Κι ακόμα: κάνω παρατηρήσεις, επιπλήττω (*Δ. Δημ., Λ. Πρ., Βυζ., Κρ.*). 2. Αν η Π. με το: «παρακολουθώ» εννοεί: ακολουθώ κάποιον, τέτοια σημασία είναι άγνωστη στο ιδίωμα.

προουίνουμι. Π.: «τρώω πρωινό» < *αρχ. προγεύω*. – Το προγεύω όμως σημαίνει: δίνω σε κάποιον να γευθεί κάτι. Ωστόσο υπάρχει και ο μέσος τύπος ήδη στην αρχαία Ελληνική *προγεύομαι*: = γεύομαι από πριν κάτι, ο οποίος στη μεσ. και νέα Ελληνική, από επίδραση της λ. *πρόγευμα*, σημαίνει και: γευματίζω ή τρώγω πρωινό, κολατσίζω. (*Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ.*). Το *προγεύομαι* στο ιδίωμα έγινε κανονικά: *προουίνουμι* με τη σημασία μόνο: κολατσίζω, τρώγω πρωινό, προφανώς από επίδραση και της λ. *προυϊ* (= πρωί).

σπαργανώνω. Π.: «τυλίγω το μωρό με τα σπάργανα» < *αρχ. σπαργανῶ*. – Όμως, όπως και η λ. *σπάργανα*, το ρ. είναι σήμερα κοινό (*ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.*).

στρεβλώνου. Π.: «σφίγγω το δεμάτι με τη στρέβλα» < *αρχ. στρεβλῶ*. – (μολονότι εδώ θεωρεί τη λ. *στρέβλα* κοινή, ωστόσο την καταχωρεί ως αρχαϊσμό, στα ουσιαστικά, σ. 250) (*δεμάτι* εννοεί το ειδικό δέμα των σιτηρών κατά τον θερισμό). Το *στρεβλώνω* όμως, όπως και το επίθ. *στρεβλός*, είναι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής (*ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ.*). Ως αρχαϊσμό έχει και το επίθ. *στρεβλός*.

συλλοιούμι. Π.: «συλλογίζομαι» < *αρχ. συλλογίζ-ομαι*. – Τη λ. έχει ο Μπ. (52). Φυσικά πρόκειται για το κοινό: *συλλογιούμαι* (και *συλλογιέμαι*) (*ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Βυζ.*) που είναι παράλληλοι τύποι του κοινού επίσης: *συλλογίζομαι*. Για την κατάλ. –(ε)ιούμι, βλ. ανωτέρω: *αδοικιούμι*. Στο Βελβεντό λέγεται και: *συλλοιιάζουμι* (και ουσ. *συλλοιή* = σκέψη: πέφτου σι *συλλοιή* = το κοινό: πέφτω σε συλλογή, *Λ. Πρ.*, στη λ.).

συνγαθώ. Π.: «χορεύω τον συνγαλστό (συνκαθιστό) χορό» < *αρχ. συγκάθ-ημαι*. – Το ρ. *συνγάθ-ημαι* δεν σημαίνει: χορεύω. Το *συνκαθώ* είναι παράλληλος τύπος του *συνκαθ-ιζω* (*LSJ, Δ. Δημ.*) = κάθομαι μαζί με άλλους, όπως και τα συνώνυμα *συνκάθ-ημαι, συνκαθέζομαι* και *συνκαθ-ιζομαι* (*LSJ*). Από την έννοια αυτή ονομάστηκε στα νεώτερα χρόνια το επίθ.

συγκαθιστός, ως όνομα χορού. Ο Βυζ. γράφει: *Συγκαθιστός* (είδος χορού Αλβανικού, ορμητικού, πηδηχτού). Από το όνομα του χορού έγινε και το ρήμα. Αν ήταν αρχαϊσμός, έπρεπε να σώζονταν στο ιδίωμα τύποι: *συγκά-θουμι*, *συγκαθώ* κλπ. με τη σημασία: κάθομαι μαζί με άλλους. Άλλωστε έπρεπε να καταχωρούσε κανονικά και το ουσιαστικοποιημένο επίθ. *συγκαλ* 'στός ως αρχαϊσμό. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο Μπ. δεν αναφέρει τη λ.

σινιρίζουμι. Π.: «ανταγωνίζομαι» < μτγν. *σινερίζω*. –Το αρχ. ρ. είναι σήμερα κοινό, όπως και το *συνερίζομαι* (απ' όπου ο βελβεντινός τύπος) (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Βυζ., Κρ.). Στο Βελβεντό το ρ. έχει την κοινή σημασία: ζηλεύω, μνησικαχώ, θυμώνω για κάτι που μου είπε ή μου έκανε κάποιος. Η φρ. *μην τον σινερίζεσαι* είναι πανελλήνια (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., και από δω, σε ορισμένες περιπτώσεις, και η έννοια της άμιλλας: Βυζ.).

σφυρίζου. Π.: «σφυρηλατώ» < αρχ. *σφυρίζω*. –Στο Βελβεντό η λ. σημαίνει ό,τι και η κοινή (= αρχ. *συρίζω*). Στο ΕΛ ο Ανδριώτης ετυμολογεί από το αρχ. *συρίζω* και θεωρεί απίθανη την παραγωγή του Α. Παπαδόπουλου από το *σφυρί*! Δεν δικαιολογεί όμως την τροπή του αρχ. *συ-* σε *σφυ-*. Κατά τη γνώμη μου πρόκειται για παρετυμολογική επίδραση του *σφυρί*. Στο Βελβεντό λέγεται π.χ. η φράση: *άν σι σφυρίζου καμιά...!* (= απειλή ραπίσματος). Συνέπεσαν επομένως οι έννοιες του *σφυρηλατώ* και του *συρίγματος*! (= χτυπώ στο μάγουλο με πάταγο, ώστε να νιώσει το αυτί ένα σύριγμα!) (βλ. Δ. Δημ., Σταμ.: *του σφύριζα στ' αυτό, λ. σφυρίζω*). Πάντως η λ. *σφυρί* είναι κοινή και ένα ρ. σε *-ίζω* μπορεί να σχηματισθεί κάθε στιγμή.

τανίζου. Π.: «τεντώνω» < αρχ. *τανύω*. –Το *τανύζω* είναι λ. κοινή (Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.: *τανίζω*, Κρ.). Ο Ανδριώτης (ΕΛ) έχει: *τανιέμαι* και *τανίζομαι* (= αρχ. *τανύ-ομαι*). Λέγεται και *τανώ*.

ταρταρίζου. Π.: «φλυαρώ» < μτγν. *ταρταρίζω* «τουρτουρίζω». –Είναι προφανές ότι το μτγν. και το ιδιωματικό ρ. είναι ηχομιμητικά που σχηματίστηκαν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, με διαφορετική το καθένα σημασία.

τυμπανίζουμι. Π.: «φρουσκώνου από πολύ φαγητό, νερό κλπ.» < αρχ. *τυμπανίζω*. –Σήμερα υπάρχει στη νέα Ελληνική το *τυμπανίζομαι*, λόγιας προελεύσεως, όπως και *τυμπανίζω*, αλλά υπάρχει και το κοινό: *τουμπανίζω* (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ.), όπως και οι τύποι: *τύμπανο*, λόγιας προελεύσεως (ΕΛ) και *τούμπανο* (ΕΛ, Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Βυζ.: πρβλ.: ο κόσμος τό 'χει *τούμπανο* και *συ κρυφό καμάρι*). Ο λόγιος τύπος πάντως, όσο ξέρω, δεν λέγεται στο Βελβεντό. Για τους ανθρωπούς και τα ζώα, όταν τρώγουν πολύ, λέμε ότι: *φρουσκώνουν!*

φουκαλνώ. Π.: «σκουπίζω» < μεσν. *φλοκαλώ* «σκουπίζω» < αρχ. *φιλοκαλώ*. –Όπως είδαμε (ανωτέρω, σ. 57) η Π. καταχωρεί στα ουσιαστικά τη λ.

φρουκάλ' που είναι το κοινό: φροκάλι. Το αντίστοιχο ρ. είναι στην κοινή: φροκαλώ (και φροκαλίζω): (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ.: φρου- κάλι, φουκάλι και φρουκαλώ. Στον Du Cange: φιλοκαλείν ... φλοκαλείν, φρουκαλείν, και: φλοκάλι, φροκάλι ... φλόκαλα, φροκάλα -ο, Κρ.). Όπως βλέπουμε, η χρήση της αρχ. λ. είναι πανελλήνια.

φτώ. Π.: «φτύνω» < αρχ. πτύω. –Όπως το αρχ. ἐνδύω και το ξύω έγιναν στην κοινή Νεοελληνική ντύ-νω και ξύ-νω, κατά τα ρ. σε -νω, και στο ιδίωμα: ντώ και ξώ, κατά τα ρ. σε -ώ, έτσι και το πτύω έγινε στην κοινή Νεοελ- ληνική φτύ-νω, κατά τα ρ. σε -νω, και φτώ στο ιδίωμα, κατά τα ρ. σε -ώ (βλ. ντω).

χοηχλάζου. Π.: «κοχλάζω» < αρχ. κοχλάζω. –Και μόνο η ερμηνεία της αρχ. λ. με την ίδια τη λ., σημαίνει ότι η λ. είναι ήδη κοινή. Αλλά και ο τύπος: χο- χλάζω είναι επίσης κοινός (ΕΛ, Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ.).

δ) Επιρρήματα (Π.: σ. 254)

αδι-. Π.: «ως α' συνθετικό στα αδιδώ, αδιτότι κλπ.» < αρχ. ὥδε. –Δεν εξηγεί όμως τι σημαίνει το αδι-, πχ. στο αδιδώ (προφανώς αδι + εδώ (= ιδώ), όταν ξέρουμε ότι το αρχ. ὥδε έχει την ίδια σημασία ως πιο γνωστή από το Ευαγγέλιο (Λουκάς, 24,6): οὐκ ἔστιν ὥδε... Η προσθήκη του προθέματος αδι- σε επιρρήματα στο ιδίωμα δηλώνει: 1. στα τοπικά: στο ίδιο μέρος, και 2. στα χρονικά: την ίδια ώρα. Ο Μπ. (24) έχει: ἀδέτο', ενώ το: οὔτι ἔτ' το χαρακτηρίζει σιατισινό. Το σιατισινό: ουδι-: ουδι ἔτσι (= έτσι ακριβώς), ουδι αυτού (στα Γρεβενά: ουδ' αυτού) = εδώ ακριβώς (Τσοπανάκης, «Σια- τιστ. ιδίωμα», 1950, σ. 286) και το κοζανίτικο: οὔτι: ουν'ικεί, ουν'ιδώ, οὔτι ἔτο'ι (Στρ. Ηλιαδέλης, περιοδ. *Ελμειακά* 5 (Ιούν. 1983) 11, 121) μας οδηγούν ασφαλέστερα στο αρχ. ὥδε και στη σημασία που είχε τότε: αμέσως (LSJ, ὥδε 2).

ιξαρχής. Π.: «από την αρχή» < αρχ. ἐξ ἀρχῆς. –Φυσικά πρόκειται για έκφραση της καθαρεύουσας που είναι σήμερα κοινή (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., Βυζ., λ. αρχή). Ως αρχαία κληρονομιά θα ήταν: *ξαρχής, όπως ξαργού (ανωτέρω, σ. 48), ξουθ'κές (εξωτικές, Μπ. 97) και οι κοινές: ξάφνου, ξα- φνικά, ξάδερφος, ξανά, κλπ. Πρβλ. ιξάπαντους, ιξουρία, ιξιτάσεις κ.ά., που είναι επίσης κοινές, αλλά λόγιας αρχής (ἐξάπαντος, ἐξορία, ἐξετά- σεις).

καταπρόσωπον. Π.: «κατάμουντρα». < αρχ. κατά πρόσωπον. –Και η έκφραση αυτή είναι φυσικά κοινή νεοελληνική, λόγιας προελεύσεως (Δ. Δημ., Λ. Πρ., Σταμ., Κρ., λ. πρόσωπον: του τα έψαλα κατά πρόσωπον = Λ. Πρ.).

Πέμπτος κατάλογος (Π.: σ. 254)

Στον κατάλογο αυτόν καταχωρεί η Π. έξι (6) λέξεις από την εργασία του Μπουντώνα που δεν είναι βελβεντινές, αλλά γειτονικών ιδιωμάτων, πιστεύοντας ότι είναι όλες αρχαϊσμοί.

Μολονότι η παράθεσή τους δεν έχει σχέση με τους αρχαϊσμούς του ιδιώματος Βελβεντού, έχω και εδώ να παρατηρήσω ότι:

1. Τη σιατιστινή λ. *διάδροιμους* = σύρτης, την παρέθεσε ήδη ως αρχαϊσμό του Βελβεντού στον κατάλογο της σ. 247. Πρόκειται και πάλι για λάθος του Ανδριώτη, το οποίο σχολίασα εγώ στο άρθρο μου, το επανέλαβε όμως απρόσεκτα και η Π.

2. Από τις υπόλοιπες η λ. *μιτέχου*, που ο Μπ. χαρακτηρίζει ως σιατιστινή επίσης, για να τονίσει τη βελβεντινή *ξιμέτουχους* = «ο υπ' αφροντιστίας βραδυνκίνητος», (σ. 95), είναι κοινή, αφού άλλωστε η Π. τη μεταφράζει με την ίδια λέξη («μετέχω» < αρχ. *μετέχω*!).

Της κοινής Νεοελληνικής είναι επίσης και η λ. 'πίκινδρους, λόγιας προελεύσεως, αφού και αυτήν την ερμηνεύει η Π. με την ίδια λέξη: (*ἐπίκεντρος*, ... < μγν. *ἐπίκεντρος*!, παραπλέμποντας και στο *Lex*. Το *μετέχω* όμως υπάρχει ως κοινό και στο *ΕΛ* και φυσικά, ως λόγιας προελεύσεως, και στα λεξικά. Δ. Δημ., Α. Πρ., Σταμ., Κρ. Ως λόγιας αρχής λέγεται επίσης σήμερα και το: *επικεντρώνω*.

Έκτος κατάλογος (Π.: σ. 254)

Στον κατάλογο αυτόν η Π. επαναλαμβάνει ορισμένες λέξεις του ιδιώματος, τις οποίες είχε παραθέσει προηγουμένως ως αρχαϊσμούς, με σκοπό να τονίσει ότι τάχα αυτές, ως αρχαϊσμοί, διασώθηκαν μόνο στο βελβεντινό ιδίωμα. Ως μαρτυρία επικαλείται το *Lex*. του Ανδριώτη που είναι, λέγει, η κύρια πηγή των πληροφοριών της. Τις παραθέτει απλά ως εξής: *ασταίνουμι, βάζου, δγιάστ'λου, ένιργα, θαραπεύουμι, μουλουιά, νόχτους, πέτανουρ, σάια, συνγόρμιτσα και τσιφτισίδ'*. Αυτές, λέγει, «δεν απαντούν σ' άλλα ιδιώματα!».

Ο Ανδριώτης όμως δεν ισχυρίστηκε ότι έχει εξαντλήσει τους αρχαϊσμούς των νεοελληνικών ιδιωμάτων και το τονίζει δυο φορές στην Εισαγωγή του: *Lex., Einl.* σ. 8: Είναι αυτονόητο, λέγει, ότι: «...meine Aufstellung der "dialektischen Archaismen" ... nicht als endgültig angesehen werden kann», και δεν πρέπει να απορεί κανείς που: «...meine Arbeit noch viel zu wünschen übrig lässt». Βλ. και *Lex.* σ. 12 (πρβλ. Βαγιακάκος, 1987-88, 461).

Αν η Π. τα διάβαζε αυτά και ερευνούσε πρόχειρα μερικά Γλωσσάρια άλλων νεοελληνικών, κυρίως βορείων ιδιωμάτων, καθώς και το *ΙΑΝΕ*, θα έβλεπε ότι οι περισσότερες από τις λέξεις που νόμισε ότι είναι μοναδικές στο

ιδίωμα του Βελβεντού λέγονται και αλλού. Και ιδού η απόδειξη:

ασταίνουμι: (είναι το κοινό: *αισθάνομαι* και *αιστάνομαι*: *Λ. Πρ.*). Αυτό λέγεται: στα Γρεβνά (Παπαϊωάννου, 21, στην Κάλυμνο *στένομαι* (Δράκος 1983, σ. 43) στο Καταφύγι Κοζάνης: *σταίνουμι* και στην Τήνο: *αστάνουμι* (*ΙΑΝΕ*, στη λ. *αισθάνομαι*) (οι σημασίες από την κοινή: *αισθάνομαι* ευχαρίστηση).

βάζου. (ηχώ): Το ρ. είναι γνωστό σε όλα σχεδόν τα νεοελληνικά ιδιώματα (βλ. *ΙΑΝΕ* και: στον Γέρμα Καστοριάς (Γεωργίου, 31), στη Βέροια (Σβαρόπουλος, 22), στην Κοζάνη (*Αντιχ.*, 243), στα Γρεβνά (Παπαϊωάννου, 23), στη Ρούμελη (Παπαθανασόπουλος, 31), στη Χαλκιδική: Αρναία: *θα βάξ' του καζάν'* (προσωπική γνώση). Για την ετυμολογία από το αρχ. ρ. *βάζω* βλ. Θαβώρης, 1983, 59. Απίθανη η ετυμολογία στο *ΙΑΝΕ*, λ. *βάζω* από το: *βαβάζειν μὴ διηρθρωμένα λέγειν* ἔνιοι δὲ βοᾶν, του Ησυχίου (πρβλ. και Κρ., *Μεσν.* στη λ.).

ένιργα. Μπ. 84: *έναργα*, ἀργά. Στη Βέροια: *έναργους* = βραδυνκίνητος (Σβαρόπουλος, 32).

θαραπεύουμι. (αόρ. *θαραπαύκα*). Όπως είδαμε (σ. 47-48) η λ. είναι κοινή (Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Σταμ., Βυζ.). Αλλά βλ. και: στον Γέρμα Καστοριάς (Γεωργίου, 68), στα Γρεβνά (Παπαϊωάννου, 42), στη Βιάστη (Μπλάτσι, Καλινδέρης, 326), στη Ρούμελη (Παπαθανασόπουλος, 67: *θεραπαή και θεραπαπημένος* = ευχαριστημένος), στο Καταφύγι Κοζάνης (Κρήτος, 139).

νόχτους. (κ. *όχτος* - *όχθος*): Στον Γέρμα Καστοριάς (Γεωργίου, 329), στα Γρεβνά (Παπαϊωάννου, 80), στη Χρυσή Καστοριάς, *Μακεδονικά* 18 (1978) 269.

πέταυρου, το. Η λ. είναι κοινή νεοελληνική (*ΕΛ*, Δ. Δημ., *Λ. Πρ.*, Βυζ.: «το ψιλόν σανίδι», βλ. και: Θάσος (Τομπαΐδης 69, Χρυσή Καστοριάς, *Μακεδονικά* 18 (1978) 272. Γέρμας (Γεωργίου, 177), Ρούμελη (Παπαθανασόπουλος, 154), Κόνιτσα (Ρέμπελης, 328). Δεν είναι πάντως αρχαϊσμός.

σάια, η. «Μπ. 102: μάλλινόν τι ύφασμα», Π.: *μτγν. σάγιον* < αρχ. *σάγος* -1. η λ. *σάγος*, τό, δεν είναι αρχαία, όπως σημειώνει η Π. (σ. 245), αλλά μτγν. (Πολύβιος = LSJ). 2. Από το υποκορ. *σαγίον* θα είχαμε: **σαγί* -*σαί* και όχι: η *σάια*. Η λ. *σάια*, που αναφέρει ο Μπ. (σ. 102) πρέπει να είναι παράλληλος ή νεώτερος σχηματισμός από το υποκορ. *σάγιον* -*σάγι*, της αρχ. λ. *ό σάγος*. Ο τύπος *σάγιον* όμως απορρίπτεται από τους μεταγενέστερους Γραμματικούς (βλ. LSJ, στη λ.).

Από τον πληθ. τα *σάγια* - *σάια* προήλθε, με μεταπλασμό, το θηλ. *σάια*, όπως π.χ. από το υποκορ. *ζοχίον* -*ζοχί* (στα βόρεια ιδιώματα *ζουχιά*) της κοινής λ. ο *ζόχος*, ή: *ζοχός* (= αρχ. *ό σόγχος*: *ΕΛ*) και κυρίως από τον πληθ. *ζοχιά* (β. ιδ. *ζουχιά*) προήλθε το θηλ. η *ζοχιά* (*ζουχιά*), οπότε και πληθ. οι *ζοχιές* (*ζουχιές*).

Σήμερα η λ. *σάια*, όσο ξέρω, δεν λέγεται στο Βελβεντό. Γνωστή είναι η λ. *σάϊσμα* (= *σάγισμα* της κοινής Νεοελληνικής: Δ. Δημ., Α. Πρ., Βυζ., που είναι ήδη μεσν.: LS - Μόσχου-Κωνσταντινίδου, στη λ. *σάγισμα*).

Πάντως η λ. *σάγι*, το, σώζεται στη Ρούμελη (= σκέπασμα: Παπαθανασόπουλος, 167).

συνγόρμιτ'σσα. Μπ. 103: «ή δεύτερη γυνή τινος πρὸς τὴν πρώτη». Η λ. δεν είναι αρχαϊσμός. Ο Ανδριώτης την αναφέρει στο *Lex.* (λήμμα: **σὺγκρεως*) με τον τύπο: *συνγορμίτσσα* (χωρίς αναφορά στο Βελβεντό) ως συνώνυμη με τις ιδιωματικές επίσης: *σὺγριος* και *σὺγριγος*.

Και αυτή η λ. λέγεται επίσης και στη Ρούμελη (= σύζυγος: Παπαθανασόπουλος, 186).

Εδώ, τελειώνοντας, πρέπει να σημειώσω ότι για την επιβεβαίωση των παρατηρήσεών μου ζήτησα και τη βοήθεια συμπατριωτών μου και κυρίως των φίλων και συνομηλίκων μου: Τόλιου Τσιανάκα, Τάκη Τόκα και Κώστα Γιάτα, τους οποίους και από τη θέση αυτή τους ευχαριστώ θερμά.

*

Αυτά είναι τα «πολλά και σοβαρά λάθη». Όταν μάλιστα γνωμάτευα με τη σημείωση αυτή, πριν δημοσιευθεί η εργασία, δεν φαντάστηκα ότι θα ήταν τόσα πολλά. Ας τα συνοψίσουμε:

1. Η Π. δεν γνωρίζει τι ακριβώς είναι οι ιδιωματικοί αρχαϊσμοί, με αποτέλεσμα να καταχωρεί στην εργασία της πολλές λέξεις ως αρχαϊσμούς, οι οποίες είναι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής.

2. Δεν γνωρίζει τι ακριβώς είναι: φωνητικοί και τι μορφολογικοί αρχαϊσμοί.

3. Δεν χρησιμοποίησε βασική βιβλιογραφία και κυρίως τα κυριότερα λεξικά όλων των περιόδων της γλώσσας μας για τον εντοπισμό των αρχαϊσμών. Περιορίστηκε σε δυο μόνο λεξικά: του Ν. Ανδριώτη και του Ε. Κριαρά, από τα οποία το δεύτερο είναι λεξικό της μεσαιωνικής μόνο ελληνικής γλώσσας. Αλλά και αυτά τα χρησιμοποίησε πλημμελώς.

4. Δεν γνωρίζει επί μέρους μονογραφίες για λέξεις τις οποίες καταχωρεί ως αρχαϊσμούς στην εργασία της, όπως π.χ. για τις λέξεις: *αγροικῶ* (σ. 46), *αλμάκ'* (σ. 58), *αχιρνώ* (σ. 75), *μπλάζου* (= *βλατσαίζουμι*, της Πιερίας, σ. 75), *ξιλ'νίζου* (σ. 50), *λητάρι* (= *ξιλυταρίζου*, της Πιερίας, σ. 78), *πούρνικους* (σ. 51).

(Τα παραπάνω λάθη και οι παραλείψεις υπάρχουν και στην εργασία της που συνέγραψε με τον Τζίτζιλη, βλ. ανωτέρω, σ. 44).

5. Από την εργασία του Μπουντώνα, από την οποία άντλησε λέξεις ως αρχαϊσμούς, χρησιμοποίησε μόνο το μικρό λεξιλόγιό του, ενώ ο Μπ. σημειώνει και άλλες στο κύριο μέρος της εργασίας του. Αυτές η Π. τις κατα-

χωρεί στον τέταρτο κατάλογο (= Π. σ. 247-254), ως λέξεις της δικής της συλλογής, όπως: *αδουκιοῦμι*, *αχιρνῶ*, *γιμματίζου*, *δειλ'νώ*, *κρουστάλλ'*, *λιχνιούμι*, *μαρκιούμι*, *μβλώνου*, *ξιχῶ* (= *ξηχῶ*), *ξῶ*, *ουκνεύου*, *πλέτιρους*, *πουδισιά*, *προυμήθκια* (= *-θκια*), *σαλός*, *φτριδ'* (= *φτριδ'*), *ψαλίδα*.

6. Στην ατελή γνώση του ιδιώματος Βελβεντού οφείλεται η παράθεση ως βελβεντινών λέξεων, όπως π.χ.: *αναγυρίζου*, *βιτσώνου*, *γινν'τούδ'*, *θιρμάρ'*, *κανέστρ'*, *τιμβανίζουμι*, τις οποίες συγχέει με το ιδίωμα της ορεινής Πιερίας.

Όλα αυτά είναι σοβαρά λάθη, τα οποία συνθέτουν τη μεγάλη γλωσσολογική της ανεπάρκεια.

Πάντως και μόνο το γεγονός ότι δεν γνωρίζει τι ακριβώς είναι ιδιωματικοί αρχαϊσμοί, μας επιτρέπει να πούμε ότι ήταν ακατάλληλη να πραγματευθεί ένα τέτοιο θέμα.

Γενικά για την εργασία της αυτή, όπως επίσης και για κείνη που συνέγραψε με τον Τζιτζιλί —τουλάχιστο για ορισμένα κεφάλαια του Α' Μέρους—, διότι η Π. παραπέμπει σ' αυτήν (ενώ ο Τζιτζιλής την υπέβαλε ήδη στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ), ταιριάζει να επαναλάβω όσα έγραψε κάποτε ο Γ. Χατζιδάκης, όταν έκρινε εργασία μαθητή του: «Σπανίως ανάγνωσις βιβλίου ἐξήγειρεν ἐν ἐμοὶ τοιαύτας ἐκπλήξεις καὶ ἀντιρροήσεις καὶ ἐγένετο αἰτία τοσούτων ἐπὶ τῆς ὥρας ἐρωτηματικῶν, παρατηρήσεων κλπ., ὅπως τὸ παρὸν. Ἐκάστη σελὶς αὐτοῦ, πολλάκις ἐκάστη πρότασις προεκάλει τὴν διαμαρτυρίαν» (Αθηνά 24 [1912] 47).

Το ηθικό μέρος το ανέφερα ήδη στην αρχή. Κατά τα άλλα μπορεί ο καθένας ανενόχλητα να ασχοληθεί με την έρευνα οποιουδήποτε νεοελληνικού ιδιώματος, γιατί αυτά δεν είναι «τσιφλίκι» κανενός.

Ωστόσο, παρά τη σημαντική γλωσσολογική ανεπάρκεια που διαπιστώθηκε εδώ, η Π. εργάστηκε με ζήλο για τη συγκέντρωση πρωτογενούς ιδιωματικού γλωσσικού υλικού, ιδίως από την περιοχή της ορεινής Πιερίας, και από την άποψη αυτή προσφέρει στη μελέτη των νεοελληνικών ιδιωμάτων, ακόμα και στη μελέτη των «αρχαϊσμών», οι οποίοι, όπως τονίζω στο άρθρο μου για τους αρχαϊσμούς του Βελβεντού, αποτελούν ένα από τα γοητευτικότερα θέματα της νεοελληνικής διαλεκτολογίας.

A. I. ΘΑΒΩΡΗΣ

Αναγνωστοπούλου Γ., *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία (ΜΕΕ)*, τ. Ελλάς, «Γ' Γλώσσα».

Ανδριώτη Ν. Π., «Τα ελληνικά στοιχεία της βουλγαρικής γλώσσας, μελέτη γλωσσική», *Αρχείον του θρακικού λαογραφικού και γλωσσικού θησαυρού* 17 (1952) 33-100.

— «Τα σύνθετα του γλωσσικού ιδιώματος της Ίμβρου», *Αρχείον του θρακικού λαογραφικού και γλωσσικού θησαυρού* 29 (1955) 225-270.

- *Ετυμολογικό λεξικό της κοινής Νεοελληνικής*, τρίτη έκδοση με διορθώσεις και προσθήκες του συγγραφέα, Θεσσαλονίκη 1983 (= ΕΛ).
- Αντιχάρισμα στον καθηγητή Ν. Π. Ανδριώτη*, Θεσσαλονίκη 1976 (= Αντιχ.).
- Βαγιακάνου Δ., «Αρχαϊκά στοιχεία της διαλέκτου της Μάνης», *Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών (Καλαμάτα 8-15 Σεπτεμβρίου 1985)*, Αθήναι 1987-1988, σσ. 460-490.
- Βογάσαρη-Μεριανού Α., *Λαογραφικά των Ελλήνων της Κ. Ιταλίας*, Αθήναι 1989.
- Βυζαντίου Σ., *Λεξικόν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐλληνικῆς διαλέκτου*, Ἐν Ἀθήναις -ἐν Κωνσταντινουπόλει³ 1874.
- Γεωργίου Χρ., *Το γλωσσικό ἰδίωμα Γέρμα Καστοριάς*, Θεσσαλονίκη 1962.
- Δημητράκου-Μεσικλή Δ., *Μέγα λεξικόν ὅλης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*, τ. 1-9, Αθήναι 1954-1958 (= Δ. Δημ.).
- Δουγά-Παπαδοπούλου Ε. - Τζίτζιλη Χρ., *Το γλωσσικό ἰδίωμα τῆς ορεινῆς Πιερίας*, (δακτυλογραφημένο «χειρόγραφο»: Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν καὶ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ ΑΠΘ).
- Δουγά-Παπαδοπούλου Ε., «Οἱ ἀρχαῖσμοι τοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ», *Μακεδονικά* 29 (1994) 238-255 (= Π.).
- «Συγκριτικὴ προσέγγιση τοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ καὶ χωριῶν τῆς ορεινῆς Πιερίας», *Η Κοζάνη καὶ ἡ περιοχὴ τῆς, Ἱστορία - Πολιτισμός, Κοζάνη 1977* (= Π. 1977).
- Δράκου Ν. Μ., *Για τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Κάλυμνος*, Αθήνα 1983.
- Θαβώρη Α. Ι., «Ο ἀπόλυτος υπερθετικός βαθμὸς μερικῶν επιθέτων στὴ νέα Ἑλληνική», *Ἑλληνικά* 19 (1966) 16-17, 254-295.
- *Ουσιαστικά ἀπὸ ἐπίθετα (καὶ μετοχές) στὴ νέα Ἑλληνική*, Θεσσαλονίκη 1969.
- «Απὸ τὴν ἱστορία του νεοελληνικοῦ λεξιλογίου», *Δωδώνη* 7 (1976) 213-238.
- «Μορφολογικά μερικῶν ἰδιωμάτων τῆς δυτικῆς Μακεδονίας», *Α' Συμπόσιο Γλωσσολογίας του βορειοελλαδικοῦ χώρου (28-30 Ἀπριλίου 1976)*, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 75-95.
- «Μερικὲς ἀκόμα δάνειες λέξεις στὴ βουλγαρικὴ γλώσσα καὶ ἰδιαίτερα στὶς διαλέκτους τῆς», *Δωδώνη* 8 (1979) 343-353.
- «Απὸ τὸν πλοῦτο των ἀρχαῖσμων τοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας», *Δωδώνη* 9 (1980) 9-18.
- «Τὸ προῦν(ε)ικὸς τοῦ Ἡρώδου καὶ ἡ παλαιότητα των γνωστῶν γνωρισμάτων των βορειῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων», *Δωδώνη* Θ' (1980) 401-437. (= 1980 II).
- «Απὸ τὸν πλοῦτο των ἀρχαῖσμων τοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας», *Β' Συμπόσιο Γλωσσολογίας του βορειοελλαδικοῦ χώρου (13-15 Ἀπριλίου 1978)*, Θεσσαλονίκη 1983 (= *Δωδώνη* 9 [1980] 9-18).
- *Ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας*, Ἰωάννινα 1983, σ. 1-131 (= 1983 II).
- «Θεσσαλονίκη-Σαλονίκη, Ἡ ἱστορία τοῦ ονόματος τῆς πόλεως», *Η Θεσσαλονίκη* 1 (1985) 1-22.
- «Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Βελβεντοῦ: Ἡ καθημερινὴ ομιλία των Βελβεντινῶν», *Βελβεντινὸ Ἡμερολόγιο* (1993) 31-38.
- «Ἡ ἐλληνικὴ διάλεκτος των ἀρχαίων Μακεδόνων καὶ τὰ νεοελληνικὰ βόρεια ἰδιώματα», *Πρακτικά γ' Πανδυτικομακεδονικοῦ Συνεδρίου (Καστοριά 3-4 Οκτωβρίου 1992)* Θεσσαλονίκη 1994, σ. 79-88.
- «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα του νομοῦ Κοζάνης ὡς βόρεια καὶ οἱ κυριότερες ιδιορρυθμίες τους», *Μακεδονικά* 29 (1994) 295-306 (= 1994 II).

- «Ο γλωσσικός πλούτος του ιδιώματος Βελβεντού ως αρχαία κληρονομιά», *Πρακτικά επιστημονικού Συνεδρίου -Βελβεντό: χτες, σήμερα, αύριο (5-7 Νοεμβρίου 1993)*, Θεσσαλονίκη 1994, 206-219 (= 1994 III).
- «Κεραμαρείον - Κεραμάρης», *Αρναία Η΄* /26 (1995) 12.
- Ίστορικών λεξικόν της νέας Ἑλληνικῆς, τῆς τε κοινῆς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ιδιωμάτων, τ. Α-Ε΄ (β΄ τεύχος: γναθάδα - δακτυλωτός), Ἀθήναι 1933-1989 (= *ΙΛΝΕ*). Καλινδέρη Μ., *Ο βίος της κοινότητος Βλάτσης ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1982.
- Κουρμούλη Γ., *Αντίστροφον λεξικόν της νέας Ἑλληνικῆς*, Ἀθήναι 1967.
- Κρητὸν Γ., *Ιδιορρυθμίες και ιδιομορφίες της λαϊκῆς γλώσσας του Καταφυγίου Πιερίων*, Θεσσαλονίκη 1984.
- Κριαρά Ε., *Λεξικό της μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημώδους Γραμματείας*, τ. Α΄ -ΙΔ΄, Θεσσαλονίκη 1969-1997 (= Κρ. Μεσν.).
- *Νέο ἑλληνικό λεξικό της σύγχρονης δημοτικῆς γλώσσας, γραπτῆς και προφορικῆς*, Ἀθήνα 1995 (= Κρ.).
- Λ. Πρ. = Πρωῖας, *Λεξικόν της ἑλληνικῆς γλώσσας*, ἁ.έ.
- Μιχαηλίδου-Νουάρου Γ., *Λεξικόν τῆς Καρπάθου*, Ἀθήναι 1972.
- Μπαμπινιώτη Γ., *Λεξικό της νέας ἑλληνικῆς γλώσσας (επανεκτύπωση)*, Ἀθήνα 1998.
- Μπασέα-Μπεζαντάκου Χρ., *Σημασιολογική εξέλιξη ὀρισμένων αρχαϊσμῶν σε νεοελληνικά ιδιώματα*, *Νεοελληνική διαλεκτολογία*, τόμ. Α΄, Ἀθήνα 1994, 264-273.
- Μπουντώνα Ε., *Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος Βελβεντοῦ καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ*. Ἀρχεῖα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσας ἐκδιδόμενα ὑπὸ τοῦ Συλλόγου «Κοραή», Ἀθήναι 1892, μέρος Β΄ (Μπ.).
- Liddell-Scott, *Μέγα λεξικόν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, μεταφρασθέν ὑπὸ Ξ. Μόσχου, ἐκδοθέν ἐπιστασία Μ. Κωνσταντινίδου*, Ἀθήναι ἄ.ἔ. (= LS - Μόσχου-Κωνσταντινίδου).
- Παπαδοπούλου Α., *Ίστορικόν Λεξικόν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου*, τ. Α΄, Β΄, Ἀθήναι 1961.
- Παπαθανασοπούλου Θ., *Γλωσσάρι ρουμελιώτικης ντοπιολαλιάς* (εκδόσεις «Θουκυδίδης»), Ἀθήνα 1982.
- Παπαϊωάννου Μ., *Γλωσσάριο των Γρεβενῶν* (έκδοση Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν), Θεσσαλονίκη 1976.
- Πιτένη Ζ., *Κουζιανιώτ'κα μπέντια*, Ἀθήναι 1971.
- Ρεμπέλη Χ., *Κοντισιώτικα*, επιμέλεια Ν. Χ. Ρεμπέλη, Ἀθήναι 1983.
- Σβανρόπουλου Στ. Χ., *Γλωσσάριο της Βέροιας* (Βαρταλαμίδα), Μελέτη, Βέροια 1973.
- Σταματάκου Ι., *Λεξικόν της νέας ἑλληνικῆς γλώσσας*, Ἀθήναι 1 (1952), 2 (1953) 3 (1955). (= Σταμ.).
- Συμεωνίδη Χ. Π., «Η νεοελληνική υποκοριστική κατάληξη -κα, -κας», *Φίλτρα, τιμητικός τόμος Σ. Γ. Καψωμένου*, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 403-417.
- Τζαρτζάνου Α., *Περὶ τῆς συγχρόνου Θεσσαλικῆς διαλέκτου*, Ἀθήνα 1909.
- Τζινίκου-Κακούλη Α., *Λαογραφικοὶ ἀντίλαλοι Βελβεντοῦ*, Θεσσαλονίκη 1979.
- Τζιτζιλὴ Χρ., «Μακεδονικά ετυμολογικά II», *Μακεδονικά ΚΒ΄* (1982) 423-443.
- Τριανταφυλλίδη Μ., *Νεοελληνική Γραμματικὴ. Ἱστορικὴ εἰσαγωγή*, Ἀθήνα 1938 (= *Ἀπαντα*, τόμ. 3).
- Τσοικοπούλου Ι., *Μελέτη περὶ λεξικοῦ της καθ' ἡμᾶς δημώδους γλώσσας*, *Αρχεῖα της νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσας*, ἐκδιδόμενα ὑπὸ του Συλλόγου «Κοραή», Ἀθήναι 1892, μέρος Α΄.

- Τσοπανάκη Α., «Το Σιατιστινὸ ἰδιῶμα», *Μακεδονικά Β'* (1950) 266-298.
- «Διαλεκτικά Μακεδονίας», *Μακεδονικά Ε'* (1961-1963) 418-457 = Συμβολές στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας, μέρος Β', Θεσσαλονίκη 1983, 279-288.
- Φώρη Β. Δ., «Λεξιλογικά της Κοζάνης», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον* (Ν. Σφενδόνη) (1974) 289-294.
- «Ἰδιορρυθμίες στην αποβολή του (καταληκτικοῦ ἰδιῶς) ι στο γλωσσικὸ ἰδιῶμα της Κοζάνης», *Ελμειακά* 27 (1991) 145-154.
- Χατζιδάκη Γ. Ν., *Μεσαιωνικά και νέα Ἑλληνικά*, τόμ. Α', Αθήναι 1905 (= ΜΝΕ).
- *Ακαδημεικά Αναγνώσματα*, τόμ. Β', Αθήναι 1930.
- Andriotis N. P., *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, Wien 1974 (= *Lex.*).
- Blass Fr. - Debrunner A., *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Göttingen 1961.
- Chantraine P., *Dictionnaire étymologique de la langue grecque, Histoire des mots*, Paris I-IV 1968-1974.
- Dieterich K., *Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden*, Wien 1908.
- Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis*, Lugduni 1688 I-II (Graz-Austria 1958).
- Filipova-Bairova M., *Grăcki zaemki v săvremenija bălgarski ezik*, Sofija 1969.
- Frisk H., *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg I 1960, II 1970, III 1972, (= *GEW*).
- Georgacas D. J., «A Greco-Slavic controversial Problem reexamined > The -ITΣ-Suffixes», *Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμ. 47, Αθήναι 1982.
- Hatzidakis G. N., *Einleitung in die neugriechische Grammatik*, Leipzig 1892.
- (Fr.) Heuser-Shevket, *Türkisch-Deutsches Wörterbuch*, Wiesbaden 1958.
- Hoffmann J. B., *Etymologisches Wörterbuch des Griechischen*, München 1949.
- Hoffmann O., *Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum*, Göttingen 1906. (= Hoffmann, *Makedonen*).
- Kretschmer P., *Der heutige lesbische Dialekt*, Wien 1905.
- Lampe G. W. H., *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford 1961-1965.
- Liddell - Scott - Jones - Mckenzy, *Greek-English Lexicon*, Oxford ⁹1968 -E. Barber, A supplement (= *LSJ*).
- Meyer G., *Neugriechische Studien I-IV*, Wien 1894-1895. (= *N.S.*).
- Sophocles E., *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*, Cambridge I-II, 1887.
- Stojanov St., *Grammatik na bălgarskija Knizoven ezik*, Sofija 1980.
- Thabores A. I. (Thavoris), «Etymologika», *Byzantinische Zeitschrift* 55 (1962) 241-252.
- «Die Archaismen der griechischen Lehnwörter in Bulgarischen», *Balkan Studies* 16 (1975) 106-153.
 - «Greek Loan-words in Modern Bulgarian», *Balkan Studies* 20 (1979) 19-53.
 - «Einige weitere Beispiele von griechischen Archaismen in den Lehnwörtern der modernen Bulgarischen», *Balkan Studies* 25 (1984) 511-521.
- Wahring G., *Deutsches Wörterbuch*, Güterloh 1968.

SUMMARY

A. I. Thavoris, *Idiomatic Archaisms and Northern Greek Idioms: The Archaisms in the Idiom of Velvendo in Western Macedonia*.

Taking as his cue E. Douga-Papadopoulou's article on the archaisms in the idiom of Velvendo in W. Macedonia (*Makedonika* 29 (1994) 238–255), the writer, who both speaks and studies the idiom, first examines the question of idiomatic archaisms —particularly those of the northern modern Greek idioms— in relation to the idiomatic glossaries and modern Greek koine, having noted a number of serious errors in Douga-Papadopoulou's article. He enumerates these, the most serious being the fact that she has no clear conception of what phonetic, morphological, and lexical *idiomatic* archaisms actually are.

As a result, she includes in her article, as idiomatic archaisms, a number of idiomatic words that belong to modern Greek koine. The writer also points out some specific and more general omissions, chief among which is the absence of a main bibliography.